

VOORUITZICHTEN

Regionale economische vooruitzichten 2015-2020

Juli 2015

Bijdragen

Deze publicatie werd verwezenlijkt door de volgende equipes:

FPB: Delphine Bassilière, Didier Baudewyns, Francis Bossier, Ingrid Bracke, Vincent Frogneux, Gina Gentil, Koen Hendrickx, Laurence Laloy.

BISA: Benoît Laine, Pierre-François Michiels.

SVR: Dirk Hoorelbeke.

IWEPS: Frédéric Caruso, Olivier Meunier.

Contactadressen:

hermreg@plan.be

pfmichiels@sprb.irisnet.be

dirk.hoorelbeke@dar.vlaanderen.be

O.Meunier@iweps.be

Federaal Planbureau

Kunstlaan 47-49, 1000 Brussel

<http://www.plan.be>

Brussels Instituut voor Statistiek en Analyse, Gewestelijke Overheidsdienst Brussel

Kruidtuinlaan 20, 1035 Brussel

<http://www.bisa.irisnet.be>

Studiedienst van de Vlaamse Regering

Boudewijnlaan 30 bus 23, 1000 Brussel

<http://www.vlaanderen.be/dar/svr/>

Institut Wallon de l'Évaluation, de la Prospective et de la Statistique

Route de Louvain-la-Neuve 2, 5001 Belgrade (Namur)

<http://www.iweps.be>

Verantwoordelijke uitgever FPB: Philippe Donnay - Wettelijk depot: D/2015/7433/18

Inhoudstafel

1. Inleiding	1
2. Internationale omgeving en nationale context	3
2.1. Internationale omgeving	3
2.2. Nationale economische context	5
2.2.1. Economische groei en componenten van het bbp	5
2.2.2. Evolutie per bedrijfstak	7
2.2.3. Productiviteit	8
2.2.4. Loonkosten	9
2.2.5. Inflatie	9
2.2.6. Werkgelegenheid en werkloosheid	10
2.2.7. Overheidsfinanciën	11
3. Regionale macro-economische en sectorale evoluties.....	13
3.1. Macro-economische resultaten	13
3.2. Arbeidsmarkt	24
3.2.1. Demografie en arbeidsaanbod	24
3.2.2. Grens- en pendelarbeid, werkzame bevolking en werkgelegenheidsgraad	32
3.2.3. Werkloosheid en werkloosheidsgraad	38
4. Inkomensrekeningen van de huishoudens.....	44
4.1. Inleiding	44
4.2. Structuur en evolutie op nationaal niveau	44
4.3. Structuur en evolutie per gewest	47
4.3.1. Algemene overwegingen	47
4.3.2. Brussels Hoofdstedelijk Gewest	47
4.3.3. Vlaams Gewest	50
4.3.4. Waals Gewest	52
4.4. Inkomens per hoofd	55
5. Overheidsfinanciën.....	57
5.1. Inleiding	57
5.2. Gemeenschappen en gewesten	58
5.3. Het Brussels Hoofdstedelijk Gewest	63
5.4. Het Vlaamse Gewest	65
5.5. Het Waalse Gewest	69
5.6. De Franse Gemeenschap	71

6. Energieverbruik en broeikasgasemissies.....	73
6.1. Methodologie	73
6.2. Context	73
6.3. Evoluties van de broeikasgasemissies	73
6.3.1. Rijk	74
6.3.2. Brussels Hoofdstedelijk Gewest	75
6.3.3. Vlaams Gewest	75
6.3.4. Waals Gewest	76
7. Besluit.....	79
8. Bibliografie.....	82
9. Bijlage.....	84
9.1. Bijdrage van de bedrijfstakken tot de groei van de toegevoegde waarde en de werkgelegenheid	84
9.2. Inkomensrekeningen van de huishoudens - Gedetailleerde resultaten	87
9.3. Verklarende woordenlijst	89

Lijst van tabellen

Tabel 1	Voornaamste internationale hypothesen	4
Tabel 2	Voornaamste macro-economische resultaten van de nationale projectie	6
Tabel 3	Belangrijkste sectorale resultaten van de nationale projectie	8
Tabel 4	Vorderingensaldo	12
Tabel 5	Voornaamste macro-economische resultaten van de regionale vooruitzichten	15
Tabel 6	Structuur en groei van bruto toegevoegde waarde tegen basisprijzen van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest	18
Tabel 7	Structuur en groei van de bruto toegevoegde waarde tegen basisprijzen van het Vlaams Gewest	19
Tabel 8	Structuur en groei van de bruto toegevoegde waarde tegen basisprijzen van het Waals Gewest	19
Tabel 9	Structuur en groei van de binnenlandse werkgelegenheid van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest	21
Tabel 10	Structuur en groei van de binnenlandse werkgelegenheid van het Vlaams Gewest	22
Tabel 11	Structuur en groei van de binnenlandse werkgelegenheid van het Waals Gewest	22
Tabel 12	Scenario voor demografie en arbeidsaanbod	25
Tabel 13	Regionale arbeidsmarktvooruitzichten	42
Tabel 14	Inkomensrekeningen van de huishoudens: België	46
Tabel 15	Regionale evolutie van de lonen per hoofd	47
Tabel 16	Inkomensrekeningen van de huishoudens: Brussels Hoofdstedelijk Gewest	50
Tabel 17	Inkomensrekeningen van de huishoudens: Vlaams Gewest	52
Tabel 18	Inkomensrekeningen van de huishoudens: Waals Gewest	54
Tabel 19	Evolutie van de primaire en beschikbare inkomens per hoofd	55
Tabel 20	Rekening van de gemeenschappen en gewesten	62
Tabel 21	Rekening van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest	64
Tabel 22	Rekening van het Vlaamse Gewest	68
Tabel 23	Rekening van het Waalse Gewest	70
Tabel 24	Rekening van de Franse Gemeenschap	72
Tabel 25	Evolutie van de totale broeikasgasemissies per sector	77
Tabel 26	Bijdrage van de bedrijfstakken tot de groei van de toegevoegde waarde en van de werkgelegenheid: Brussels Hoofdstedelijk Gewest	84
Tabel 27	Bijdrage van de bedrijfstakken tot de groei van de toegevoegde waarde en van de werkgelegenheid: Vlaams Gewest	85
Tabel 28	Bijdrage van de bedrijfstakken tot de groei van de toegevoegde waarde en van de werkgelegenheid: Waals Gewest	86
Tabel 29	Inkomensrekeningen van de huishoudens: Brussels Hoofdstedelijk Gewest	87
Tabel 30	Inkomensrekeningen van de huishoudens: Vlaams Gewest	87
Tabel 31	Inkomensrekeningen van de huishoudens: Waals Gewest	88

Lijst van figuren

Figuur 1	Bbp-groei eurozone en Verenigde Staten	4
Figuur 2	Werkgelegenheid (wijziging in duizendtallen) en werkgelegenheidsgraad (in procent van de beroepsbevolking).....	10
Figuur 3	Regionale bbp's	14
Figuur 4	Economisch groeiverschil ten opzichte van Vlaanderen, voortschrijdend gemiddelde gecentreerd over 3 jaar	16
Figuur 5	Bijdragen aan groei van arbeidsaanbod; Het Rijk.....	27
Figuur 6	Bijdrage aanbodgedrag (in ppt) naar leeftijd; Het Rijk.....	27
Figuur 7	Bijdragen aan groei van arbeidsaanbod; Brussels Hoofdstedelijk Gewest	29
Figuur 8	Bijdrage aanbodgedrag (in ppt) naar leeftijd; Brussels Hoofdstedelijk Gewest	29
Figuur 9	Bijdragen aan groei van arbeidsaanbod; Vlaams Gewest	30
Figuur 10	Bijdrage aanbodgedrag (in ppt) naar leeftijd; Vlaams Gewest	30
Figuur 11	Bijdragen aan groei van arbeidsaanbod; Waals Gewest	31
Figuur 12	Bijdrage aanbodgedrag (in ppt) naar leeftijd; Waals Gewest.....	31
Figuur 13	Aandeel inkomende pendel/grensarbeid; Brussels Hoofdstedelijk Gewest	33
Figuur 14	Aandeel inkomende pendel/grensarbeid; Vlaams Gewest.....	33
Figuur 15	Aandeel inkomende pendel/grensarbeid; Waals Gewest	33
Figuur 16	Aandeel uitgaande pendel/grensarbeid; Brussels Hoofdstedelijk Gewest	34
Figuur 17	Aandeel uitgaande pendel/grensarbeid; Vlaams Gewest	34
Figuur 18	Aandeel uitgaande pendel/grensarbeid; Waals Gewest	34
Figuur 19	Werkzame bevolking; Brussels Hoofdstedelijk Gewest.....	35
Figuur 20	Werkzame bevolking; Vlaams Gewest	35
Figuur 21	Werkzame bevolking; Waals Gewest	36
Figuur 22	Regionale werkgelegenheidsgraden volgens HERMREG-definitie	37
Figuur 23	Regionale werkloosheidsgraden.....	38
Figuur 24	Primair inkomen en beschikbaar inkomen per hoofd, index België = 100.....	56

1. Inleiding

Dit rapport presenteert de resultaten van de regionalisering van de nationale economische vooruitzichten van het Federaal Planbureau¹ voor de periode 2015-2020. Net als de vorige rapporten², is dit rapport het resultaat van een samenwerking tussen het Federaal Planbureau en de studiediensten van de drie Belgische gewesten (BISA, IWEPS en SVR³). In dat kader kan het multiregionaal en multisectoraal HERMREG-model in de categorie macro-econometrische modellen van het top-downtype worden gerangschikt. HERMREG⁴ stemt volledig overeen met het nationale HERMES-model van het Federaal Planbureau. Dat betekent dat de nationale middellangetermijnvooruitzichten van HERMES opgesplitst worden op het niveau van de beschouwde entiteiten op basis van endogene regionale verdeelsleutels.

Deze regionale vooruitzichten sluiten perfect aan bij de recentste nationale middellangetermijnvooruitzichten van mei 2015 die zelf steunen op de economische informatie die eind april 2015 beschikbaar was. Die houdt met name rekening met een internationale context die gekenmerkt wordt door een groeiherstel in de eurozone.

Onder impuls van die conjunctuurverbetering zou de groei van de Belgische economie aantrekken tot 1,2 % in 2015, 1,6 % in 2016 en 1,7 % in 2017 en nadien enigszins vertragen (1,5 % in 2020).

Deze projectie houdt daarnaast rekening met de budgettaire informatie die eind april 2015 beschikbaar was. De situatie van de overheidsfinanciën zou geleidelijk verbeteren gelet op de daling van de rentelasten op de schuld, de restrictieve budgettaire maatregelen, de hervormingen door de verschillende beleidsniveaus, en het economisch herstel. Nadat het tekort van de gezamenlijke overheid tijdelijk opnieuw de grens van 3 % van het bbp overschreed in 2014, zou het terugvallen tot 2,7 % van het bbp in 2015, en nadien trapsgewijs afnemen tot 1,1 % van het bbp in 2020.

Het rapport levert regionale en sectorale projecties tot 2020 voor de toegevoegde waarden, de werkgelegenheid, de lonen en de investeringen. Die aggregaten worden gemodelleerd op het niveau van de 13 HERMES-bedrijfstakingen. Demografische projecties en projecties van regionale activiteitsgraden en vooruitzichten betreffende grensarbeid en pendelarbeid zijn ook beschikbaar. Die vooruitzichten maken het mogelijk de evolutie van de beroepsbevolking, de werkende beroepsbevolking en de werkloosheid te voorspellen. Het model levert ook een regionale projectie van het bbp, de werkloosheidsgraad en de werkgelegenheidsgraad. Bovendien omvat het model een berekeningsmodule voor het energieverbruik en de uitstoot van broeikasgassen (waardoor de nationale vooruitzichten inzake broeikasgassen regionaal opgesplitst kunnen worden), een gedetailleerde blok overheidsfinanciën, een module betreffende de inkomensrekening van de gezinnen en de berekening van het beschikbaar inkomen van de gezinnen voor ieder gewest afzonderlijk.

---

¹ Federaal Planbureau (2015).

² Zie Bassilière et al. (2014) voor de in juli 2014 gepubliceerde studie.

³ Brussels Instituut voor Statistiek en Analyse, Institut wallon de l'Évaluation, de la Prospective et de la Statistique en Studiedienst van de Vlaamse Regering.

⁴ Het HERMREG-model wordt beschreven in Bassilière et al. (2008a).

VOORUITZICHTEN

Tot slot moet er vermeld worden dat zowel HERMES als HERMREG middellangetermijnmodellen zijn. Dit betekent dat hun eerste doel niet het opstellen is van gedetailleerde vooruitzichten voor elke variabele voor elk jaar, zoals wel het geval is voor kortetermijnmodellen, maar het schetsen van het verwachte economische landschap op een horizon van zes tot zeven jaar bij ongewijzigd beleid en het identificeren van eventuele onevenwichten die zouden kunnen ontstaan, verergeren of aanhouden op middellange termijn.

De rest van het rapport is als volgt gestructureerd. Het tweede hoofdstuk beschrijft het scenario dat aan de basis ligt van de regionale resultaten. Dat scenario omvat de internationale omgeving en de nationale economische context. Het derde hoofdstuk levert de voornaamste macro-economische en sectorale regionale ontwikkelingen (met inbegrip van de arbeidsmarkt). In hoofdstuk 4 worden de geregionaliseerde inkomensrekeningen van de gezinnen voorgesteld. Hoofdstuk 5 is gewijd aan de resultaten van het blok overheidsfinanciën. In hoofdstuk 6 komen de resultaten van de regionalisatiemodule voor broeikasgasemissies aan bod. In hoofdstuk 7 worden tot slot een aantal conclusies geformuleerd.

2. Internationale omgeving en nationale context

In dit hoofdstuk wordt de context geschetst waarop de regionale HERMREG-vooruitzichten gebaseerd zijn. In deel 1 staan de belangrijkste hypothesen die aan de basis liggen van de nationale HERMES-projectie. Die hypothesen betreffen de internationale omgeving⁵. Deel 2 levert een overzicht van de belangrijkste resultaten van de 'Economische vooruitzichten 2015-2020' voor België die gepubliceerd zijn in mei 2015. De regionale vooruitzichten zijn volledig coherent met die resultaten.

2.1. Internationale omgeving

De groei van de wereldhandel zou, na een vrij matige prestatie in 2014, licht aantrekken in 2015 en verder hernemen in 2016. De herneming in de geavanceerde economieën is onder andere toe te schrijven aan de forse daling van de olieprijs. Al bij al zou de groei van de wereldeconomie respectievelijk 3,5 % en 3,8 % bedragen in 2015 en 2016. Het macro-economisch scenario voor de periode 2017-2020 gaat uit van een iets krachtigere groei van de wereldeconomie (3,9 %) dan tijdens de periode 2013-2016 (3,5 %).

De Amerikaanse economie zou gedurende de projectieperiode een belangrijke groeimotor van de wereldeconomie vormen. Onder impuls van de dalende olieprijs zou het Amerikaanse bbp in 2015 immers een hoge groei (2,9 %) laten optekenen en bijna even sterk presteren in 2016 (2,8 %). Daarna zou het groeitempo van de Amerikaanse economie gemiddeld 2,3 % bedragen. De groei van de opkomende economieën zou in 2015 (4,3 %) iets minder sterk zijn dan in 2014 (4,6 %) en in 2016 opnieuw aantrekken (4,7 %). Achter die evolutie schuilen aanzienlijke verschillen tussen de landen onderling. Enerzijds zijn de groeivooruitzichten van de olie- en grondstoffenproducerende landen verslechterd. Anderzijds zijn de vooruitzichten voor landen zoals India en Indonesië verbeterd. De groei van de Chinese economie zou vertragen als gevolg van een afname van de kredietverlening en het verkleinen van de vastgoedzeepbel, maar die vertraging zou beperkt blijven door de positieve effecten van de daling van de olieprijs.

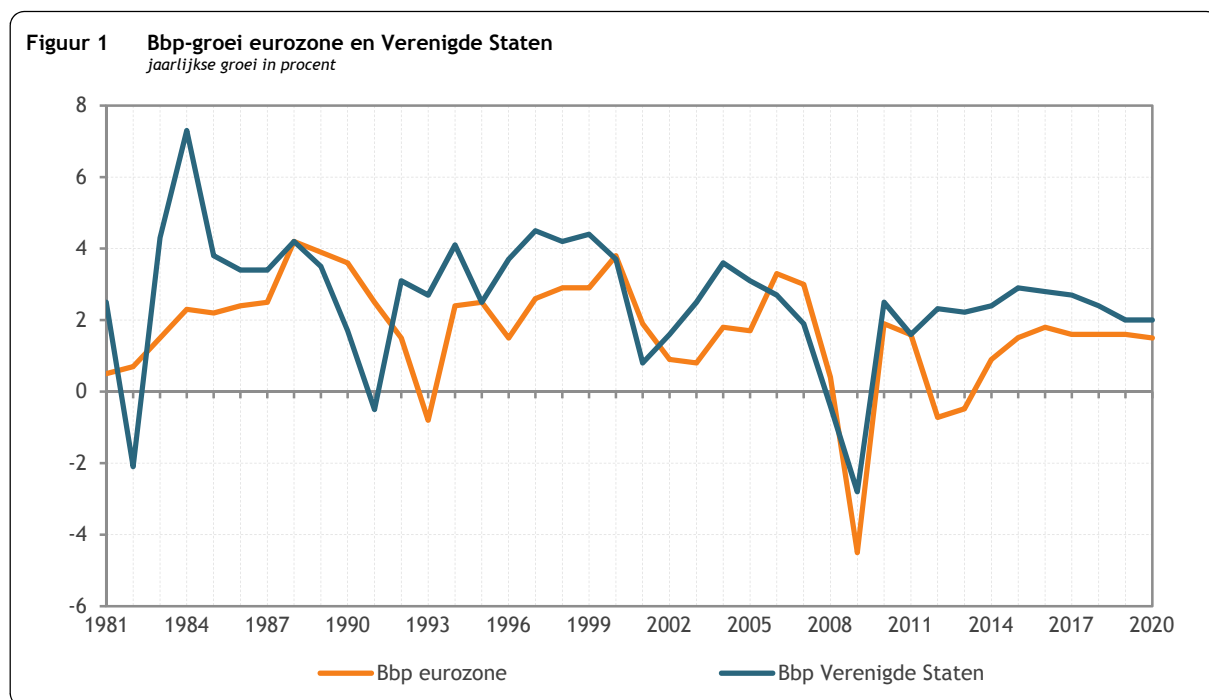
Na het jaar 2014, met een bescheiden groei (0,9 %), zou de economische groei in de gehele eurozone opnieuw geleidelijk aantrekken tot 1,5 % in 2015 en tot 1,8 % in 2016. Die verbetering zou te danken zijn aan verschillende factoren: de forse daling van de olieprijs, de waardedaling van de euro, de bijkomende maatregelen van de ECB, het nieuw Europees investeringsplan en een minder restrictief begrotingsbeleid. In de periode 2017-2020 zou de bbp-groei gemiddeld 1,6 % per jaar bedragen voor de eurozone en 1,9 % voor de EU als geheel.

De inflatie in de eurozone bedroeg in 2014 gemiddeld slechts 0,4 %, waarbij de desinflatore tendens zich eind vorig jaar nog versterkte. De groei van de geharmoniseerde index van de consumptieprijzen zou daardoor niet meer dan 0,1 % bedragen in 2015. Die evolutie is uiteraard toe te schrijven aan de daling van de olieprijs, maar ook aan de terugval van de andere grondstoffenprijzen. De inflatie in de eurozone zou vanaf 2016 opnieuw aantrekken door de geleidelijke stijging van de energieprijzen, de depreciatie van de euro in 2015, de impact van het programma voor de aankoop van staatsobligaties

---

⁵ Federaal Planbureau (2014), hoofdstuk 2.

door de ECB en de herneming van de binnenlandse vraag. De inflatie zou daardoor oplopen van 1,2 % in 2016 tot 1,7 % in 2020.

Tabel 1 Voornaamste internationale hypothesen

	2013	2014	2015	2016	2017-2020	Gemiddelden 2000-2006	2007-2013	2014-2020
Potentiële uitvoermarkten voor België (1)	2,0	3,3	4,6	5,3	4,7	6,5	2,6	4,5
Bbp eurozone (1)	-0,5	0,9	1,5	1,8	1,6	2,0	0,2	1,5
Bbp Verenigde Staten (1)	2,2	2,4	2,9	2,8	2,3	2,6	1,0	2,5
Internationale prijzen in euro (1)								
- Uitvoer van goederen en diensten zonder energie	-1,4	0,2	6,4	0,3	2,0	-0,2	0,7	2,1
- Invoer van goederen en diensten zonder energie	-1,3	0,4	9,5	-0,7	2,0	-1,4	0,0	2,5
- Invoer van energie	-4,0	-7,7	-29,7	11,2	4,3	20,3	8,8	-1,3
Olieprijs (Brent, USD) (niveau) (2)	108,7	99,0	57,6	64,2	75,9	37,8	91,7	72,2
Wisselkoers (niveau) (2)								
- EUR in USD (*100)	132,8	132,9	110,1	110,2	110,2	109,2	136,7	113,4
Rentevoet (niveau) (2)								
- Korte termijn (3 maanden)								
Eurozone	0,2	0,2	0,0	0,0	0,6	3,1	1,9	0,2
Verenigde Staten	0,3	0,2	0,4	1,1	2,4	3,3	1,4	1,5
- Lange termijn (10 jaar)								
Eurozone	2,7	1,9	0,7	0,8	1,2	4,4	3,6	1,1
Verenigde Staten	2,3	2,5	2,0	2,2	2,5	4,7	3,1	2,4
Inflatie (1)								
- Eurozone	1,4	0,4	0,1	1,2	1,4	2,2	2,0	1,1
- Verenigde Staten	1,5	1,6	-0,1	2,0	2,0	2,6	1,6	2,0

(1) Groeivoet

(2) In de kolom 2017-2020 wordt de waarde op het einde van de periode (2020) weergegeven.

2.2. Nationale economische context

2.2.1. Economische groei en componenten van het bbp

Na twee jaren van nauwelijks positieve groei, nam het Belgisch bbp in volume toe met 1 % in 2014. De uitvoergroei verstevigde onder impuls van de conjunctuurverbetering in de eurozone en de binnenlandse vraag hernam. De Belgische economische groei zou geleidelijk aantrekken tot 1,2 % in 2015 en tot 1,7 % in 2017, om daarna licht te vertragen (1,5 % in 2020). De herneming tot 2017 zou worden ondersteund door de uitvoergroei en vooral door een sterkere bijdrage van de binnenlandse vraag.

Na een toename met 1,0 % in 2014 zou de particuliere consumptie verder stijgen met 1,3 % in 2015. Het reëel beschikbaar gezinsinkomen (+1,5 %) wordt immers ondersteund door de daling van de oliepijzen, de toename van de werkgelegenheid en een lager totaalbedrag aan betaalde personenbelastingen. In 2016 zou de koopkracht van de Belgische particulieren nauwelijks toenemen (+0,4 %), vooral als gevolg van de door de regering aangekondigde indexesprong. De consumptieve bestedingen van de particulieren zouden niettemin met 1,2 % toenemen door de daling van hun spaarquote. De indexering van de lonen (in de privésector en de overheidssector) en van de sociale uitkeringen zou in 2017 opnieuw licht positief worden, maar beduidend lager blijven dan de inflatie. In combinatie met een versnelling van de werkgelegenheidsgroei leidt dat niettemin tot een sterkere koopkrachtstijging in 2017 (1,1 %), die de consumptieve bestedingen ondersteunt (1,2 %). In het zog van een relatief gunstig economisch klimaat zou de consumptie in de periode 2018-2020 jaarlijks met iets meer dan 1 % blijven groeien. Na twee opeenvolgende jaren van terugval zouden de woningbouwinvesteringen van de gezinnen opnieuw aanknopen met een positieve volumegroei in 2014 (0,8 %) en 2015 (1,0 %). Tijdens de periode 2016-2020 zouden de woningbouwinvesteringen stijgen met gemiddeld 1,7 % op jaarbasis door de aantrekkende koopkracht en een herstellend consumentenvertrouwen.

Na twee negatieve jaren stegen de bedrijfsinvesteringen in volume aanzienlijk in 2014, met 6,3 %. Ze zouden dit jaar echter met 0,9 % terugvallen, terwijl het investeringsklimaat zich handhaaft of zelfs nog verbetert. Het groeicijfer voor 2014 wordt immers opgedreven door enkele belangrijke aankopen in het buitenland. Zonder rekening te houden met die transacties zouden de bedrijfsinvesteringen zowel in 2014 als in 2015 met bijna 3 % toenemen. Dat groeitempo zou vervolgens nog licht versnellen en op het einde van de projectieperiode opnieuw vertragen.

Tijdens de periode 2015-2020 zouden de overheidsinvesteringen met gemiddeld 1,6 % per jaar toenemen in nominale termen en met 0,5 % in volume. Dat is beduidend lager dan het waargenomen gemiddelde sinds het begin van de jaren 2000. Ook de volumegroei van de overheidsconsumptie zou historisch laag zijn (gemiddeld slechts 0,7 % per jaar, t.o.v. 1,6 % in de periode 2000-2013). Die groeivertraging, die rekening houdt met de beslissingen die gekend waren bij het afsluiten van deze vooruitzichten, is het gevolg van de talrijke geplande saneringsmaatregelen op alle beleidsniveaus.

Tabel 2 Voornaamste macro-economische resultaten van de nationale projectie

	2013	2014	2015	2016	Gemiddelden			
					2017-2020	2000-2006	2007-2013	2014-2020
1. Vraag en productie (kettingeuro's, referentiejaar 2005, groeivoet)								
Consumptieve bestedingen van de particulieren (1)	0,3	1,0	1,3	1,2	1,2	1,3	1,2	1,2
Consumptieve bestedingen van de overheid	1,1	0,7	0,5	0,7	0,7	1,7	1,5	0,7
Bruto-investeringen	-2,2	5,1	0,2	2,4	2,3	3,1	0,5	2,4
- Ondernemingen (2)	-1,2	6,3	-0,9	2,8	3,1	3,9	0,8	2,9
- Overheid	-5,4	7,1	5,3	1,9	-1,0	-0,5	2,6	1,5
- Woongebouwen	-3,5	0,8	1,0	1,3	1,7	2,4	-0,9	1,4
Voorraadwijziging (bijdr. tot de wijziging van het bbp)	-0,5	-1,2	0,0	0,0	0,0	0,0	-0,1	-0,2
Totale binnenlandse vraag	-0,6	0,6	0,8	1,4	1,3	1,8	1,0	1,2
Uitvoer van goederen en diensten	2,9	3,3	3,9	3,9	4,0	4,8	2,7	3,9
Totale finale vraag	1,0	1,8	2,2	2,5	2,6	3,1	1,7	2,5
Invoer van goederen en diensten	1,8	2,8	3,5	3,7	3,8	4,6	3,0	3,6
Bbp	0,3	1,0	1,2	1,6	1,6	2,1	0,8	1,5
Bbp (lopende prijzen)	1,8	1,8	2,3	2,5	2,8	4,3	2,8	2,5
Bbp per hoofd (reële termen)	-0,2	0,6	0,8	1,1	1,2	1,7	0,1	1,0
Reëel bruto nationaal inkomen	-2,4	1,2	2,1	1,4	1,3	1,6	0,3	1,4
2. Prijzen								
Nationaal indexcijfer der consumptieprijzen	1,1	0,3	0,2	1,2	1,4	2,1	2,3	1,0
Gezondheidsindex	1,2	0,4	0,5	1,0	1,4	1,9	2,2	1,1
Deflator van het bbp	1,5	0,7	1,0	0,9	1,2	2,1	1,9	1,0
3. Arbeidsmarkt								
Werkgelegenheid, in duizendtallen (3)	4542,6	4559,8	4585,2	4622	4761,3	4196,4	4486,2	4661,3
- Wijziging in duizendtallen	-12,4	17,2	25,5	36,8	34,8	39,2	33,6	31,2
- Wijziging in %	-0,3	0,4	0,6	0,8	0,7	0,9	0,8	0,7
Werkloosheid, definitie FPB, in duizendtallen (3)	654,5	656	651,7	645,1	602,4	664	636	630,5
- Wijziging in duizendtallen	18,3	1,5	-4,3	-6,6	-10,7	10,2	-5,8	-7,5
Werkloosheidsgraad, definitie FPB (3)	12,4	12,4	12,3	12,1	11,1	13,5	12,2	11,7
Werkzoekenden, in duizendtallen (3)	583,7	597,7	604,9	609,3	601,0	526,0	546,9	603,4
- Wijziging in duizendtallen	24,5	14,0	7,3	4,4	-2,1	12,5	0,7	2,5
Productiviteit per uur (marktbedrijfstakingen, groeivoet)	0,2	0,4	0,5	0,7	1,0	1,4	0,0	0,8
Nominale loonkosten per uur (4)	2,3	0,6	-0,1	0,0	1,9	2,6	2,6	1,2
Nominale loonkosten per hoofd (4)	2,2	0,8	0,1	0,2	1,9	2,5	2,4	1,3
Reële loonkosten per hoofd (4)	1,1	0,1	-0,1	-0,9	0,5	0,2	0,4	0,1
Nominale loonkosten per eenheid product (4)	1,9	0,1	-0,5	-0,5	1,0	1,2	2,4	1,9
4. Overheidsfinanciën								
- Vorderingenoverschot (+) of -tekort (-) van de gezamenlijke overheid								
. in miljard euro (3)	-11,5	-12,9	-11,3	-10,6	-5,1	-1,8	-11,4	-8,8
. in % van het bbp, definitie EDP (3)	-2,9	-3,2	-2,7	-2,5	-1,1	-0,6	-3,1	-2,1
- Vorderingenoverschot (+) of -tekort (-) van de gemeenschappen en gewesten								
. in miljard euro (3)	-0,7	-1,4	-5,3	-2,1	0,4	0,5	-0,9	-1,5
. in % van het bbp (3)	-0,2	-0,3	-1,3	-0,5	0,1	0,2	-0,3	-0,4
- Overheidsschuld								
. in % van het bbp (3)	104,4	106,5	106,9	106,6	101,6	100,7	98,3	105,1

(1) Huishoudens en izw's ten behoeve van de huishoudens.

(2) Exclusief de investeringen van bepaalde overheidsbedrijven die opgenomen zijn in de bruto-investeringen van de overheid.

(3) In de kolom 2017-2020 wordt de waarde op het einde van de periode (2020) weergegeven.

(4) Loonkosten van de marktbedrijfstakingen voor aftrek van loonsubsidies (groeivoet).

2.2.2. Evolutie per bedrijfstak

Achter de zwakke groei van de laatste vijf jaren (2009-2014) gaan grote verschillen schuil tussen de bedrijfstakken onderling. Drie bedrijfstakken in het bijzonder konden zich handhaven met een groei die aanzienlijk hoger lag dan de gemiddelde groei van de bedrijfstakken: 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening' (1,9 %), waarvan de activiteit niet afhankelijk is van de conjunctuur, 'krediet en verzekeringen' (1,8 %) en de 'bouwnijverheid' (1,7 %), met een zeer gunstig jaar (2011: +7,9 %). De bedrijfstak 'dienstencheques', die pas sinds 2003 bestaat, zette zijn stijging voort.

Bovendien kan de groei (ongeveer gemiddeld 1 % per jaar) van de volgende bedrijfstakken, gezien de moeilijke toestand, als behoorlijk worden bestempeld: 'verbruiksgoederen', 'overige marktdiensten', 'niet-verhandelbare diensten' en 'energie'. Die laatste bedrijfstak vertoonde evenwel zeer grote jaarlijkse schommelingen (bijvoorbeeld: +11,3 % in 2010; -8,5 % in 2012).

De andere bedrijfstakken ('landbouw', 'intermediaire goederen', 'uitrustingsgoederen', 'vervoer en communicatie', 'handel en horeca') lieten gemiddeld een daling van de toegevoegde waarde in volume optekenen. Die daling was het meest uitgesproken voor de twee bedrijfstakken die het meest aan internationale concurrentie zijn blootgesteld, namelijk de 'uitrustingsgoederen' en de 'intermediaire goederen'. Het is ook niet verwonderlijk dat 'vervoer en communicatie' zich in de groep van de slechter presterende bedrijfstakken bevindt, aangezien een deel van de activiteit van die bedrijfstak in grote mate afhankelijk is van de algemene economische activiteit. De aanzienlijke terugval van de bedrijfstak 'handel en horeca', ten slotte, gaat gepaard met een vertraging van de groei van de consumptieve bestedingen van de particulieren.

Tijdens de periode 2015-2020 zou de groei van de totale toegevoegde waarde aantrekken (gemiddeld 1,5 % per jaar). Hetzelfde geldt ook, gemiddeld genomen, voor iedere bedrijfstak afzonderlijk, op drie uitzonderingen na: de 'bouwnijverheid', de 'dienstencheques', de 'niet-verhandelbare diensten' (als gevolg van de bezuinigingsmaatregelen). De takken die gemiddeld het sterkst groeien tijdens de projectieperiode zijn 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening', 'krediet en verzekeringen', 'landbouw' en de 'overige marktdiensten'. Gezien het groot gewicht van de 'overige marktdiensten' in de totale economie, zouden zij gemiddeld ongeveer 0,5 procentpunt tot de groei van 1,5 % bijdragen. Deze bedrijfstak had tijdens de periode 1995-2014 reeds 0,6 procentpunt tot de gemiddelde jaarlijkse groei van 1,8 % bijgedragen.

De evolutie van de toegevoegde waarde in volume beïnvloedt uiteraard, samen met de prijsstijging van de toegevoegde waarde van elke bedrijfstak, de structuur van de Belgische economie. De projectieperiode wordt gekenmerkt door een nieuwe stijging van het economisch gewicht van de marktdiensten. Het aandeel van de marktdiensten zou in 2020 63,5 % bedragen in nominale termen, tegenover 61,6 % in 2013. Ondanks het herstel van de buitenlandse vraag op middellange termijn, zou het gewicht van de verwerkende nijverheid blijven dalen in de projectie, van 13,9 % van de totale toegevoegde waarde in nominale termen in 2013 tot 12,6 % in 2020. Het aandeel van de niet-verhandelbare diensten in de totale toegevoegde waarde zou dalen op middellange termijn. Die terugval zou zich vertalen in een daling van het aandeel in de totale toegevoegde waarde van 0,9 procentpunt tussen 2013 en 2020.

De sectorale werkgelegenheid zou tijdens de projectieperiode verder afnemen in de verwerkende nijverheid; zij het in een minder snel tempo dan in het recente verleden. Hoewel de werkgelegenheid toeneemt in de bouwnijverheid en in de handel en horeca, blijft het gros van de werkgelegenheidscreatie gereserveerd voor de takken 'overige marktdiensten' en 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening'. Bovendien stellen we een daling vast van de werkgelegenheid in de overheidsadministratie en bij landsverdediging (maar een stijging in het onderwijs).

Tabel 3 Belangrijkste sectorale resultaten van de nationale projectie

	2013	2014	2015	2016	2017- 2020	2000- 2006	2007- 2013	2014- 2020
1. Bruto toegevoegde waarde (basisprijzen, in volume, groeivoeten)								
- Landbouw	3,3	1,9	1,4	0,4	2,7	2,5	-0,3	2,1
- Energie	-1,6	2,1	2,2	1,5	1,1	2,9	1,4	1,5
- Verwerkende nijverheid	-0,4	0,9	1,3	1,2	1,3	1,7	-0,2	1,2
. Intermediaire goederen	0,6	1,6	1,1	1,1	1,1	2,1	-0,3	1,2
. Uitrustingsgoederen	-1,5	0,8	1,5	1,0	1,5	1,8	-2,9	1,3
. Verbruiksgoederen	-1,3	-0,3	1,4	1,4	1,7	1,3	2,1	1,3
- Bouw	-1,3	2,7	0,1	1,5	1,5	4,2	1,5	1,4
- Verhandelbare diensten	0,4	1,0	1,5	1,8	2,0	2,1	1,1	1,8
. Vervoer en communicatie	-2,5	-1,6	0,9	1,7	2,0	2,1	0,3	1,3
. Handel en horeca	0,2	0,4	0,7	1,3	1,8	2,0	0,2	1,4
. Krediet en verzekeringen	-0,8	0,5	1,8	2,0	2,4	2,0	1,1	2,0
. Gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening	0,8	2,3	3,5	2,4	2,0	0,8	1,9	2,3
. Overige marktdiensten	1,4	1,7	1,5	1,9	1,9	2,6	1,6	1,8
- Niet-verhandelbare diensten	1,9	0,8	-0,4	0,5	0,4	1,7	1,2	0,4
Totaal	0,4	1,1	1,1	1,5	1,6	2,1	0,9	1,5
2. Werkgelegenheid (groeivoeten)								
- Landbouw	0,2	-2,9	0,3	-0,2	-0,6	-1,8	-2,9	-0,8
- Energie	0,1	-0,9	0,4	1,0	0,6	0,5	1,8	0,4
- Verwerkende nijverheid	-2,4	-2,0	-1,5	-1,5	-0,9	-1,2	-1,9	-1,2
. Intermediaire goederen	-2,9	-1,7	-1,4	-1,5	-0,8	-0,4	-2,0	-1,1
. Uitrustingsgoederen	-1,8	-3,2	-1,3	-0,4	-0,2	-1,9	-2,7	-0,8
. Verbruiksgoederen	-2,3	-1,7	-1,7	-2,1	-1,3	-1,7	-1,3	-1,5
- Bouw	-1,5	-2,2	0,4	1,3	0,9	0,6	1,3	0,4
- Verhandelbare diensten	0,3	1,2	1,3	1,4	1,3	1,6	1,5	1,3
. Vervoer en communicatie	-1,8	-0,3	-0,4	0,2	-0,1	0,0	-0,6	-0,1
. Handel en horeca	-0,8	0	-0,2	0,1	0,5	0,4	0,1	0,2
. Krediet en verzekeringen	-1,4	-0,9	-0,4	-0,3	0,0	-0,7	-0,9	-0,2
. Gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening	1,6	1,7	2,6	2,5	2,1	3,0	2,7	2,2
. Overige marktdiensten	1,0	2,5	2,1	2,2	1,8	2,8	2,7	2,0
- Niet-verhandelbare diensten	-0,3	0,1	-0,5	-0,1	-0,1	1,2	0,4	-0,1
Totaal marktbedrijfstacken	-0,3	0,4	0,6	0,8	0,7	0,9	0,8	0,7

2.2.3. Productiviteit

De gemiddelde groei van de arbeidsproductiviteit per uur was licht negatief de jongste zes jaar (-0,1 % per jaar), omdat de periodes van neergaande conjunctuur (2009; 2012-2013) gepaard gingen met forse

inzinkingen van de productiviteit en aangezien in de periode van herneming (2010-2011) de groei uitzonderlijk arbeidsintensief was. Tijdens de projectieperiode zou de productiviteitsgroei per uur geleidelijk sterker worden, van 0,5 % in 2015 tot 1,2 % in 2020.

In historisch opzicht blijft de groei van de productiviteit per uur (gemiddeld 0,9 % per jaar tijdens de projectieperiode) echter laag. Gedeeltelijk kan het arbeidsintensief karakter van de groei verklaard worden door de verschuiving van de werkgelegenheid van takken met hoge productiviteitsgroei naar takken met lage productiviteitsgroei, hoewel de minder sterke expansie van de dienstenchequewerkgelegenheid de neerwaartse druk op de productiviteitsontwikkeling enigszins afzwakt. Macro-economisch en op lange termijn wordt de vertraging van de productiviteitsgroei echter verklaard door een structurele afname van zowel de groei van de kapitaalintensiteit als van de totale factorproductiviteit, wat het groeipotentieel van de Belgische economie verzwakt.

2.2.4. Loonkosten

De nominale arbeidskosten per uur in de ondernemingen zouden in 2015 dalen met 0,1 %. Die evolutie is toe te schrijven aan de tijdelijke afschaffing van de automatische koppeling van brutolonen aan de gezondheidsindex, de blokkering van de brutolonen vóór indexering in 2015 en aan de daling van het totaalbedrag aan ontslagpremies en van de bijdragen aan het 'Fonds voor sluiting ondernemingen'. In 2016 zouden de nominale arbeidskosten per uur met 0,2 % terugvallen in de nasleep van de effecten van de 'indexsprong' en de loonkostenverlagende maatregelen uit het Concurrentiepakket (structurele werkgeversbijdrageverminderingen en gerichte loonsubsidies) en een beperkte stijging van de brutolonen vóór indexering (0,5 %). Die daling van de uurloonkosten zou samen met een opnieuw positieve productiviteitsgroei de nominale arbeidskosten per eenheid product in de ondernemingen doen afnemen met 0,6 % in 2015 en met 0,8 % in 2016.

Met een gemiddelde jaarlijkse groei van de brutolonen vóór indexering van 0,9 %, zouden de nominale arbeidskosten per uur vanaf 2017 met gemiddeld 1,9 % per jaar stijgen, wat lager is dan het waargenomen tempo sinds de toepassing van de loonnormen. Met een productiviteitsgroei die in lijn ligt van die van de brutolonen vóór indexering, zouden de nominale arbeidskosten per eenheid product in de periode 2017-2020 met gemiddeld 1,0 % per jaar toenemen. De maatregelen die genomen werden om het arbeidsaanbod te verhogen, temperen de loonstijging.

2.2.5. Inflatie

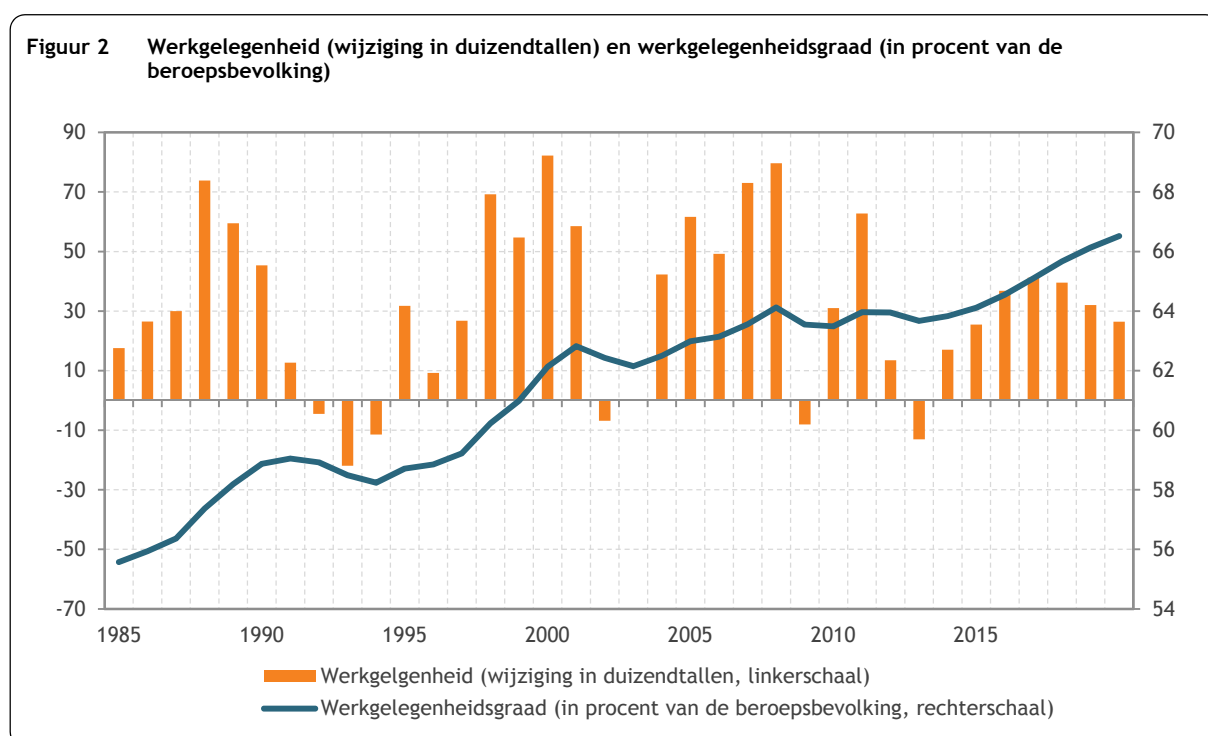
De inflatie, gemeten aan de hand van het nationaal indexcijfer van de consumptieprijzen (NICP), liep in 2012 nog op tot 2,8 %, maar koelde sterk af in 2013 (1,1 %) en bedroeg nog amper 0,3 % in 2014. In 2015 zou de inflatie slechts 0,2 % bedragen. Die vertraging hangt grotendeels samen met het verloop van de prijzen van de energieproducten. Terwijl in 2014 nog meer dan 110 dollar werd neergeteld voor een vat Brentolie, liet de olieprijs tussen juli 2014 en januari 2015 een spectaculaire daling optekenen en dook hij zelfs onder 50 dollar om daarna licht te hernemen. De onderliggende inflatie droeg de laatste jaren eveneens bij tot de daling van de inflatie. Die vertraging kan verklaard worden door de groeivertraging van de loonkosten per eenheid product, maar is ook het gevolg van een methodologische wijziging in de berekening van het NICP. Onder impuls van aantrekkende invoerprijzen en een geleidelijke stijging

van de binnenlandse kosten zou de groei van het NICP evenwel hernemen vanaf 2016 en op het einde van de projectieperiode uitkomen op 1,6 %.

2.2.6. Werkgelegenheid en werkloosheid

De binnenlandse werkgelegenheid hernam in 2014 en zou sterker toenemen in 2015 (25 000 personen) en vooral in de periode 2016-2018 (39 000 personen per jaar). Nadien verzwakt de toename terug, tot 26 000 personen in 2020. Over de periode 2015-2020 zouden meer dan 200 000 jobs gecreëerd worden. Door de sterke jobcreatie in de takken 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening' en 'overige marktdiensten', zou het aantal werkenden in de marktdiensten toenemen met 228 000 eenheden, ondanks een veel beperktere stijging van de dienstenchequewerkgelegenheid (+6 000 personen, wat tienmaal minder is dan tijdens de afgelopen zes jaar). De werkgelegenheid in de verwerkende nijverheid zou blijven krimpen (-32 000 personen), maar minder sterk dan in de periode sinds het uitbreken van de financiële crisis, terwijl de werkgelegenheid in de bouw zou aantrekken (+14 000). Tot slot zou de werkgelegenheid in de niet-verhandelbare diensten teruggeschoefd worden (-9 000), vooral in de tak 'overheidsadministratie en onderwijs' (-14 000). Al bij al zou de werkgelegenheidsgraad⁶ stijgen van 63,8 % in 2014 tot 66,5 % in 2020, met een sterke stijging in de leeftijdscategorie 55-64 jaar (van 46,6 % tot 57,2 %). Volgens de definitie die gehanteerd wordt in het kader van de EU2020-strategie (Enquête naar de arbeidskrachten, leeftijdscategorie 20-64 jaar) zou de werkgelegenheidsgraad 70,0 % bedragen in 2020, wat aanzienlijk lager is dan de doelstelling van 73,2 % die België heeft vooropgesteld.

⁶ Administratief concept, gemeten als de verhouding tussen het totaal aantal werkenden (inclusief de personen van 65 en ouder) en de bevolking van 15 tot 64 jaar.

Ondanks de zwakke economische groei tussen 2008 en 2014, is de werkloosheidsgraad⁷ in die periode slechts matig gestegen, nl. van 11,7 % tot 12,4 %. Dit door de bijzonder trage productiviteitsgroei en negatieve schokken op de activiteitsgraden in de jonge en de middenleeftijdsklassen. Dit jaar zou het aantal werklozen afnemen met 4 300 eenheden en zou de werkloosheidsgraad uitkomen op 12,3 %. Rekening houdend met de respectieve dynamiek van de werkgelegenheid en de beroepsbevolking, zou het aantal werklozen sterker afnemen tussen 2016 en 2018, nl. met 34 000 personen, en zou de werkloosheidsgraad terugvallen tot 11,4 %. De vertraging van de economische groei en de versnelling van de productiviteitsgroei zouden vanaf 2019 tot een minder uitgesproken daling van de werkloosheidsgraad leiden. Die zou op 11,1 % uitkomen in 2020, wat al bij al zijn laagste niveau is sinds 1991. Over de gehele periode 2015-2020, zou het aantal werklozen dalen met 54 000 personen, wat de stijging van de afgelopen zes jaar compenseert.

2.2.7. Overheidsfinanciën

De situatie van de overheidsfinanciën zou verbeteren gelet op de daling van de rentelasten op de schuld, de restrictieve budgettaire maatregelen en de hervormingen door de verschillende beleidsniveaus, en het economisch herstel tijdens de eerste projectiejaren. Het tekort van de gezamenlijke overheid overschreed in 2014 tijdelijk opnieuw de grens van 3 % van het bbp, maar zou in 2015 teruggedrongen worden tot 2,7 % van het bbp. Die verbetering zou zich vervolgens doorzetten, waarbij het tekort zou verkleinen van 2,5 % van het bbp in 2016 tot 1,1 % in 2020. Het primair overschot zou nagenoeg nul bedragen in 2015-2016 en uitkomen op 0,8 % van het bbp in 2020. Het structureel tekort (d.w.z. gecorrigeerd voor het conjunctuureffect en voor eenmalige maatregelen en verschuivingen) zou met 0,4 % van het bbp afnemen in 2015, met 0,3 % van het bbp in 2016 en globaal genomen nog met 0,8 % van het bbp over de periode 2017-2020. Er zouden echter bijkomende maatregelen nodig zijn om de jaarlijkse structurele verbeteringen van 0,7 % van het BBP te verwezenlijken zoals voorzien in het Stabiliteitsprogramma.

De daling van de ontvangsten, die begon in 2014, zou zich doorzetten tot in 2017. De ontvangsten nemen af van 51,5 % van het bbp in 2013 tot 49,9 % in 2017. De terugval van de niet-fiscale ontvangsten is nog meer uitgesproken omdat ze bijzonder hoog waren in 2012-2013. De fiscale en parafiscale ontvangsten dalen ook, dit door ongunstige prijseffecten zoals de daling van de energieprijzen, die de btw-ontvangsten negatief beïnvloedt, en door een looncontext die gunstiger is voor de ontvangsten uit de vennootschapsbelasting dan voor de ontvangsten (met een hoger impliciet tarief) uit belastingen en bijdragen op de lonen. Daarnaast dragen de verhoging vanaf 2015 van de aftrekbare forfaitaire beroepskosten in de berekening van de personenbelasting en de socialebijdrageverminderingen in 2016 bij tot de ontvangstendaling. De ontvangsten zouden zich stabiliseren in 2018 en op het einde van de projectieperiode een lichte stijging laten optekenen (50,1 % van het bbp in 2020), o.m. als gevolg van de opheffing van de loonblokkering.

De uitgaven lopen sinds 2013 terug en zouden tot 2018 snel blijven dalen, nl. van 54,4 % van het bbp in 2013 tot 51,5 % in 2018. De daling zou minder uitgesproken zijn op het einde van de projectieperiode

---

⁷ Volgens FPB-definitie (administratief concept, inclusief 'oudere werklozen').

(51,2 % van het bbp in 2020). De daling tijdens de periode 2014-2016 vloeit deels voort uit de niet-indexering van de lonen en de sociale uitkeringen en, meer algemeen, uit het verschil tussen de bbp-deflator en de binnenlandse prijzen die de evolutie van de verschillende uitgavencategorieën beïnvloeden. Ze is ook het gevolg van de budgettaire besparingsmaatregelen van de verschillende beleidsniveaus. Op middellange termijn zou het behoud of de versterking (naargelang het beleidsniveau) van de beperkingen inzake werkingskosten nog licht neerwaartse druk op de uitgavenratio kunnen uitoefenen. De hervormingen op het vlak van sociale uitkeringen, in het bijzonder voor werkloosheid en pensioenen, maken het mogelijk de ratio van de sociale uitgaven ten opzichte van het bbp meer in bedwang te houden dan tijdens het vorige decennium, toen die ratio fors toenam. De rentelasten, ten slotte, dalen aanzienlijk en ononderbroken (van 3,2 % van het bbp in 2013 tot 1,9 % in 2020).

Het primair overschot van de federale overheid zou sterk verbeteren in 2015, maar die verbetering is deels van boekhoudkundige oorsprong: de nieuwe regionale PB-ontvangsten worden verrekend in het ESR op het ogenblik van de inkohiering en dekken dus maar deels, voor dit jaar waarin de staatshervorming wordt uitgevoerd, het bedrag dat bij kruissnelheid zou toekomen aan de gewesten. Afgezien van een daling in 2016 als gevolg van dat fenomeen, zou het primair overschot continu stijgen tot 2018, waarna het licht daalt in 2019-2020. Gecombineerd met de forse daling van de rentelasten zou het tekort van de federale overheid toenemen van 1,3 % van het bbp in 2015 tot 1,9 % in 2016 en zich vervolgens stabiliseren op 1,1 % over de periode 2018-2020. Dat stemt overeen met het tekort van Entiteit I aangezien de rekening van de sociale zekerheid over de gehele periode in evenwicht is in de veronderstelling dat de federale overheid de overdrachten aan de sociale zekerheid voortzet. Het vorderingensaldo van de gemeenschappen en de gewesten wordt omgekeerd beïnvloed door het hierboven beschreven boekhoudkundige fenomeen: het saldo bedraagt 1,3 % van het bbp in 2015 en verbetert tot 0,5 % in 2016. De gemeenschappen en gewesten zouden in 2020 een licht overschot boeken (0,1 %). De rekening van de lagere overheid vertoont een licht begrotingstekort tijdens de volledige periode. De rekening van Entiteit II zou in 2020 niettemin in evenwicht zijn.

De overheidsschuld zou in 2015 106,9 % van het bbp bedragen, tegenover 106,5 % in 2014. Die toename is voornamelijk te wijten aan de zwakke nominale economische groei. Nadien zorgen de daling van de impliciete rente (als gevolg van de lage rentevoeten), de herneming van de nominale economische groei en de verbetering van het primair saldo voor een – aanvankelijk bescheiden, maar vanaf 2018 meer uitgesproken – daling van de schuldgraad. Zonder bijkomende maatregelen volstaat die daling echter niet om de overheidsschuld opnieuw onder de grens van 100 % van het bbp te doen uitkomen tegen 2020.

Tabel 4 Vorderingensaldo
in procent van het bbp

	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Gezamenlijke overheid	-2,9	-3,2	-2,7	-2,5	-2,1	-1,6	-1,2	-1,1
Entiteit I	-2,5	-2,6	-1,3	-1,9	-1,6	-1,2	-1,1	-1,1
Federale overheid	-2,4	-2,5	-1,3	-1,9	-1,6	-1,2	-1,1	-1,1
Sociale zekerheid	-0,1	-0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Entiteit II	-0,4	-0,6	-1,4	-0,6	-0,5	-0,4	-0,1	0,0
Gemeenschappen en gewesten	-0,2	-0,3	-1,3	-0,5	-0,3	-0,1	-0,0	0,1
Lagere overheid	-0,2	-0,3	-0,1	-0,1	-0,2	-0,3	-0,1	-0,1

3. Regionale macro-economische en sectorale evoluties

Dit hoofdstuk vat de belangrijkste macro-economische resultaten van de regionale vooruitzichten samen. Deel 3.1 toont de evoluties van de voornaamste geregionaliseerde macro-economische aggregaten: toegevoegde waarde (en bruto binnenlands product), investeringen, binnenlandse werkgelegenheid, productiviteit en loonkosten. De resultaten voor de arbeidsmarkt komen aan bod in deel 3.2.

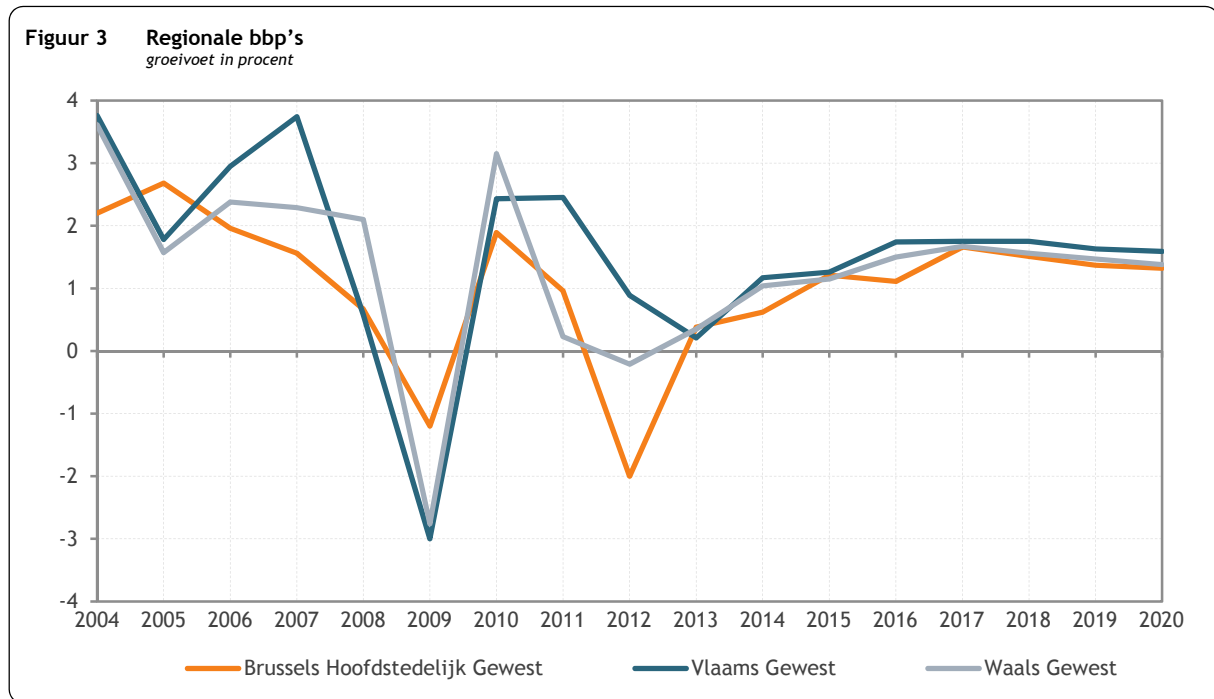
3.1. Macro-economische resultaten

Economische groei

In België heeft de aanzienlijke verslechtering van de internationale conjunctuur zich vanaf midden 2011 vertaald in een forse vertraging van de economische activiteit, die zich vervolgens heeft voortgezet in 2012 tot het eerste kwartaal van 2013. Tijdens die periode daalde de economische activiteit van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, en in mindere mate die van Wallonië, terwijl de economische groei van Vlaanderen positief bleef. Vanaf het voorjaar van 2013 creëerden het geleidelijk groeiherstel in de eurozone en het geleidelijk vertrouwensherstel bij de economische actoren, in het licht van de afzwakking van de staatsschuldencrisis in Europa, over het volledige jaar in Brussel en Wallonië de voorwaarden voor een gematigde stijging van de groei. Het bbp van Vlaanderen zou nauwelijks gegroeid zijn⁸. In 2014 zou het herstel van de bijdrage van de Belgische binnenlandse vraag (zie hoofdstuk 2), gezien de sterke onderlinge economische afhankelijkheid tussen de drie gewesten, de regionale activiteit stimuleren.

---

⁸ De cijfers voor de regionale toegevoegde waarde van het laatste jaar van de regionale rekeningen (namelijk 2013 in deze uitgave van de regionale vooruitzichten) zijn berekend door het INR volgens een voorlopige methode en kunnen herzien worden in de toekomst. De groei van het bbp in volume in 2014 is een schatting in HERMREG. Elke herziening, van een onvoorziene omvang van de toegevoegde waarde over het recent verleden kan niet verwaarloosbare effecten hebben op de vooruitzichten van de regionale bbp's op korte en middellange termijn, rekening houdend met de dynamische econometrische modellering.

Algemeen genomen zou over 2013 en 2014 de economische groei in Vlaanderen en Wallonië (1,4 %) niet veel hoger zijn geweest dan het nationale gemiddelde (1,3 %), terwijl de bbp-groei van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest op 1,0 % zou uitkomen. Hoewel de minder conjunctuurgevoelige bedrijfstakken ('gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening' en 'niet-verhandelbare diensten') een basis blijven leggen voor de groei van de regionale economieën, is het de forse herneming van de 'overige marktdiensten' die de voornaamste motor van het herstel zou vormen. Het gebrek aan overname door de andere marktbedrijfstakken verklaart daarentegen het relatief zwakke herstel van de drie gewesten. Naar het voorbeeld van de activiteit van de verwerkende nijverheid, die afgeremd wordt door een trager groeiherstel van de belangrijkste uitvoermarkten van de gewesten, zou de gecreëerde toegevoegde waarde in de bouwnijverheid, de bedrijfstakken 'energie', 'handel en horeca' zwak geweest zijn. Tussen 2013 en 2014 zou de bijdrage tot de groei van die bedrijfstakken zeer zwak geweest zijn. De terugval van de toegevoegde waarde van de bedrijfstak 'vervoer en communicatie' zou daarentegen bijgedragen hebben tot de daling van de economische groei van de drie gewesten. De bbp-groei van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, met een vrij sterke specialisatie in de bedrijfstak 'krediet en verzekeringen', zou meer benadeeld geweest zijn door de terugval van de toegevoegde waarde van de bedrijfstak, met name door de bilantaire saneringsinspanningen van de financiële instellingen.

In 2015 zouden de versnelling van de uitvoergroei en de voorziene herneming van de Belgische binnenlandse vraag de groei van de regionale bbp's, die afhankelijk van het gewest tussen 1,1 % en 1,3 % zouden groeien, ook ondersteunen. In 2016 zou de economische groei in Vlaanderen (1,7 %) en Wallonië (1,5 %) aantrekken, terwijl hij zich stabiliseert in Brussel (1,1 %, zie tabel 5) door een gematigdere bijdrage van de bedrijfstak 'overige marktdiensten' tot de groei.

Op middellange termijn (2017-2020) zou de bbp-groei in Vlaanderen (1,7 % per jaar) iets boven de geraamde economische groei van 1,5 % per jaar voor Brussel en Wallonië blijven. Die gemiddelde groei verhult evenwel een terugval van de economische groei binnen de drie gewesten op het einde van de periode.

Tabel 5 Voornaamste macro-economische resultaten van de regionale vooruitzichten

	2013	2014	2015	2016	Gemiddelden			
					2017-2020	2000-2006	2007-2013	2014-2020
1. Bruto binnenlands product in volume (1)								
Het Rijk	0,3	1,0	1,2	1,6	1,6	2,1	0,8	1,5
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	0,4	0,6	1,2	1,1	1,5	2,0	0,3	1,3
Vlaams Gewest	0,2	1,2	1,3	1,7	1,7	2,2	1,0	1,6
Waals Gewest	0,4	1,0	1,1	1,5	1,5	2,1	0,7	1,4
2. Bruto toegevoegde waarde in volume (1)								
Het Rijk	0,4	1,1	1,1	1,5	1,6	2,1	0,9	1,5
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	0,5	0,7	1,1	1,0	1,5	2,0	0,3	1,3
Vlaams Gewest	0,3	1,2	1,2	1,7	1,7	2,1	1,1	1,5
Waals Gewest	0,4	1,0	1,1	1,4	1,5	2,1	0,8	1,4
3. Bruto-investeringen in volume (1) (2)								
Het Rijk	-1,7	6,4	-0,1	2,7	2,5	3,4	1,0	2,7
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	-1,7	7,9	1,7	1,8	2,3	4,1	-1,5	2,9
Vlaams Gewest	-1,3	6,6	-1,0	3,1	2,7	3,0	1,3	2,8
Waals Gewest	-2,9	4,9	1,2	2,5	2,3	3,9	2,3	2,5
4. Binnenlandse werkgelegenheid (1)								
Het Rijk	-0,3	0,4	0,6	0,8	0,7	0,9	0,8	0,7
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	0,1	0,1	0,5	0,6	0,7	0,5	0,8	0,5
Vlaams Gewest	-0,3	0,5	0,6	0,9	0,8	1,1	0,7	0,8
Waals Gewest	-0,3	0,3	0,5	0,7	0,6	1,0	0,8	0,6
5. Reële productiviteit per hoofd (marktbedrijfstakken) (1)								
Het Rijk	0,4	0,7	0,6	0,7	0,9	1,3	0,0	0,8
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	-0,1	0,5	0,7	0,4	0,8	1,7	-0,7	0,7
Vlaams Gewest	0,4	0,8	0,6	0,7	0,9	1,2	0,3	0,8
Waals Gewest	0,7	0,7	0,6	0,7	0,9	1,3	-0,2	0,8
6. Reële loonkosten per hoofd (marktbedrijfstakken) (1) (3)								
Het Rijk	1,2	0,0	-0,1	-1,2	0,5	0,1	0,0	0,1
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	0,8	-0,2	-0,1	-1,1	0,6	-0,0	-0,2	0,1
Vlaams Gewest	1,1	0,2	-0,2	-1,2	0,6	0,2	0,2	0,1
Waals Gewest	1,5	-0,1	0,1	-1,1	0,4	0,2	0,0	0,1

(1) Groeivoeten in procent.

(2) Excl. investeringen in woongebouwen.

(3) In het HERMREG-model zijn de loonkosten na aftrek van loonsubsidies (in tegenstelling tot de loonkosten op nationaal niveau zoals weergegeven in tabel 2).

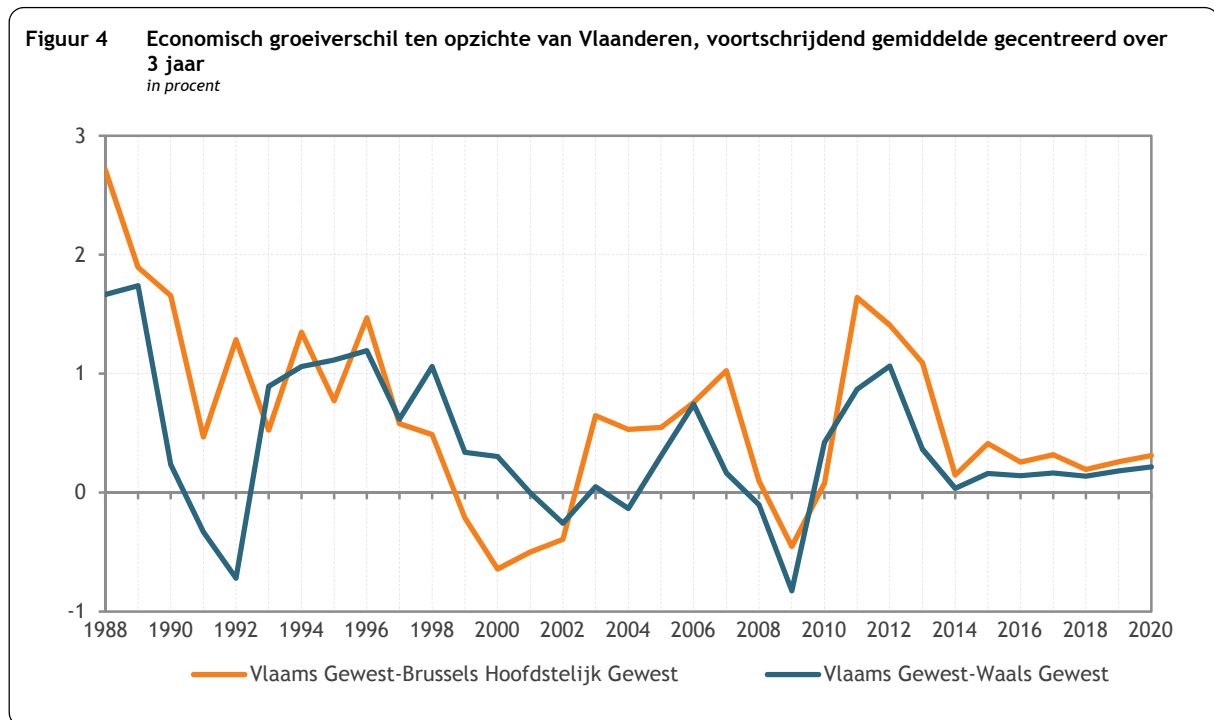
Het economisch groeioverschot van Vlaanderen ten opzichte van Wallonië was trendmatig gedaald tot 2010 (zie figuur 4). De relatief zwakke evolutie van de economische activiteit in Wallonië in het recente verleden⁹ – waargenomen (2012) of geraamd (2013-2014)¹⁰ – zou de laatste jaren echter opnieuw het verschil in het voordeel van Vlaanderen ten opzichte van Wallonië vergroten. Hoewel het groeiverschil

⁹ Zo zou over de periode 2011-2013 de gemiddelde jaarlijkse bbp-groei in Wallonië vrijwel stilgevallen zijn (0,1 %), wat 1,2 procentpunt lager is dan in Vlaanderen. Voor Brussel bedraagt het groeiverschil ten opzichte van Vlaanderen -1,4 procentpunt over dezelfde periode.

¹⁰ Zie voetnoot nr. 8.

voor Vlaanderen vanaf 2014 forst daalt, zou tegen 2020 een licht positief verschil ten opzichte van Wallonië worden aangehouden (0,2 procentpunt).

De analyse van de cijfers voor de toegevoegde waarde 2009-2013 (INR) en onze eigen retropolaties zouden erop wijzen dat het Brussel Hoofdstedelijk Gewest sinds 2003 opnieuw een negatief groeiverschil laat optekenen ten opzichte van Vlaanderen¹¹. Het grote in 2009 geobserveerde verschil ten gunste van Brussel lijkt in dat opzicht een uitzondering¹². Desondanks gaan de vooruitzichten uit van een forse daling van dat verschil over de gehele periode 2014-2020 (zie figuur 4). Tegen 2020 zou de Brusselse economische groei nog 0,3 procentpunt onder de groei in Vlaanderen blijven.

Het globale herstel van de economische activiteit van de gewesten dat verwacht wordt in de periode 2017-2020 zou een weerspiegeling zijn van de versteviging van de groei van de toegevoegde waarde van alle bedrijfstakken.

In Brussel zou de groeidynamiek op middellange termijn opnieuw sterk ondersteund worden door de bedrijfstakken 'krediet en verzekeringen' (17 % van de regionale toegevoegde waarde) en 'overige marktdiensten' (28 % van de regionale toegevoegde waarde) en zou hun gemiddelde bijdrage uitkomen op respectievelijk 0,4 en 0,5 procentpunt. Omgekeerd zou de groeibijdrage van de bedrijfstak 'overheid en onderwijs', die een vijfde van de Brusselse toegevoegde waarde uitmaakt, behoorlijk kleiner zijn dan vóór 2013 (0,1 procentpunt per jaar op middellange termijn tegenover 0,4 procentpunt over de periode 2000-2013). Dit zou het gevolg zijn van de door de federale, gewest- en gemeenschapsadministraties

¹¹ Meer bepaald zou volgens onze berekeningen het gemiddeld jaarlijks groeiverschil van Vlaanderen (ten opzichte van Brussel) +0,7 procentpunt bedragen.

¹² Het Brusselse bbp zou door zijn relatieve specialisatie in financiële diensten vroegtijdig (vanaf 2007) de impact ondervonden hebben van de bankencrisis, waardoor de terugval van de activiteit in 2009 proportioneel minder groot geweest zou zijn.

geplande besparingsmaatregelen (zie deel 2.2) die sterk vertegenwoordigd zijn op het Brussels grondgebied¹³.

In Wallonië en Vlaanderen zou de groei van de economische activiteit op middellange termijn (2017-2020) ondersteund worden door de verwerkende nijverheid (bijdrage van 0,2 procentpunt per jaar), alsook door de bedrijfstakken 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening' (0,2 procentpunt per jaar), 'handel en horeca' (0,2 à 0,3 procentpunt per jaar) en vooral, gezien zijn gewicht in het bbp, door de 'overige marktdiensten' (tussen 0,5 en 0,6 procentpunt per jaar).

Rekening houdend met de prijsevolutie van de toegevoegde waarde van de bedrijfstakken van elk van de gewesten, heeft de evolutie van de reële toegevoegde waarde uiteraard gevolgen voor de structuur van de regionale economieën. Gezien de duur van de projectie, zou de wijziging van de structuur echter beperkt blijven. Niettemin zou de evolutie van de productiestructuur van de gewesten gestuurd blijven worden door een lange trend van tertiarisering van de economische activiteit. Over de projectieperiode zou het overwicht van de marktdiensten zich aldus versterken in de drie gewesten. Vanwege het hoofdzakelijk stedelijk karakter van de economie van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, domineren de tertiaire activiteiten er in sterke mate het productieproces. Het aandeel van de marktdiensten zou in nominale termen 72,1 % bereiken in 2020, tegenover 70,9 % in 2013; het aandeel van de 'niet-verhandelbare diensten' zou 19,1 % bedragen. Binnen de marktbedrijfstakken, zou de Brusselse economie, naast de 'overige marktdiensten' (29,0 %), die in navolging van de twee andere gewesten de basis blijven voor de creatie van de totale toegevoegde waarde, sterk gespecialiseerd blijven in de bedrijfstak 'krediet en verzekeringen', waarvan het economisch gewicht bijna 17 % zou uitmaken in 2020.

In Vlaanderen en Wallonië, waar de industriële activiteit uiteraard belangrijker blijft, zouden de tertiaire bedrijfstakken waarvan het economisch gewicht ook zou toenemen tijdens de projectieperiode, in 2020 respectievelijk 74,0 % en 76,8 % bereiken. Het aandeel van de marktdiensten zou groter blijven in Vlaanderen (62,8 % in Vlaanderen tegenover 59,0 % in Wallonië), terwijl de Waalse groei verhoudingsgewijs meer blijft steunen op de niet-verhandelbare diensten. Het gewicht van die laatste zou echter afnemen, zowel in Wallonië als in Vlaanderen, door de geplande begrotingsmatiging. Binnen de marktbedrijfstakken zou het aandeel van de bedrijfstak 'overige marktdiensten' in de toegevoegde waarde van de twee gewesten nog toenemen en op het einde van de projectieperiode 29,0 % bedragen in Vlaanderen en 26,0 % in Wallonië. Naast die hoofdtak zou de creatie van de Waalse en Vlaamse toegevoegde waarde vooral voortkomen uit de bedrijfstakken 'handel en horeca', vooral in Vlaanderen, en 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening', vooral in Wallonië, die de activiteiten zouden vormen waarvan het gewicht in de toegevoegde waarde in de twee gewesten het belangrijkste is na de 'overige marktdiensten'.

Samen met het tertiariseringsproces zou de terugval van het aandeel van de industriële activiteiten zich doorzetten over de projectieperiode 2014-2020. In Wallonië en in Vlaanderen zou de inkrimping van het aandeel van de verwerkende nijverheid in de regionale toegevoegde waarde niet gepaard gaan met een

---

¹³ Het Brussels Gewest vertegenwoordigt 10,5 % van de totale Belgische bevolking, maar 21 % van de werkgelegenheid van de bedrijfstak 'overheidsadministratie en onderwijs' in België.

daling van de toegevoegde waarde in volume van de bedrijfstak. In Vlaanderen zou de toegevoegde waarde van de verwerkende nijverheid jaarlijks gemiddeld met 1,3 % stijgen over de periode 2014-2020, terwijl het economisch aandeel van de tak in nominale termen zou dalen van 17,0 % in 2013 tot 15,4 % in 2020. In Wallonië zou de gemiddelde groei van de toegevoegde waarde van de verwerkende nijverheid 1,2 % per jaar bedragen, terwijl het aandeel van de bedrijfstak zou verminderen in de projectie van 14,4 % in 2013 tot 13,2 % in 2020. In Brussel daarentegen zou zowel het aandeel als het volume van de toegevoegde waarde van de verwerkende nijverheid dalen. Op het einde van de projectieperiode zou het gewicht van de tak nog slechts 2,5 % van de toegevoegde waarde van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest vertegenwoordigen. Samen met de takken 'bouw' en 'energie' zou het aandeel van de secundaire sector in de Brusselse toegevoegde waarde stijgen van 9,3 % in 2013 tot 8,8 % in 2020.

Tabel 6   **Structuur en groei van bruto toegevoegde waarde tegen basisprijzen van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest**
in procent

	Structuur in lopende prijzen				Jaarlijkse gemiddelde groei voet (in volume)		
	1995	2005	2013	2020	1995- 2006	2007- 2013	2014- 2020
1. Landbouw	0,0	0,0	0,0	0,0	14,1	13,4	1,9
2. Energie	2,8	3,7	3,3	3,4	6,6	-3,9	1,3
3. Verwerkende nijverheid	6,7	4,8	3,1	2,5	0,3	-5,9	-0,3
a. Intermediaire goederen	2,0	1,4	0,9	0,6	0,3	-9,0	-2,6
b. Uitrustingsgoederen	2,2	1,8	0,9	0,8	1,1	-8,8	0,8
c. Verbruiksgoederen	2,5	1,7	1,2	1,0	-0,5	-0,6	0,3
4. Bouw	3,1	2,6	2,9	2,9	2,8	0,7	1,2
5. Marktdiensten	71,4	71,4	70,9	72,1	2,1	0,4	1,6
a. Vervoer en communicatie	9,7	11,8	8,6	8,0	4,9	-1,0	1,0
b. Handel en horeca	14,3	13,3	11,9	12,7	-1,0	-0,5	1,3
c. Krediet en verzekeringen	16,4	16,2	17,6	16,6	4,2	0,7	2,2
d. Gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening	4,5	4,9	5,8	5,9	1,7	1,6	1,8
e. Overige marktdiensten	26,4	25,1	27,0	29,0	1,5	1,0	1,5
6. Niet-verhandelbare diensten	15,9	17,5	19,9	19,1	1,7	1,9	0,4
7. Totaal	100,0	100,0	100,0	100,0	2,1	0,3	1,3

Tabel 7 Structuur en groei van de bruto toegevoegde waarde tegen basisprijzen van het Vlaams Gewest
in procent

	Structuur in lopende prijzen				Jaarlijkse gemiddelde groeivoet (in volume)		
	1995	2005	2013	2020	1995- 2006	2007- 2013	2014- 2020
1. Landbouw	1,8	1,2	1,1	1,2	2,7	-0,4	2,3
2. Energie	3,9	3,1	3,0	3,2	1,3	3,3	1,6
3. Verwerkende nijverheid	25,0	20,9	17,0	15,4	2,5	0,2	1,3
a. Intermediaire goederen	11,2	10,1	7,9	7,4	2,9	0,6	1,3
b. Uitrustingsgoederen	6,1	4,5	3,9	3,5	2,8	-3,6	1,3
c. Verbruiksgoederen	7,7	6,2	5,2	4,5	1,8	2,1	1,4
4. Bouw	5,9	5,6	6,3	6,2	3,3	1,5	1,5
5. Marktdiensten	51,9	58,1	60,6	62,8	2,7	1,3	1,8
a. Vervoer en communicatie	7,4	7,1	6,8	6,3	1,1	1,0	1,4
b. Handel en horeca	14,3	16,6	15,9	16,7	1,4	0,4	1,4
c. Krediet en verzekeringen	3,9	3,2	3,4	3,1	3,3	1,3	1,9
d. Gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening	5,7	6,3	7,5	7,8	2,3	1,8	2,4
e. Overige marktdiensten	20,5	24,8	27,0	29,0	4,0	1,9	2,0
6. Niet-verhandelbare diensten	11,6	11,2	12,0	11,2	1,0	1,0	0,4
7. Totaal	100,0	100,0	100,0	100,0	2,5	1,1	1,5

Tabel 8 Structuur en groei van de bruto toegevoegde waarde tegen basisprijzen van het Waals Gewest
in procent

	Structuur in lopende prijzen				Jaarlijkse gemiddelde groeivoet (in volume)		
	1995	2005	2013	2020	1995- 2006	2007- 2013	2014- 2020
1. Landbouw	1,7	1,1	0,9	0,9	0,5	-0,5	1,4
2. Energie	3,4	3,1	3,0	3,1	3,1	1,0	1,2
3. Verwerkende nijverheid	19,2	17,3	14,4	13,2	3,5	-0,7	1,2
a. Intermediaire goederen	10,7	10,5	8,4	7,9	4,8	-1,9	1,1
b. Uitrustingsgoederen	3,7	2,8	2,6	2,3	2,2	-0,4	1,4
c. Verbruiksgoederen	4,8	3,9	3,4	3,0	1,6	2,3	1,4
4. Bouw	5,4	5,0	6,0	5,9	2,7	1,9	1,4
5. Marktdiensten	52,2	55,6	56,7	59,0	1,8	1,1	1,7
a. Vervoer en communicatie	7,7	7,4	6,7	6,2	1,6	0,1	1,3
b. Handel en horeca	11,4	13,2	12,5	13,1	0,7	0,1	1,3
c. Krediet en verzekeringen	3,6	3,2	3,4	3,0	2,7	2,1	1,4
d. Gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening	7,9	8,4	9,7	10,8	1,5	2,2	2,5
e. Overige marktdiensten	21,6	23,4	24,4	26,0	2,5	1,5	1,8
6. Niet-verhandelbare diensten	18,0	17,9	19,1	17,8	1,1	0,7	0,4
7. Totaal	100,0	100,0	100,0	100,0	2,1	0,8	1,4

Investeringsen

Gelet op de sterke schommelingen in de totale investeringen (zonder investeringen in woongebouwen) in volume is het wenselijk om dat macro-economisch aggregaat te analyseren in periodegemiddelden en dus niet jaar per jaar¹⁴.

Over de volledige projectieperiode 2014-2020 zouden de totale investeringen in Vlaanderen en in Brussel grosso modo in hetzelfde tempo toenemen (2,8 % à 2,9 % per jaar). Die herneming zou voor de twee gewesten een 'inhaalbeweging' betekenen van de zeven jaren (2007-2013) waarin de investeringsuitgaven vertraagden – en in Brussels zelf daalden (zie tabel 5). Die inhaalbeweging zou een goede zaak zijn voor die gewesten, rekening houdend met de mogelijke negatieve effecten van een ontoereikende kapitaalopbouw, of sterker nog, een daling van de kapitaalgoederenvoorraad over meerdere jaren op het economisch groeipotentieel op middellange termijn (zie ook deel 2.2.3).

In Wallonië zouden de bruto-investeringen iets minder snel toenemen over dezelfde projectieperiode (+2,5 %). Dit sluit aan bij de investeringsdynamiek van de Waalse ondernemingen die in het recente verleden is waargenomen (+2,3 % over de periode 2007-2013, zie tabel 5).

Binnenlandse werkgelegenheid

De groei van de werkgelegenheid hinkt traditioneel achter op de evolutie van de economische activiteit, waardoor in 2013 de binnenlandse werkgelegenheid van de gewesten zwaar aangetast werd door de zwakke conjunctuur van de voorgaande jaren. In 2014 zou de versteviging van de economische groei van de gewesten gepaard gaan met een nog gematigde toename van de aanwervingen door een gedeeltelijke herstelbeweging van de arbeidsproductiviteit. In een context van laagconjunctuur, maken de mechanismen voor de aanhouding van arbeidskrachten immers van de productiviteit de aanpassingsvariabele. Het binnenlandse werkgelegenheidsverlies in Vlaanderen en Wallonië uit 2013 zou daarentegen goedge maakt geweest zijn in 2014. Het Brussels Gewest laat voor het tweede jaar op rij een relatieve stabilisatie van het aantal arbeidsplaatsen optekenen (+0,1 %, zie tabel 5).

In 2015 en 2016 zou de jobcreatie aantrekken in de drie gewesten, en iets sterker in Vlaanderen (achtereenvolgens 0,6 % en 0,9 % in dat gewest). Op middellange termijn (2017-2020) en in lijn met het geleidelijk aantrekken van de economische groei, zou het gemiddelde tempo van de netto-jobcreatie in Vlaanderen en Brussel gelijkaardig zijn (0,7 % à 0,8 % per jaar) en net iets lager in Wallonië (0,6 % per jaar). Dat verschil zou met name verklaard worden door de uitholling van de Waalse zelfstandige werkgelegenheid (gemiddeld -0,1 % per jaar), die zich op middellange termijn zou voortzetten, terwijl het aantal zelfstandigen in Vlaanderen (0,1 %) en vooral in Brussel (1,0 %) zou toenemen (zie ook verder).

Tijdens de periode 2015-2020 zou de netto-jobcreatie gemiddeld 21 500 eenheden per jaar bedragen in het Vlaams Gewest (of bijna 129 000 gecumuleerd over de periode), 7 800 per jaar in het Waals Gewest (of 47 000 gecumuleerd) en bijna 4 300 in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest (of bijna 26 000

---

¹⁴ Bovendien dient er in tabel 5 voorzichtigheid geboden te worden bij de interpretatie van de investeringsdynamiek van de ondernemingen over de periode 2014-2015 (zie deel 2.2.1).

gecumuleerd). Zoals ook in het recente verleden werd waargenomen, zouden de bedrijfstakken 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening' en 'overige marktdiensten' (inclusief dienstenchequewerkgelegenheid) op middellange termijn in elk gewest de drijvende kracht blijven vormen achter de werkgelegenheidsgroei. Anderzijds zou in Wallonië en Vlaanderen de uitholling van de industriële werkgelegenheid zich voortzetten door de grote productiviteitswinsten, die structureel noodzakelijk zijn voor die meer aan internationale concurrentie blootgestelde activiteiten. Bovendien zouden de bezuinigingsmaatregelen een invloed hebben op de evolutie van de werkgelegenheid van de niet-verhandelbare diensten.

Tot slot zou over de projectieperiode 2014-2020 het aantal zelfstandigen gestaag toenemen in Brussel (1,3 %) en nauwelijks in Vlaanderen (0,3 %). In Wallonië zou de zelfstandige werkgelegenheid, die licht toeneemt in 2014 en 2015, gekenmerkt worden door een zeer lichte trendmatige daling vanaf 2016, waardoor het aantal zelfstandigen over de periode 2014-2020 niet zou variëren (0,0 %). Achter die globale evolutie gaat echter een gewijzigde samenstelling van de zelfstandige werkgelegenheid in de drie gewesten schuil, ten koste van de bedrijfstakken 'handel en horeca' en in Vlaanderen en Wallonië, 'landbouw', terwijl de bijdrage van de bedrijfstak 'overige marktdiensten' zou stijgen.

Tabel 9   **Structuur en groei van de binnenlandse werkgelegenheid van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest**
in procent

	Structuur				Jaarlijkse gemiddelde groeivoet (in volume)		
	1995	2005	2013	2020	1995- 2006	2007- 2013	2014- 2020
1. Landbouw	0,0	0,0	0,0	0,0	-0,8	-11,3	-0,6
2. Energie	1,0	1,0	1,1	1,1	0,0	2,0	0,7
3. Verwerkende nijverheid	7,1	5,2	3,1	2,5	-2,7	-6,0	-2,5
a. Intermediaire goederen	1,9	1,3	0,6	0,4	-3,7	-10,0	-5,6
b. Uitrustingsgoederen	2,2	1,7	0,9	0,8	-2,0	-8,2	-0,9
c. Verbruiksgoederen	3,0	2,1	1,6	1,3	-2,7	-2,3	-2,3
4. Bouw	3,3	2,7	3,1	3,0	-1,3	1,9	-0,1
5. Marktdiensten	64,2	65,0	66,7	68,7	0,7	1,0	1,0
a. Vervoer en communicatie	7,9	7,5	6,6	6,4	-0,2	-0,5	0,2
b. Handel en horeca	17,4	15,5	14,1	13,7	-0,5	-0,7	0,1
c. Krediet en verzekeringen	10,3	10,0	8,5	8,0	0,0	-1,1	-0,2
d. Gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening	7,7	8,8	9,9	10,7	2,0	2,1	1,7
e. Overige marktdiensten	20,9	23,2	27,6	29,8	1,9	2,9	1,6
6. Niet-verhandelbare diensten	24,4	26,1	26,1	24,8	0,9	1,0	-0,2
7. Totaal	100,0	100,0	100,0	100,0	0,5	0,8	0,5

Tabel 10 Structuur en groei van de binnenlandse werkgelegenheid van het Vlaams Gewest
in procent

	Structuur				Jaarlijkse gemiddelde groeivoet (in volume)		
	1995	2005	2013	2020	1995- 2006	2007- 2013	2014- 2020
1. Landbouw	2,7	2,1	1,6	1,5	-1,5	-2,9	-0,2
2. Energie	1,1	1,1	1,1	1,1	0,4	1,3	0,4
3. Verwerkende nijverheid	21,2	17,0	13,8	12,1	-1,1	-1,9	-1,2
a. Intermediaire goederen	7,1	6,3	5,1	4,5	-0,2	-1,9	-1,0
b. Uitrustingsgoederen	5,1	3,9	3,0	2,7	-1,3	-2,7	-0,8
c. Verbruiksgoederen	9,0	6,8	5,6	4,8	-1,7	-1,5	-1,5
4. Bouw	6,8	6,1	6,5	6,3	0,3	1,2	0,4
5. Marktdiensten	52,0	57,6	61,6	64,4	2,2	1,6	1,4
a. Vervoer en communicatie	6,8	6,4	5,9	5,5	0,7	-0,5	-0,2
b. Handel en horeca	18,7	17,8	16,8	16,3	0,5	0,2	0,3
c. Krediet en verzekeringen	2,5	2,0	1,9	1,8	-0,5	-0,7	-0,1
d. Gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening	8,6	10,7	12,5	13,9	3,1	2,9	2,3
e. Overige marktdiensten	15,3	20,6	24,5	26,9	4,4	2,7	2,1
6. Niet-verhandelbare diensten	16,1	16,1	15,4	14,6	1,0	0,3	0,0
7. Totaal	100,0	100,0	100,0	100,0	1,1	0,7	0,8

Tabel 11 Structuur en groei van de binnenlandse werkgelegenheid van het Waals Gewest
in procent

	Structuur				Jaarlijkse gemiddelde groeivoet (in volume)		
	1995	2005	2013	2020	1995- 2006	2007- 2013	2014- 2020
1. Landbouw	2,7	2,0	1,5	1,2	-2,5	-2,7	-2,1
2. Energie	1,2	1,0	1,2	1,2	-0,4	2,9	0,3
3. Verwerkende nijverheid	15,4	12,7	11,0	9,7	-1,0	-1,1	-1,2
a. Intermediaire goederen	7,5	6,3	5,4	4,8	-0,7	-1,4	-1,2
b. Uitrustingsgoederen	2,7	2,2	1,9	1,7	-1,3	-0,9	-0,9
c. Verbruiksgoederen	5,2	4,2	3,7	3,2	-1,4	-0,6	-1,3
4. Bouw	6,8	6,5	7,0	7,0	0,6	1,4	0,6
5. Marktdiensten	51,1	55,1	58,0	60,8	1,6	1,5	1,3
a. Vervoer en communicatie	6,6	6,2	5,5	5,1	0,2	-0,9	-0,3
b. Handel en horeca	18,1	17,1	16,2	15,8	0,1	0,4	0,2
c. Krediet en verzekeringen	2,2	1,8	1,6	1,5	-0,7	-0,5	-0,5
d. Gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening	10,1	12,4	14,2	15,9	2,7	2,6	2,2
e. Overige marktdiensten	14,0	17,6	20,5	22,4	3,4	2,7	1,9
6. Niet-verhandelbare diensten	22,8	22,8	21,4	20,1	0,8	0,0	-0,3
7. Totaal	100,0	100,0	100,0	100,0	0,8	0,8	0,6

Productiviteit en lonen per gewest

In het Brussels Hoofdstedelijk Gewest zou de verwachte reële productiviteitsgroei per hoofd in de marktbedrijfstakingen het geringst zijn van de drie Belgische gewesten (0,7 % per jaar), zowel over de volledige projectieperiode als over de periode 2017-2020. Die evolutie zou in contrast staan met de groeivoeten van vóór het uitbreken van de crisis eind 2008, en in het bijzonder over de periode 2000-2006 (zie tabel 5).

Meer bepaald de productiviteit in de bedrijfstak 'vervoer en communicatie' (goed voor 8 % van de regionale toegevoegde waarde) zou nog trager stijgen dan vóór de crisis. De productiviteitsgroei zou echter hernemen aan het einde van de projectieperiode en uitkomen op 2,0 % per jaar over de periode 2017-2020. Dat is nog steeds minder dan het waargenomen gemiddelde van vóór 2009 (+3,5 % per jaar over de periode 2000-2008). In Brussel stijgt de zichtbare arbeidsproductiviteit in de bedrijfstak 'krediet en verzekeringen' op korte-middellange termijn aan een gelijkaardig tempo dat werd waargenomen vóór de crisis (2,4 % per jaar over de gehele projectieperiode en 2,5 % tussen 2017 en 2020).

Op middellange termijn (2017-2020) zouden Vlaanderen en Wallonië een reële productiviteitsgroei per hoofd laten optekenen van 0,9 % per jaar in alle marktbedrijfstakingen (zie tabel 5). In Wallonië zou die groei in zekere zin een inhaalbeweging vormen na een duidelijk minder gunstige evolutie vóór 2014 (zie het periodegemiddelde 2007-2013 in tabel 5: -0,2 %).

Zoals in het verleden zou de verwerkende nijverheid in die twee gewesten (die 96 % van de werkgelegenheid van de Belgische verwerkende nijverheid vertegenwoordigen) een belangrijke bron van groei van de totale productiviteit vormen gedurende de projectieperiode. Zowel in Wallonië als in Vlaanderen zouden de geraamde productiviteitswinsten in de verwerkende nijverheid (respectievelijk 2,4 % en 2,5 % per jaar over de periode 2014-2020) hoger liggen dan de reële loonsverhogingen (respectievelijk 0,1 % en 0,3 % per jaar). De industriële bedrijven ervaren inderdaad sterke internationale concurrentie (zoals eerder vermeld) die hen ertoe verplicht hun loonkosten per eenheid product voortdurend te drukken. In combinatie met een gelijkaardige evolutie van de zichtbare arbeidsproductiviteit in de marktdiensten van beide gewesten, verklaart dat waarom de groeivoorzichten voor de reële productiviteit in de gezamenlijke marktbedrijfstakingen in Vlaanderen en Wallonië identiek zijn (0,8 % per jaar tussen 2014 en 2020, zie tabel 5).

Gelet op het relatief gecentraliseerd systeem voor loonoverleg in België, is het weinig verrassend dat de verwachte loonevolutie in tabel 5 op middellange termijn (2017-2020) nagenoeg homogeen is voor de drie gewesten: van +0,4 % per jaar in reële termen in Wallonië, tot +0,6 % per jaar in de twee andere gewesten. Ten slotte zouden de reële loonkosten per hoofd, gelet op de reeds ingevoerde of op stapel staande maatregelen met betrekking tot de arbeidskosten voor de periode 2015-2016 (zie deel 2.2.4), met slechts 0,1 % per jaar toenemen over de volledige projectieperiode 2014-2020.

In de drie gewesten zou de reële productiviteitsgroei dus hoger liggen dan de toename van de reële loonkosten. De reële loonkosten per eenheid product¹⁵ in de marktbedrijfstakingen, die het concurrentievermogen van de regionale economieën weerspiegelen, zouden over de gehele periode 2014-2020 met gemiddeld 0,5 % à 0,6 % per jaar dalen.

---

¹⁵ De loonkosten per eenheid product worden gemeten door de verhouding tussen de loonkosten en de productiviteit per hoofd.

3.2. Arbeidsmarkt

De werkgelegenheid in de productie-eenheden gevestigd op het grondgebied van een gewest, ongeacht het gewest van herkomst van de werknemers, noemen we 'regionale binnenlandse werkgelegenheid'. De werknemers die in België wonen maar die niet wonen in het gewest waarin ze werken, worden pendelarbeiders genoemd; zij die niet wonen in het land waarin ze werken, worden grensarbeiders genoemd. Door het saldo van de pendelarbeid en dat van de grensarbeid toe te voegen aan de totale binnenlandse werkgelegenheid van een gewest, verkrijgt men de 'regionale werkende beroepsbevolking' of de 'werkgelegenheid naar woonplaats', wat dus overeenstemt met de werkgelegenheid (of 'werkzaamheid') van de ingezetenen van een gewest. De werkgelegenheidsgraad (of werkzaamheidsgraad) duidt dan aan welk percentage van de ingezetenen op arbeidsleeftijd werkt.

De verwachte evoluties van het aantal werklozen en van de werkloosheidsgraad worden afgeleid uit een confrontatie van het arbeidsaanbod (of beroepsbevolking) met de arbeidsvraag. De vooruitzichten voor het nationaal en regionaal arbeidsaanbod worden bottom-up berekend met behulp van een aparte sociodemografische module. Het resultaat op nationaal niveau is de som van de regionale ramingen. De resultaten van de sociodemografische projectie van het arbeidsaanbod worden gebruikt als exogene hypothesen in de eigenlijke regionale economische projectie.

De resultaten voor de regionale binnenlandse werkgelegenheid werden al besproken in afdeling 3.1. De overige elementen – demografie en arbeidsaanbod, pendel- en grensarbeid, regionale werkende beroepsbevolking en werkgelegenheidsgraad, werkloosheid en werkloosheidsgraad – komen in die volgorde aan bod in deze afdeling over de arbeidsmarkt.

3.2.1. Demografie en arbeidsaanbod

De bevolking op arbeidsleeftijd in België en in de gewesten

De groei van de Belgische bevolking op arbeidsleeftijd viel sterk terug in de eerste helft van dit decennium, van 0,78 % (+55 300 personen) in 2010 tot 0,10 % (+7 500 personen) in 2014. Enerzijds werd haar natuurlijk verloop¹⁶ negatief in die periode, voornamelijk omdat de omvang van de bevolkingscohorten die 65 jaar werden, sterk toenam. Anderzijds werd het extern migratiesaldo op arbeidsleeftijd¹⁷ minder positief, vooral omdat de immigratie uit niet-EU-landen gevoelig afnam. De vergrijzing van de bevolking speelde sterker in Vlaanderen (waar de groei van de bevolking op arbeidsleeftijd verminderde van 0,51 % tot 0,04 % tussen 2010 en 2014) en in Wallonië (afname van 0,70 % tot 0,03 %). Het minder sterke externe migratiesaldo had vooral gevolgen voor Brussel (waar de groei van de bevolking op arbeidsleeftijd terugviel van 2,50 % tot 0,64 %).

---

¹⁶ Voor de totale bevolking wordt het natuurlijk saldo gedefinieerd als het verschil tussen het aantal geboorten en het aantal sterfgevallen. Dat saldo geeft het 'natuurlijk verloop' van de bevolking, de wijziging in afwezigheid van externe migratiestromen. Voor de bevolking op arbeidsleeftijd kan naar analogie een natuurlijk verloop (toename in afwezigheid van migratie) berekend worden als het verschil tussen enerzijds de instroom op arbeidsleeftijd (cohort die 15 jaar bereikt) en anderzijds de uitstroom uit arbeidsleeftijd (cohort die 65 jaar wordt) plus de sterfgevallen op arbeidsleeftijd.

¹⁷ Een groot gedeelte van de externe migratie vindt plaats op arbeidsleeftijd, meer bepaald binnen de leeftijdsklasse 18-40 jaar.

Tabel 12 Scenario voor demografie en arbeidsaanbod
jaargemiddelden

	2013	2014	2015	2016	2017- 2020	Gemiddelden		
						2000- 2006	2007- 2013	2014- 2020
1. Totale bevolking								
<i>1a. Wijziging in duizendtallen</i>								
Het Rijk	57,3	50,6	49,0	47,1	46,1	45,9	82,4	47,3
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	12,3	8,6	7,9	7,3	6,9	9,7	19,2	7,3
Vlaams Gewest	30,0	28,1	26,6	25,3	24,1	23,5	42,6	25,2
Waals Gewest	15,0	13,9	14,5	14,5	15,1	12,7	20,7	14,8
<i>1b. Wijziging in procent</i>								
Het Rijk	0,5	0,5	0,4	0,4	0,4	0,4	0,8	0,4
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	1,1	0,7	0,7	0,6	0,6	1,0	1,8	0,6
Vlaams Gewest	0,5	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,7	0,4
Waals Gewest	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,6	0,4
2. Bevolking op arbeidsleeftijd (15-64 jaar)								
<i>2a. Wijziging in duizendtallen</i>								
Het Rijk	12,0	7,5	8,4	7,4	-1,6	32,3	45,4	2,4
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	7,6	4,9	4,9	4,6	3,4	8,1	13,8	4,0
Vlaams Gewest	3,5	1,7	1,4	-0,1	-5,6	11,9	19,0	-2,8
Waals Gewest	0,9	0,8	2,2	2,9	0,6	12,4	12,6	1,2
<i>2b. Wijziging in procent</i>								
Het Rijk	0,2	0,1	0,1	0,1	0,0	0,5	0,6	0,0
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	1,0	0,6	0,6	0,6	0,4	1,2	1,9	0,5
Vlaams Gewest	0,1	0,0	0,0	0,0	-0,1	0,3	0,5	-0,1
Waals Gewest	0,0	0,0	0,1	0,1	0,0	0,6	0,6	0,1
3. Activiteitsgraad, definitie FPB (1)(2)								
Het Rijk	72,7	72,9	73,1	73,4	74,8	72,3	72,6	73,8
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	71,4	71,4	71,1	71,1	71,1	74,1	72,9	71,1
Vlaams Gewest	74,2	74,5	74,9	75,4	77,2	73,0	73,8	75,9
Waals Gewest	70,5	70,5	70,5	70,7	71,8	70,5	70,6	71,0
4. Beroepsbevolking (15 jaar en meer), definitie FPB								
<i>4a. Wijziging in duizendtallen</i>								
Het Rijk	5,2	18,6	21,2	30,2	24,1	51,2	28,3	23,8
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	1,5	3,1	1,6	3,0	2,5	8,7	7,4	2,5
Vlaams Gewest	6,5	14,9	17,9	19,5	15,1	24,2	16,0	16,1
Waals Gewest	-2,8	0,6	1,8	7,7	6,6	18,3	4,9	5,2
<i>4b. Wijziging in procent</i>								
Het Rijk	0,1	0,4	0,4	0,6	0,4	1,1	0,5	0,4
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	0,3	0,6	0,3	0,5	0,4	1,9	1,4	0,4
Vlaams Gewest	0,2	0,5	0,6	0,6	0,5	0,8	0,5	0,5
Waals Gewest	-0,2	0,0	0,1	0,5	0,4	1,2	0,3	0,3

(1) Verhouding tussen beroepsbevolking (15 jaar en meer) en bevolking op arbeidsleeftijd (15-64 jaar).

(2) In de kolom 2017-2020 wordt de waarde op het einde van de periode (2020) weergegeven.

Op middellange termijn zwakt de groei van de bevolking op arbeidsleeftijd ongeveer even sterk verder af in Vlaanderen (tot -0,16 % in 2020) als in Brussel (tot 0,43 % in 2020). In Wallonië is er nauwelijks sprake van een verdere terugval en blijft de groei van de bevolking op arbeidsleeftijd nog net positief tijdens de gehele projectieperiode (0,01 % in 2020). In Vlaanderen is vooral van belang dat sterker bevolkte cohorten 65 jaar worden, zodat het natuurlijk verloop nog negatiever wordt. In Brussel speelt vooral het feit dat – op basis van de hypothesen in de jongste Demografische vooruitzichten¹⁸ – het extern migratiesaldo op middellange termijn licht verder afkalft, vooral omdat de strengere regelgeving op het vlak van gezinshereniging de immigratie vanuit niet-Europese landen afremt. Het interne migratiesaldo van Brussel met de beide andere gewesten is traditioneel negatief en zou volgens de Demografische vooruitzichten stabiel blijven op middellange termijn. De globale bijdrage van alle migratiebewegingen (zowel intern als extern) tot de groei van de bevolking op arbeidsleeftijd was in Brussel in 2014 al teruggevallen tot net boven het niveau van de beide andere gewesten, maar komt vanaf 2017 lager te liggen dan in beide andere gewesten. Dat is onuitgegeven sinds het begin van de jaren negentig en staat in sterk contrast met de evolutie tijdens het voorbije decennium. Dat de Brusselse bevolking op arbeidsleeftijd tijdens de periode 2015-2020 sterker blijft groeien (0,48 % per jaar) dan de Vlaamse (-0,09 % per jaar) en de Waalse (0,05 % per jaar) is nu nog louter toe te schrijven aan het dynamischer natuurlijk verloop in dat gewest, niet langer aan de migratiestromen. Het groeiverschil met beide andere gewesten neemt dan ook drastisch af in vergelijking met het jongste decennium.

De toename van de Belgische bevolking op arbeidsleeftijd blijft dit en volgend jaar nog op hetzelfde peil als in 2014, maar zakt fors in 2017 en wordt zelfs licht negatief vanaf 2018. Over de gehele periode 2015-2020 bedraagt de toename 9 300 personen (0,02 % groei per jaar), gevoelig minder dan tijdens de afgelopen zes jaar (+193 500 personen).

Het arbeidsaanbod in België

Niet alleen neemt de groei van de bevolking op arbeidsleeftijd af, bovendien neemt ook nog eens het gewicht van bevolkingsgroepen met relatief lagere activiteitsgraden toe. Dat drukt de groei van de macro-economische activiteitsgraad, steeds meer naarmate de periode vordert. Op nationaal niveau was de globale demografische bijdrage aan de groei van het arbeidsaanbod al teruggevallen van 0,68 procentpunt (ppt) in 2010 tot 0,10 ppt in 2014, wordt negatief vanaf 2017 en valt terug tot -0,18 ppt op het einde van de periode (figuur 5). Gemiddeld over de periode is de bijdrage van de demografie nu negatief: -0,07 ppt per jaar), terwijl zij de jongste zes jaar nog 0,41 ppt per jaar bedroeg.

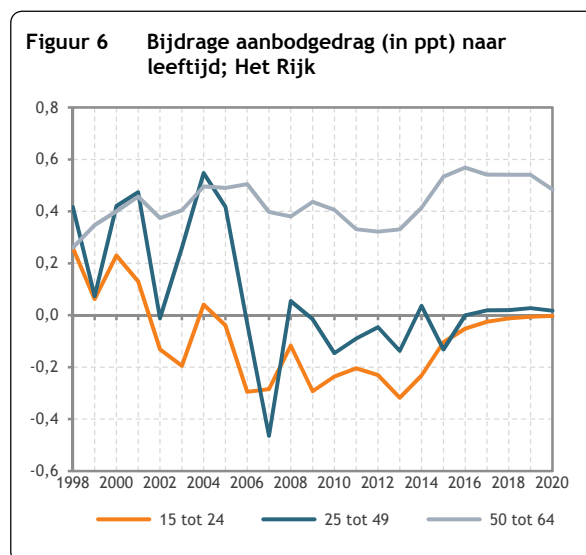
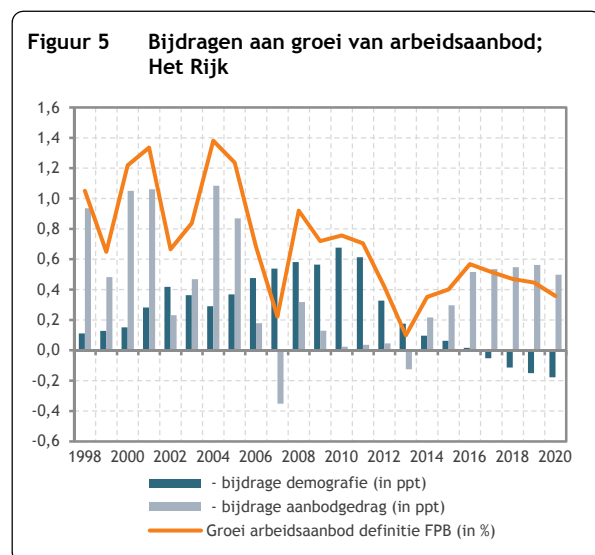
Uit figuur 5 blijkt ook dat wijzigingen in het aanbodgedrag¹⁹ in de periode 2007-2013 nog nauwelijks bijdroegen tot de groei van de beroepsbevolking. Positieve bijdragen in de leeftijdsklasse 50-64 jaar (verlies aan relatief belang van het brugpensioen; stijgende participatie van opeenvolgende vrouwelijke cohorten) werden in die periode volledig gecompenseerd door negatieve of teruglopende bijdragen in de overige leeftijdsklassen (zie figuur 6). Zo hebben de hervormingen in het hoger onderwijs zowel geleid tot een verlenging van de gemiddelde studieduur als tot een toename van het aantal personen

¹⁸ Demografische vooruitzichten 2014-2060. Bevolking, huishoudens en prospectieve sterftecoëfficiënten. FPB-ADS, maart 2015. Voor een nader inzicht in de hypothesen die gebruikt werden bij de projectie van de internationale migratie, zie VANDRESSE, Marie, Une modélisation de l'évolution future de la migration internationale, Working Paper 2-15, FPB, maart 2015.

¹⁹ Gedefinieerd als het geheel van wijzigingen in de activiteitsgraden per leeftijd, geslacht en regio van woonplaats.

dat zich aanbiedt voor hogere studies, wat mee de structurele daling van de activiteitsgraden in de jongste leeftijdsklassen verklaart. In de klasse 25-49 jaar dooft de positieve cohortegerelateerde dynamiek in de evolutie van de vrouwelijke activiteitsgraden dan weer langzaam uit. Ten slotte hebben ook de verstrengde controles op actief zoekgedrag van uitkeringsgerechtigde werklozen gewogen op de evolutie van de (via administratieve cijfers gemeten) activiteitsgraden. De Belgische macro-economische activiteitsgraad²⁰ bleef sinds 2007 op ongeveer hetzelfde niveau (72,7 %) hangen.

Vorig jaar zwakte de negatieve dynamiek in de evolutie van de activiteitsgraden onder 50 jaar enigszins af, en werd de evolutie van de activiteitsgraden bij 55-plussers bijkomend ondersteund door de eindloopbaanmaatregelen (hervorming van het TBS-stelsel in het onderwijs; verstrenging van de voorwaarden om op vervroegd pensioen te gaan) die nog genomen werden door de vorige regering. De globale bijdrage van wijzigingen in de activiteitsgraden werd daardoor terug beduidend positief (0,22 ppt) en compenseerde ruimschoots de verdere afzwakking van de demografische bijdrage, zodat de groei van het arbeidsaanbod aantrok tot 0,35 %²¹.

Vanaf dit jaar zou de daling van de arbeidsmarktparticipatie bij jongeren geleidelijk minder sterk worden, om op middellange termijn volledig te verdwijnen. De bijdrage in de klasse 25-49 jaar ondervindt dit jaar nog de negatieve impact van de hervorming van het systeem van inschakelingsuitkeringen voor werkloze schoolverlaters (de vroegere wachttuitkeringen). Bovenop de strengere controles op actief zoekgedrag, worden nu immers de gevolgen voelbaar van de beperking in de tijd van de inschakelingsuitkeringen. Bovendien worden de voorwaarden voor het verkrijgen van de uitkering dit jaar verder verstrengd. Die maatregelen zorgen er voor dat een aantal personen zich minstens tijdelijk terugtrekt uit de arbeidsmarkt (of in elk geval niet langer als werkzoekende geregistreerd wordt), met een negatief effect op de activiteitsgraden in de betrokken leeftijdsklassen. Tijdens het verdere verloop van de projectieperiode wordt de bijdrage van de klasse 25-49 jaar terug

²⁰ Administratieve definitie. Gedefinieerd als de verhouding tussen de totale beroepsbevolking van 15 jaar en meer en de bevolking op arbeidsleeftijd (15 tot 64 jaar).

²¹ De opsplitsing naar demografische- en gedragsbijdragen in de figuren geldt voor de leeftijdsklasse 15-64 jaar. Vandaar dat beide bijdragen niet exact sommeren tot de groei van de beroepsbevolking (inclusief 64-plussers).

(licht) positief, uitsluitend bij vrouwen weliswaar, waar cohorte-effecten nog in beperkte mate een rol spelen.

In de hogere leeftijdsklassen zorgen cohorte-effecten bij vrouwen op middellange termijn nog steeds voor een positieve impact op de evolutie van de activiteitsgraden. Dat de bijdrage van het aanbodgedrag in deze leeftijdsklasse op een nog hoger peil komt te liggen dan voorheen, is echter het gevolg van beleidsmaatregelen die genomen werden door de voorgaande en de huidige regering. Zo blijven de verhoging van de minimumleeftijd en de verstrenging van de loopbaanvoorwaarden voor vervroegd pensioen gedurende de gehele periode extra stimulansen geven aan de groei van het arbeidsaanbod in de leeftijdsklasse 60-64 jaar.

In het stelsel van werkloosheid met bedrijfstoelage (SWT, het voormalige brugpensioen) worden zowel de instapleeftijd verhoogd als de loopbaanvoorwaarden voor instroom verder verstrengd. Bovendien is vanaf dit jaar een 'aangepaste beschikbaarheid' voor de arbeidsmarkt vereist voor nieuwe instromers in het stelsel, die vanaf nu dus beschouwd worden als niet-werkende werkzoekenden en op die manier de administratief gemeten werkloosheid en beroepsbevolking verhogen. Het aantal SWT'ers daalde al fors tijdens de afgelopen drie jaar (-12 100 personen in totaal), maar zou onder impuls van de genomen maatregelen op middellange termijn nog eens halveren (-52 000 personen) en tegen het einde van de periode terugvallen tot 55 200 personen, waarvan ruim twee derde 'aangepast beschikbaar' voor de arbeidsmarkt zal zijn en dus deel zal uitmaken van het arbeidsaanbod²².

Onder invloed van die maatregelen klimt de bijdrage in de klasse 50-64 jaar van 0,41 ppt vorig jaar tot 0,53 ppt in 2015 en blijft zij ook tijdens het vervolg van de projectieperiode rond 0,50 ppt. Omdat daarnaast ook de bijdragen in de klassen onder 50 jaar minder negatief zouden worden dan tijdens de afgelopen zes jaar, ligt de totale bijdrage van gedragswijzigingen nu gevoelig hoger dan toen (0,49 ppt per jaar tegen 0,05 ppt per jaar). Dat compenseert grotendeels het wegvallen van de demografische bijdrage, zodat de gemiddelde groei van de beroepsbevolking nu (0,46 % per jaar in de periode 2015-2020) vrijwel even hoog ligt als toen (0,51 % per jaar in de periode 2009-2014), maar deze keer uitsluitend gedragen wordt door wijzigingen in de activiteitsgraden. De toename van de beroepsbevolking versnelt in het begin van de periode, bereikt een hoogtepunt in 2016 en kalft vervolgens geleidelijk af, onder invloed van het verdere verlies aan demografische impulsen. De gecumuleerde toename over de gehele projectieperiode bedraagt 147 800 personen, niet zoveel minder dan de toename die tijdens de afgelopen zes jaar (158 600 personen) werd opgetekend. De macro-economische activiteitsgraad zou op middellange termijn klimmen van 72,9 % tot 74,8 %, ondanks het feit dat veranderingen in de leeftijdsstructuur van de bevolking op arbeidsleeftijd negatief blijven wegen op zijn evolutie.

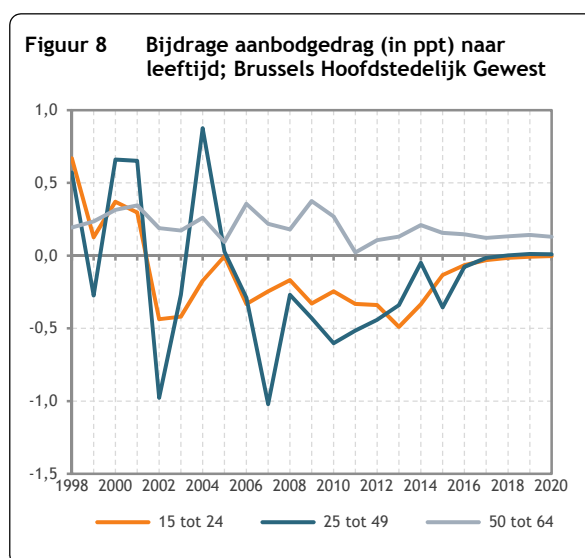
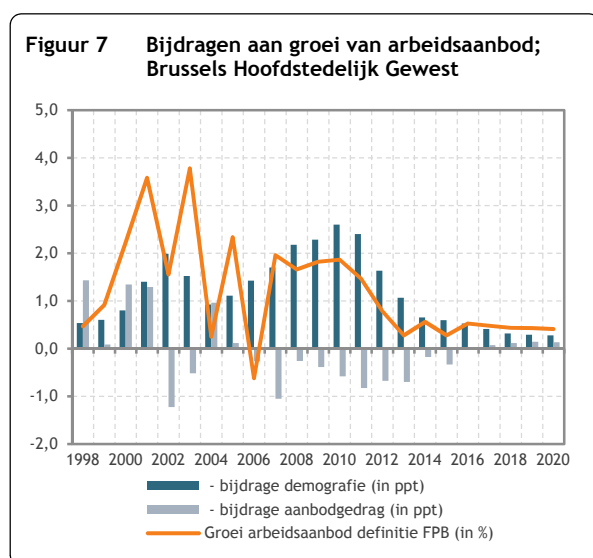
Het arbeidsaanbod in Brussel

De zonet geschetste evoluties voor het Belgische arbeidsaanbod zijn het resultaat van een projectie die bottom-up is opgebouwd vanuit de gewesten. Voor Brussel (figuur 7) valt op hoe groot de demografische stimulans was die tijdens het jongste decennium gegeven werd aan de groei van het

---

²² Op te merken dat ook het stelsel van oudere werkloosheid verder afgebouwd wordt (geen nieuwe instroom in het statuut), zodat binnen de beroepsbevolking volgens definitie FPB een verschuiving plaatsvindt van niet-werkzoekenden naar personen die minstens "aangepast beschikbaar" moeten blijven voor de arbeidsmarkt (zie verder afdeling 3.2.3).

arbeidsaanbod, maar ook hoe sterk die impuls tijdens de jongste jaren is teruggevallen. De demografische bijdrage aan de groei van de Brussels beroepsbevolking viel terug van 2,60 ppt in 2010 tot 0,65 ppt in 2014 en neemt ook in de projectieperiode verder af (tot 0,28 ppt in 2020), het gevolg van de hypothesen i.v.m. externe migratie. Demografische veranderingen blijven ook in projectie het arbeidsaanbod sterker ondersteunen in Brussel (bijdrage van 0,40 ppt gemiddeld per jaar) dan in beide andere gewesten, maar het verschil is drastisch geslonken en kan niet langer toegewezen worden aan migratiebewegingen (zie hierboven).

De forse bijdrage van de demografie aan de groei van het Brusselse arbeidsaanbod stond in sterk contrast met de zwakke bijdrage van veranderingen in de activiteitsgraden (figuur 7²³ en figuur 8 voor de opsplitsing van de gedragsbijdrage naar leeftijdsklassen), die tijdens de periode 2006-2013 in elk jaar significant negatief was. Het verschil in dynamiek met de andere gewesten was groter bij vrouwen in de midden- en oudere leeftijdsklassen, omdat cohorde-effecten (sterkere participatie op de arbeidsmarkt van opeenvolgende vrouwelijke generaties) een minder belangrijke rol hebben gespeeld in Brussel. De Brusselse macro-economische activiteitsgraad zakte van 75,5 % in 2005 tot 71,4 % in 2013. Nochtans groeide de beroepsbevolking tijdens die periode meer dan dubbel zo sterk in Brussel (1,15 % per jaar) in vergelijking met beide andere gewesten, louter dank zij de bijzonder expansieve demografische evolutie.

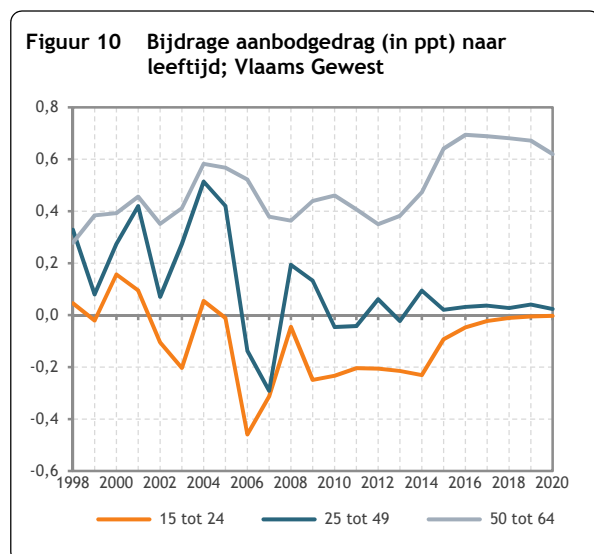
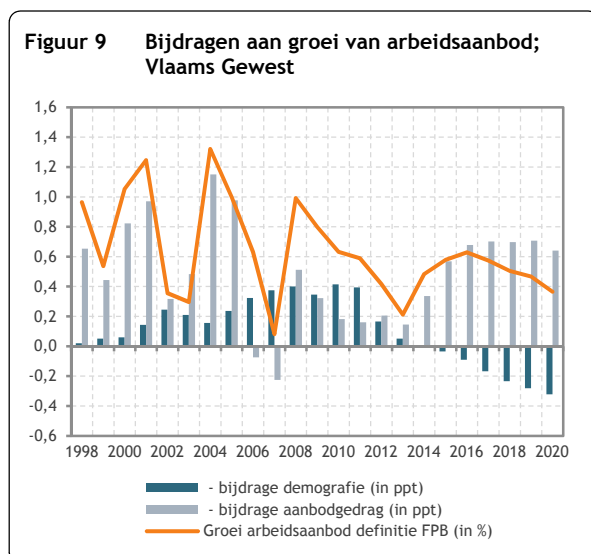
Vorig jaar zou – op basis van voorlopige gegevens – de bijdrage van veranderingen in activiteitsgraden minder negatief zijn geworden in Brussel, vooral door de evolutie in de klasse 25-49 jaar. De globale

²³ Voor de gewesten kan tijdens de observatieperiode de som van beide bijdragen sterker afwijken van de groei van de beroepsbevolking. Er is immers een verschil tussen de regionale beroepsbevolking volgens HERMREG-definitie en de regionale beroepsbevolking zoals geraamd in de sociodemografische databank die gebruikt wordt voor de projectie van het arbeidsaanbod (en voor de opsplitsing naar demografische- en gedragsbijdragen). In de HERMREG-databank wordt de gewestelijke werkende beroepsbevolking berekend als een identiteit: binnenlandse werkgelegenheid volgens gewest van werkplaats uit de Regionale Rekeningen (INR) plus ramingen van het gewestelijke saldo van de grensarbeid en het gewestelijke pendelsaldo. In de sociodemografische databank wordt de regionale werkende beroepsbevolking onmiddellijk geraamd naar woonplaats op basis van data van de instellingen van sociale zekerheid. Die statistische discrepantie kon vooral in Brussel belangrijke waarden aannemen, maar is sterk afgenomen sinds 2009. Vanaf dat jaar werd het immers mogelijk de evolutie van de pendelstromen in HERMREG eveneens te baseren op administratieve cijfers.

activiteitsgraad zou nagenoeg constant zijn gebleven en de groei van de beroepsbevolking zou verdubbeld zijn tot 0,56 %, ondanks een fors verder krimpende demografische bijdrage. Dit jaar wordt echter de negatieve impact merkbaar van de maatregelen die de toegang tot inschakelingsuitkeringen verstrengen, zodat vooral de activiteitsgraden in de klasse 25-49 jaar een nieuwe negatieve schok te verwerken krijgen. De globale activiteitsgraad zakt tot 71,1 % en de groei van de beroepsbevolking valt terug tot 0,28 %, bij een nagenoeg ongewijzigde demografische bijdrage. Tijdens het verdere verloop van de projectieperiode worden de bijdragen in de klassen onder 50 jaar veel minder negatief en zorgen de eindeloopbaanmaatregelen voor een lichte impuls aan de activiteitsgraden in de klasse 50-64 jaar, die echter nog steeds weinig steun ondervinden van cohortheffecten bij vrouwen. De macro-economische activiteitsgraad blijft in die omstandigheden nagenoeg stabiel, terwijl de groei van de Brusselse beroepsbevolking 0,46 % gemiddeld per jaar bedraagt vanaf 2016, licht afkalvend weliswaar naarmate de periode vordert en de demografische bijdrage verder aan kracht inboet.

Het arbeidsaanbod in Vlaanderen

In Vlaanderen lag de demografische bijdrage aan de groei van het arbeidsaanbod sinds 2006 net onder 0,40 ppt per jaar (figuur 9), maar viel hij sterk terug in de periode 2012-2013 (tot slechts 0,05 ppt in 2013). Hij valt verder terug gedurende de gehele projectieperiode, zowel omdat de groei van de bevolking op arbeidsleeftijd vertraagt als omdat de (relatief oudere) leeftijdsstructuur van de Vlaamse bevolking op arbeidsleeftijd sterker bevolkte cohorten naar de oudere leeftijdsklassen met lagere activiteitsgraden voert. De demografische bijdrage wordt negatief vanaf 2015 en valt terug tot -0,32 ppt in 2020.

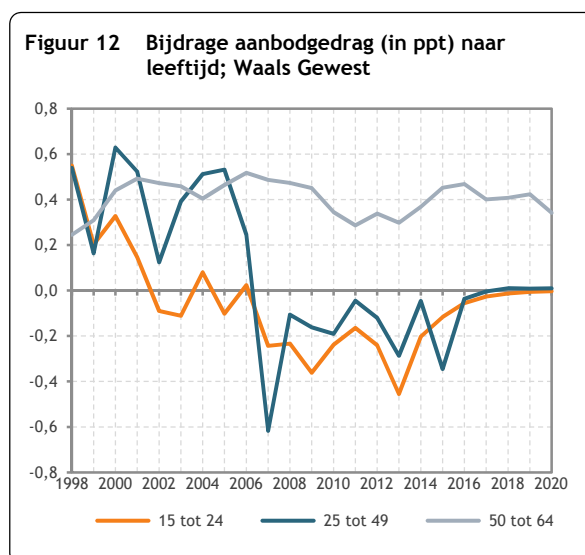
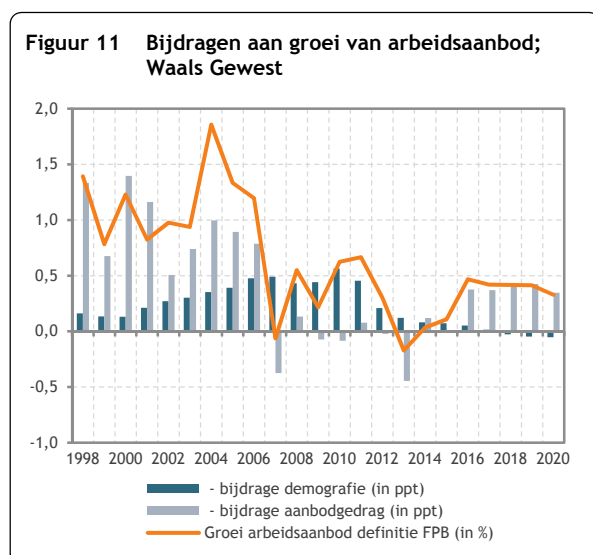
Ook in Vlaanderen was er in de tweede helft van de jaren 2000 sprake van een verlies aan dynamiek in de evolutie van de activiteitsgraden onder 50 jaar, maar dat verlies was minder groot dan in de beide andere gewesten en werd nog altijd gecompenseerd door sterke toenames van de activiteitsgraden in de oudere leeftijdsklassen (figuur 10). Zo bleef – op de periode 2006-2007 na – de globale bijdrage van gedragsveranderingen positief. De Vlaamse macro-economische activiteitsgraad zakte van 73,9 % in 2005 tot 73,3 % in 2007, maar steeg gedurende de gehele periode 2008-2013, en bedroeg 74,2 % in 2013. De Vlaamse beroepsbevolking groeide gemiddeld met 0,54 % per jaar in de periode 2006-2013, groei die sinds 2008 ongeveer in gelijke mate ondersteund werd door demografische- en gedragsveranderingen.

Vorig jaar zou de bijdrage van veranderingen in activiteitsgraden positiever zijn geworden in Vlaanderen, vooral door de evolutie in de klasse 25-49 jaar bij vrouwen en door het effect van de eindeloopbaanmaatregelen in de oudere leeftijdsklassen. De globale activiteitsgraad steeg tot 74,5 % en de groei van het arbeidsaanbod trok aan tot 0,48 %, ondanks een licht verdere afnemende demografische bijdrage.

Ook tijdens de projectieperiode wordt de afname van de demografische bijdrage in Vlaanderen ruim gecompenseerd door een dynamischer verloop van de activiteitsgraden. De bijdrage van wijzigingen in het aanbodgedrag in de jongste leeftijdsklassen wordt minder negatief en de eindeloopbaanmaatregelen spelen relatief sterker in Vlaanderen dan in beide andere gewesten, zodat de bijdrage in de oudere leeftijdsklassen naar een hoger niveau klimt, dat gedurende de gehele periode wordt vastgehouden. De globale activiteitsgraad stijgt fors tijdens de gehele periode en komt uit op 77,2 % in 2020. De groei van de beroepsbevolking versnelt aan het begin van de periode en bereikt 0,63 % in 2016, om vervolgens geleidelijk af te zwakken onder invloed van een slinkende demografische bijdrage, tot 0,36 % in 2020.

Het arbeidsaanbod in Wallonië

In Wallonië lag de demografische bijdrage aan de groei van het arbeidsaanbod sinds 2006 nog iets hoger dan in Vlaanderen (figuur 11: net onder 0,5 ppt per jaar), maar volgde in 2012 eveneens een sterke terugval (tot 0,21 ppt). Tijdens de projectieperiode verliest de demografische bijdrage verder terrein, maar de terugval is veel minder uitgesproken dan in Vlaanderen. Dat belet niet dat ook in Wallonië de demografische bijdrage aan het arbeidsaanbod licht negatief wordt vanaf 2018 en in 2020 zakt tot -0,05 ppt.

De omslag in de evolutie van de activiteitsgraden in de klasse 25-49 jaar sinds het midden van het vorige decennium was in Wallonië nog veel frappanter dan in Vlaanderen (figuur 12). Bovendien bleven – net als in de beide andere gewesten – ook de activiteitsgraden in de jongste leeftijdsklassen (15-24 jaar) dalen tijdens die periode. De toename van de activiteitsgraden in de oudere leeftijdsklassen was dan ook nauwelijks voldoende om de globale bijdrage van gedragsveranderingen te stabiliseren in die

periode. De Waalse macro-economische activiteitsgraad zakte van 71,6 % in 2005 tot 70,5 % in 2013. De Waalse beroepsbevolking groeide gemiddeld met 0,41 % per jaar in de periode 2006-2013, en werd vrijwel uitsluitend gedragen door demografische stimuli.

In 2013 was de globale bijdrage van gedragswijzigingen nog fors negatief uitgevallen, opnieuw veroorzaakt door de evoluties in de activiteitsgraden onder 50 jaar, en was de Waalse beroepsbevolking geslonken met 0,17 %. Vorig jaar zwakte die negatieve dynamiek echter gevoelig af, bleef de macro-economische activiteitsgraad nagenoeg constant en zou het arbeidsaanbod licht gestegen zijn (0,03 %).

Net zoals in Vlaanderen speelt tijdens de gehele projectieperiode de impact van de eindeloopbaanhervormingen en komt die bovenop de bestaande cohorthe-effecten bij vrouwen, zodat de bijdrage in de oudere leeftijdsklassen op een hoger peil komt te liggen dan in het recente verleden. Net zoals in Brussel zorgt in 2015 de beperking van de inschakelingsuitkeringen in de tijd echter voor een gevoelige neerwaartse schok op de activiteitsgraden in de middenleeftijdsklassen. De macro-economische activiteitsgraad stabiliseert daardoor nog in 2015, maar klimt vervolgens gestaag en komt uit op 71,8 % in 2020. De groei van de Waalse beroepsbevolking bedraagt dit jaar slechts 0,11 %, maar stijgt in de periode 2016-2019 tot boven de 0,4 %, om in 2020 dan enigszins terug te vallen (+0,33 %).

Gemiddeld groeit de Waalse beroepsbevolking met 0,36 % per jaar tijdens de projectieperiode. Dat is beduidend minder dan in Vlaanderen (groei van 0,52 % per jaar), waar de eindeloopbaanhervormingen sterker en de hervorming van de inschakelingsuitkeringen zwakker doorwegen, en licht minder dan in Brussel (groei van 0,43 % per jaar), waar de demografische ondersteuning nog altijd sterker blijft.

3.2.2. Grens- en pendelarbeid, werkzame bevolking en werkgelegenheidsgraad

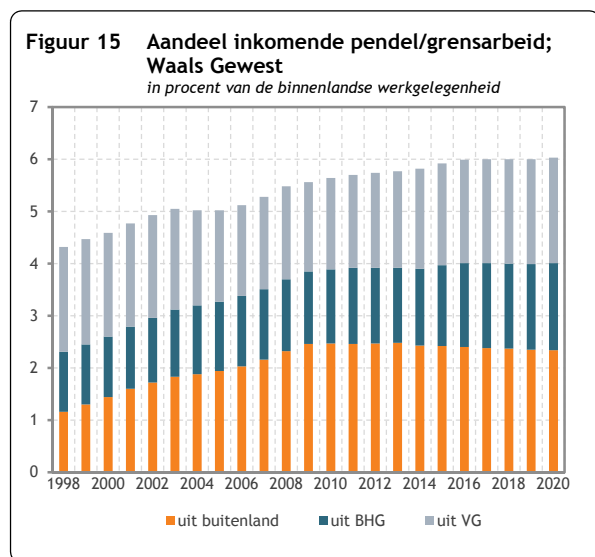
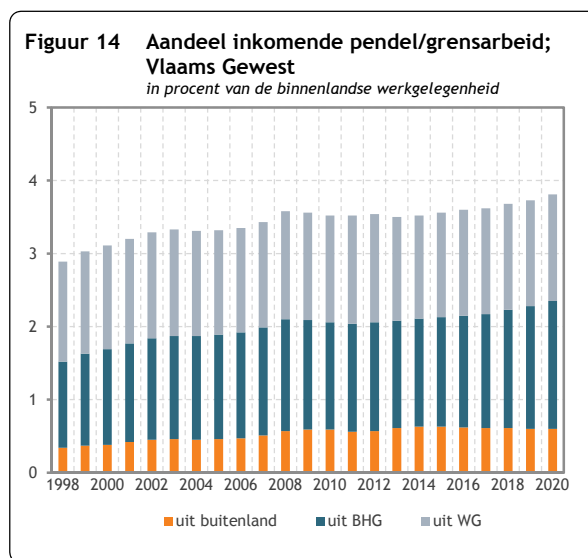
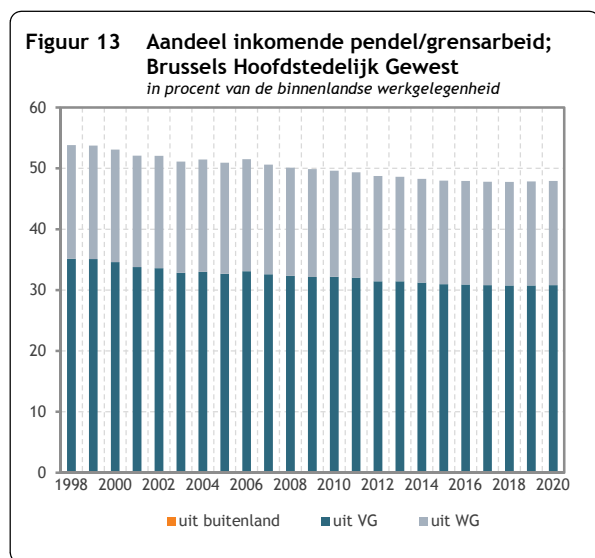
De regionale binnenlandse werkgelegenheid kwam uitgebreid aan bod in afdeling 3.1. Hier gaan we na in welke mate die regionale vraag naar arbeidskrachten ingevuld wordt door ingezetenen, inkomende grens- of pendelarbeid. Terzelfdertijd bespreken we in hoeverre de ingezetenen van een regio afhankelijk zijn van andere gewesten (uitgaande pendel) of van het buitenland (uitgaande grensarbeid) voor de levering van hun arbeidsdiensten. Via het regionaal saldo van pendel- en grensarbeid kan dan de overgang gemaakt worden van regionale binnenlandse werkgelegenheid naar regionale werkzame bevolking en kan bekeken worden hoe de werkgelegenheidsgraad evolueert.

Grens- en pendelarbeid

Uit figuur 13 blijkt dat in Brussel nagenoeg de helft van de binnenlandse werkgelegenheid ingevuld wordt door inkomende pendel uit Vlaanderen en uit Wallonië (aandelen van respectievelijk 31,3 % en 17,2 % in 2013). De inkomende grensarbeid is er verwaarloosbaar, zodat iets meer dan de helft (51,4 %) van de Brusselse arbeidsplaatsen ingenomen wordt door Brusselaars. Het aandeel van de inkomende pendel in de Brusselse binnenlandse werkgelegenheid stond het laatste anderhalve decennium wel onder neerwaartse druk. In projectie neemt in nominale termen de inkomende pendel uit de beide andere regio's toe, maar hun aandeel in de – eveneens groeiende – Brusselse werkgelegenheid blijft verder zakken (relatief sterker voor de inkomende pendel uit Vlaanderen), tot respectievelijk 30,7 % en 17,1 % in 2020. Een steeds stijgend deel van de Brusselse arbeidsplaatsen wordt dus ingevuld door Brusselaars (52,1 % in 2020).

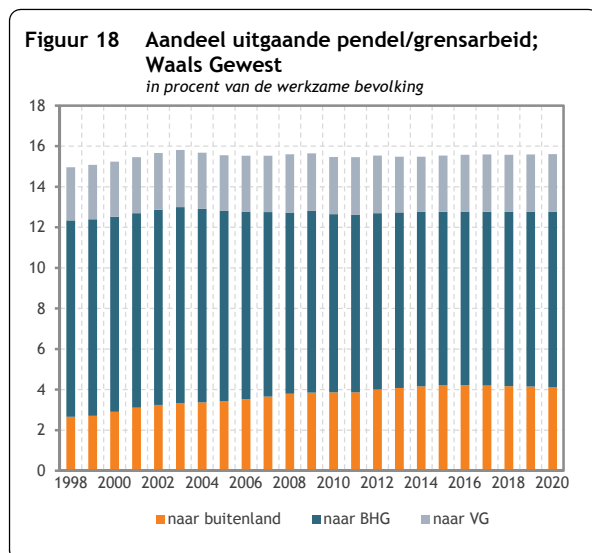
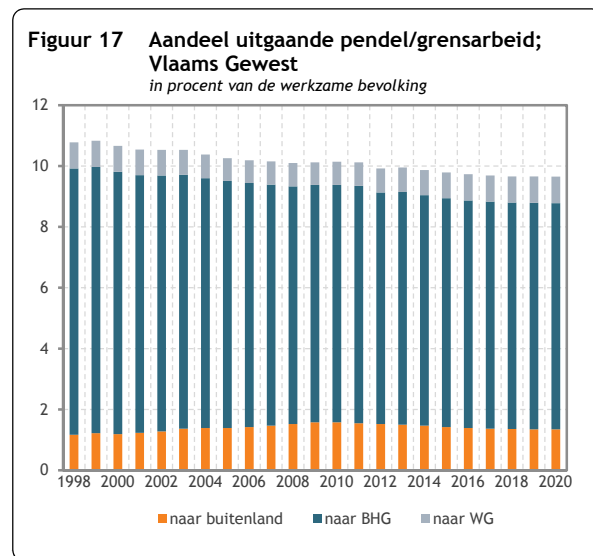
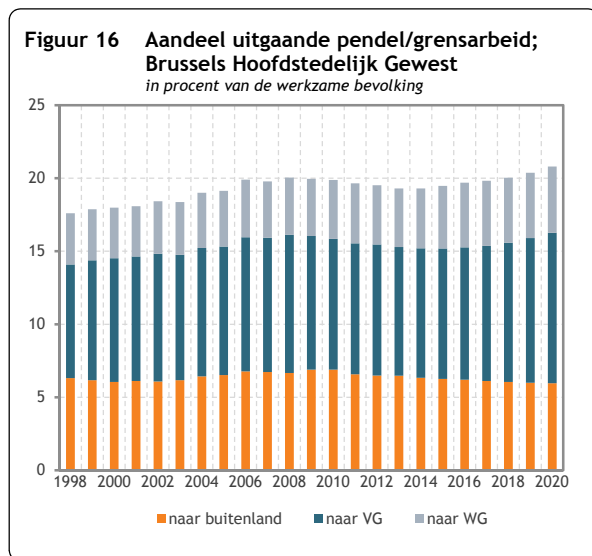
In Vlaanderen wordt slechts in zeer beperkte mate beroep gedaan op arbeidskrachten uit de andere gewesten of uit het buitenland (figuur 14). Het aandeel van de inkomende grensarbeid in de Vlaamse binnenlandse werkgelegenheid bedroeg slechts 0,6 % in 2013, is ongeveer gelijk verdeeld over Nederland en Frankrijk en zou in projectie stabiel blijven. De inkomende pendel uit Brussel en Wallonië is van ongeveer gelijkwaardig belang (respectieve aandelen van 1,5 % en 1,4 % in 2013), neemt tendentieel toe, stakte enigszins sinds het uitbreken van de financiële crisis, maar herneemt op middellange termijn (aandelen van 1,7 % en 1,5 % in 2013). Nochtans blijven die inkomende stromen ook in 2020 erg bescheiden in verhouding tot de Vlaamse binnenlandse werkgelegenheid, die tegen dan voor 3,8 % beroep doet op arbeidskrachten die buiten het eigen gewest gedomicilieerd zijn.

In Wallonië ligt het aandeel van de inkomende pendel en grensarbeid in de binnenlandse werkgelegenheid hoger dan in Vlaanderen (figuur 15: 5,8 % in 2013). In de eerste plaats is er een sterkere instroom van grensarbeid (vrijwel uitsluitend vanuit Frankrijk), die bovendien aanzienlijk toenam in de jaren 2000, maar sinds 2009 stabiliseert. Ook in projectie blijft de inkomende grensarbeid bij hypothese stabiel, zodat haar belang in relatieve termen enigszins afkalft (van 2,5 % in 2013 tot 2,3 % in 2020). Daar staat tegenover dat de inkomende pendel uit beide andere gewesten in projectie haar opwaartse trend behoudt, zodat Vlamingen en – vooral – Brusselaars hun aandeel in de Waalse binnenlandse werkgelegenheid licht zien oplopen (van respectievelijk 1,9 % en 1,4 % in 2013 tot 2,0 % en 1,7 % in 2020).

Pendel en grensarbeid kunnen ook behandeld worden vanuit het standpunt van de regio die de arbeidsdiensten levert. De vraag is dan in hoever de regionale werkzame bevolking afhankelijk is van uitgaande pendel en uitgaande grensarbeid.

Van de Brusselse werkzame bevolking leverde in 2013 19,3 % arbeidsdiensten buiten Brussel (figuur 16). De uitgaande transfrontale grensarbeid is verwaarloosbaar in Brussel, maar er is een niet onbelangrijke uitgaande stroom naar de extraterritoriale enclaves op Belgisch grondgebied (zoals de Europese instellingen en de NAVO). Die stroom verhoogde na de gevoelige uitbreiding van het aantal lidstaten in de Unie midden de jaren 2000, maar stabiliseert de jongste jaren en zou in projectie aan relatief belang inboeten (van 6,5 % in 2013 tot 6,0 % in 2020). Daar staat tegenover dat Brusselaars steeds meer arbeidsplaatsen invullen op de Waalse en – vooral – Vlaamse arbeidsmarkt. In 2013 pendelde 8,8 % van de Brusselse werkzame bevolking naar Vlaanderen en 4,0 % naar Wallonië. In projectie lopen die aandelen op tot respectievelijk 10,3 % en 4,5 %, zodat tegen 2020 20,8 % van de Brusselse werkzame bevolking tewerkgesteld is buiten Brussel.

De Vlaamse werkende bevolking is relatief sterk gericht op de eigen regio. Slechts 10,0 % van de werkende Vlamingen oefende in 2013 een job uit buiten Vlaanderen (figuur 17), een aandeel dat trouwens stelselmatig daalde tijdens het jongste anderhalve decennium. Het aandeel van de uitgaande grensarbeid (naar internationale instellingen en, transfrontaal, vrijwel uitsluitend naar Nederland) bedroeg 1,5 % in 2013, maar staat de jongste drie jaar onder neerwaartse druk door de afname van de stroom naar Nederland. Die afname wordt ook verder doorgetrokken in projectie, zodat het aandeel van de uitgaande grensarbeid slinkt tot 1,3 % in 2020. De uitgaande

pendel van Vlaanderen naar Wallonië bedroeg in 2013 slechts 0,8 % van de Vlaamse werkende bevolking, maar zijn aandeel blijft ook op middellange termijn licht toenemen (tot 0,9 %). Veruit de belangrijkste uitgaande stroom voor Vlaanderen is de pendel naar Brussel (7,6 % in 2013), maar die neemt voortdurend af in belang en vertegenwoordigt nog 7,4 % van de Vlaamse werkzame bevolking

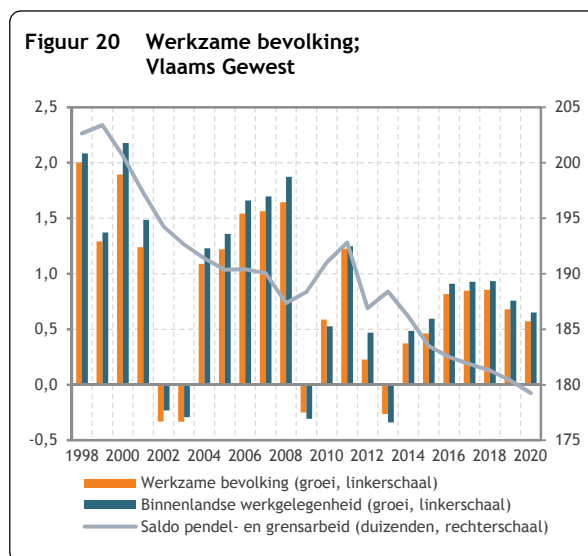
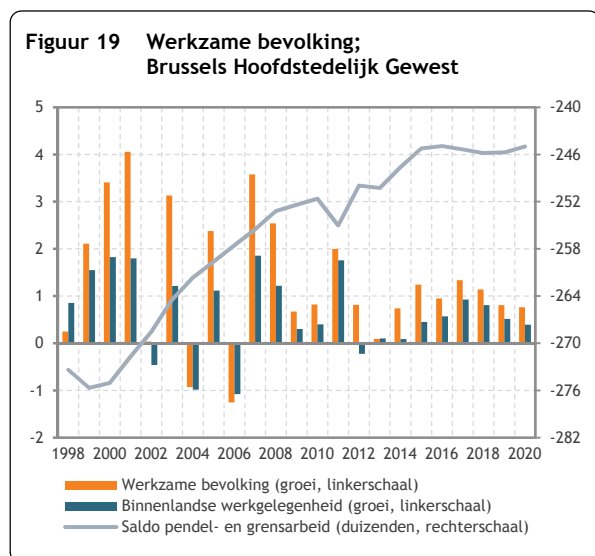

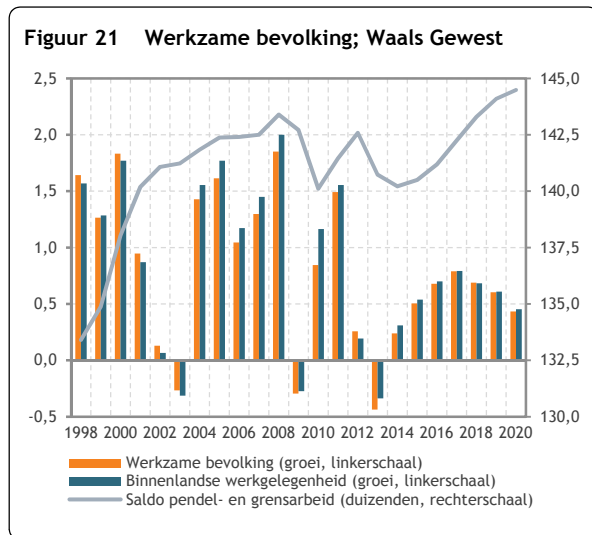
in 2020. Ook in projectie blijft die laatste zich dus verder terugplooiën op de interne arbeidsmarkt, niet onlogisch gezien de veel lagere werkloosheidsgraad en het hoger risico op aanbodgerelateerde kraptes op de Vlaamse arbeidsmarkt.

Uitgaande grensarbeid is gedurende het jongste anderhalve decennium een belangrijker aandeel gaan innemen in de Waalse werkzame bevolking (figuur 18: klimmend tot 4,1 % in 2013), vooral omdat de uitgaande stroom naar Luxemburg in die periode verdubbeld is. Ook de stroom vanuit Wallonië naar Frankrijk zit de jongste jaren in de lift, maar is kwantitatief vooralsnog van ondergeschikt belang. De uitgaande pendel naar Brussel is nog van iets groter belang voor de Waalse werkende bevolking (aandeel van 8,7 % in 2013) dan voor de Vlaamse, en verliest ook minder snel aan relatief belang (8,6 % in 2020). De beperkte toename van het – op zich eerder bescheiden – aandeel van de uitgaande pendel naar Vlaanderen (van 2,7 % in 2013 naar 2,8 % in 2020) zorgt er voor dat tegen 2020 een licht hoger deel van de Waalse werkende bevolking buiten Wallonië tewerkgesteld zal zijn.

Werkzame bevolking

Rekening houdend met alle inkomende en uitgaande stromen, kan voor elk gewest het pendel- en grensarbeidsaldo berekend worden, wat toelaat om, gegeven de regionale binnenlandse werkgelegenheid, de evolutie van de regionale werkzame bevolking te bepalen.

Het Brussels Hoofdstedelijk Gewest wordt gekenmerkt door een negatief pendel- en grensarbeidsaldo van -250 300 personen in 2013 (figuur 19), grotendeels het resultaat van de hoge inkomende pendel uit beide andere gewesten. Dat saldo is gedurende het jongste anderhalve decennium weliswaar gevoelig minder negatief geworden, zodat de Brusselse werkende bevolking aanzienlijk sterker is gegroeid (met 1,55 % per jaar tijdens de periode 1999-2013) dan de Brusselse binnenlandse werkgelegenheid (0,69 % per jaar). Ook op middellange termijn blijft het aandeel van Brusselaars in de werkgelegenheid op zowel de eigen als de beide andere gewestelijke

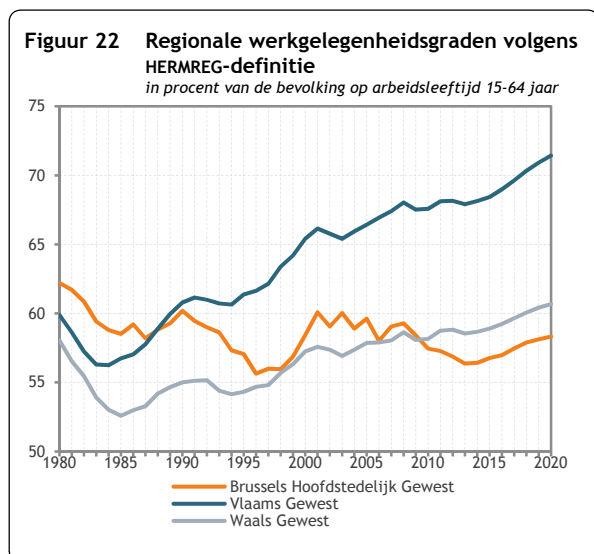
arbeidsmarkten, toenemen. Het Brussels pendel- en grensarbeidsaldo zou stijgen tot -245 000 personen in 2020, zodat op middellange termijn (periode 2014-2020) de Brusselse werkzame bevolking vrijwel dubbel zo snel groeit (1,00 % per jaar) als de Brusselse binnenlandse werkgelegenheid (0,54 % per jaar).

Zowel in Vlaanderen (figuur 20) als in Wallonië (figuur 21) is het pendel- en grensarbeidsaldo positief (in 2013: respectievelijk +188 400 en +140 700 personen), waarbij de uitgaande pendel naar Brussel telkens de hoofdrol speelt. Voor beide gewesten geldt echter dat pendel en grensarbeid veel minder belangrijk zijn in verhouding tot de binnenlandse regionale werkgelegenheid en dat de verschillen in groeivoeten met de werkzame bevolking potentieel dus veel beperkter zijn dan in Brussel. Het Vlaamse saldo daalde structureel, zodat de groei van de Vlaamse werkende bevolking achterbleef op die van de binnenlandse werkgelegenheid in de periode 1999-2013 (0,82 % per jaar t.o.v. 0,93 % per jaar). Ook op middellange termijn blijft het Vlaamse saldo nominaal dalen (tot +179 300 personen in 2020), zodat over de periode 2014-2020 de groei van de werkzame bevolking een tiende procentpunt inboet tegenover die van de binnenlandse werkgelegenheid (0,66 % per jaar t.o.v. 0,75 % per jaar). De Waalse werkende bevolking groeide eveneens minder sterk dan de Waalse binnenlandse werkgelegenheid in de periode 1999-2013 (0,86 % per jaar tegen 0,93 % per jaar), maar de toename van het Waalse saldo op middellange termijn (tot +144 500 personen in 2020) is voldoende om tijdens de projectieperiode de groei van de werkzame bevolking (0,56 % gemiddeld per jaar) vrijwel op hetzelfde peil te houden als die van de binnenlandse werkgelegenheid (0,58 % per jaar).

Werkgelegenheidsgraad

De werkgelegenheidsgraad (of werkzaamheidsgraad) duidt aan welk percentage van de ingezeten bevolking op arbeidsleeftijd werkt. In figuur 22 wordt de werkgelegenheidsgraad volgens HERMREG-definitie weergegeven: de verhouding tussen de totale werkzame bevolking (15 jaar en meer) volgens HERMREG-definitie²⁴ en de bevolking van 15 tot 64 jaar.

²⁴ Regionale binnenlandse werkgelegenheid volgens de Regionale Rekeningen plus de HERMREG-raming van het regionaal pendel- en grensarbeidsaldo.

Sinds het uitbreken van de financiële crisis is de Brusselse werkgelegenheidsgraad aanzienlijk gedaald: van 59,3 % in 2008 tot 56,4 % in 2013. Tijdens die periode groeide de werkzame bevolking in Brussel nochtans sterker dan in de beide andere gewesten, maar dat was ruimschoots onvoldoende om de toen nog bijzonder sterke groei van de Brusselse bevolking op arbeidsleeftijd te absorberen. In beide andere gewesten hield – ondanks twee opeenvolgende conjuncturele inzinkingen – de groei van de werkzame bevolking tijdens die periode gemiddeld nagenoeg gelijke tred met die van de bevolking op arbeidsleeftijd, zodat de werkgelegenheidsgraad in 2013 op

vrijwel hetzelfde niveau lag als in 2008: respectievelijk 67,9 % in Vlaanderen en 58,5 % in Wallonië.

Na de meest recente conjunctuurverzwakking (periode 2012-2013) hernam vorig jaar de groei van de binnenlandse werkgelegenheid zowel in Vlaanderen als in Wallonië, maar bleef hij nog ter plaatse trappelen in Brussel. De groei van de Brusselse werkzame bevolking werd echter ondersteund door een gunstige evolutie van het pendelsaldo, voldoende om de – zelf fors slinkende – groei van de bevolking op arbeidsleeftijd op te vangen, zodat de Brusselse werkgelegenheidsgraad licht toenam (met 0,06 ppt). In Vlaanderen was de herneming van de binnenlandse werkgelegenheid iets forser dan in Wallonië. De werkzame bevolking groeide er bijgevolg ook sterker, zodat, bij een nauwelijks groeiende bevolking op arbeidsleeftijd in beide gewesten, de Vlaamse werkgelegenheidsgraad dubbel zo snel klom (+0,23 ppt) als de Waalse (+0,12 ppt).

In elk van de drie gewesten ligt de groei van de werkzame bevolking vanaf dit jaar substantieel hoger dan die van de bevolking op arbeidsleeftijd, zodat de regionale werkgelegenheidsgraden gedurende de gehele projectieperiode blijven stijgen. Die toename versnelt in de eerste helft van de periode, maar zwakt nadien enigszins af, omdat de werkgelegenheidsgroei dan ook overal terugvalt. De stijging is meer uitgesproken in Vlaanderen, waar de groei van de bevolking op arbeidsleeftijd sterker aan dynamiek verliest dan in de beide andere gewesten. In Brussel stijgt de werkgelegenheidsgraad van 56,4 % in 2014 tot 58,3 % in 2020, in Wallonië van 58,7 % tot 60,7 %. In Vlaanderen wint de werkgelegenheidsgraad 3,3 ppt en klimt hij van 68,1 % in 2014 tot 71,4 % in 2020. In Vlaanderen en Wallonië zou de werkgelegenheidsgraad daarmee op een aanzienlijk hoger niveau uitkomen dan voor het uitbreken van de financiële crisis; in Brussel blijft de werkgelegenheidsgraad nog net onder het niveau van 2008.

In het kader van de EU2020-strategie wordt de werkgelegenheidsgraad gedefinieerd als de verhouding tussen werkende bevolking en bevolking in de klasse 20-64 jaar en gemeten op basis van cijfers uit de Enquête naar de Arbeidskrachten. Over een periode van meerdere jaren komen de evoluties in beide graden (HERMREG vs. EU2020) doorgaans vrij goed overeen. De jaarlijkse veranderingen kunnen wel sterk verschillen. Zo daalde de Brusselse werkgelegenheidsgraad volgens concept EU2020 nog bijzonder sterk in 2013 (-1,4 ppt tegenover slechts -0,5 ppt volgens concept HERMREG), maar volgde in 2014 dan

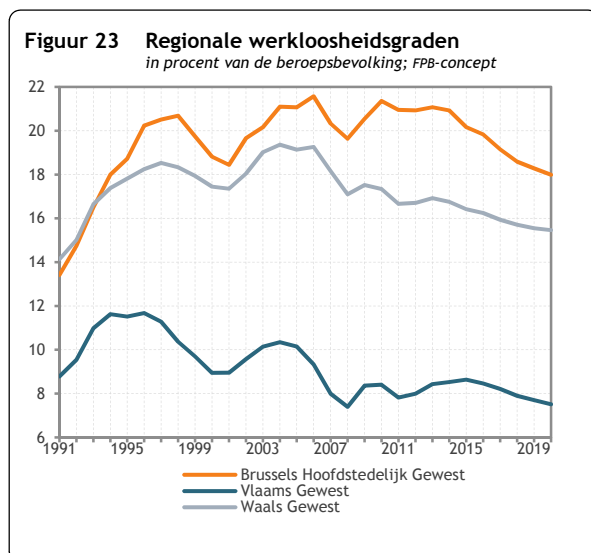
weer een nog sterkere toename (+1,9 ppt tegenover slechts +0,1 ppt volgens concept HERMREG; zie tabel 13). In projectie (vanaf 2015) volgt de EU2020-graad de evolutie van de HERMREG-graad, gecorrigeerd voor een raming van de regionale evolutie van de werkzame bevolking in de leeftijdsklassen 15-19 jaar en 65 jaar en meer. De EU2020-graad zou in 2020 uitkomen op 60,9 % in Brussel (+2,2 ppt ten opzichte van 2014), op 75,3 % in Vlaanderen (+3,3 ppt) en op 63,9 % in Wallonië (+2,1 ppt).

3.2.3. Werkloosheid en werkloosheidsgraad

Evoluties van 2008 tot 2013

Op nationaal niveau liep de werkloosheid²⁵ in de nasleep van de financiële crisis (periode 2009-2010) op met 53 100 personen. In het zog van de daaropvolgende conjuncturele herneming daalde in 2011 de werkloosheid echter aanzienlijk (met 26 000 personen). Een nieuwe conjunctuurverzwakking zorgde in de periode 2012-2013 opnieuw voor oplopende werkloosheidscijfers (respectievelijk +8 500 en +18 300 personen). De werkloosheid lag in 2013 dus 53 900 personen hoger dan in 2008; de werkloosheidsgraad krom in die periode van 11,7 % tot 12,4 %.

Dat ondanks de gemiddeld erg lage economische groei de werkloosheid niet sterker opliep, heeft in de eerste plaats te maken met de bijzonder zwakke productiviteitsgroei, die het verlies aan jobs beperkte in de jaren van laagconjunctuur en voor sterke werkgelegenheidswinsten zorgde in de jaren van herneming: in 2013 waren er ruim 86 000 Belgen méér aan de slag dan in 2008. Daarnaast hebben er zich ware neerwaartse ‘schokken’ voorgedaan op de activiteitsgraden van de jongere- en middenleeftijdsklassen (zie afdeling 3.2.1). Als gevolg daarvan nam de beroepsbevolking minder snel toe dan men had kunnen verwachten op basis van de demografische impulsen en de sterke stijging van de activiteitsgraden in de oudere leeftijdsklassen.

Het beeld dat zonet geschetst werd op nationaal vlak voor de periode 2009-2013, verdient de nodige nuancering op regionaal vlak (zie figuur 23), omdat in die periode de werkloosheidsgraad fors krom in Brussel (van 19,6 % tot 21,1 %) en in Vlaanderen (van 7,4 % tot 8,4 %), maar licht daalde in Wallonië (van 17,1 % tot 16,9 %). We gaan er echter van uit dat de opmerkelijke inzinkingen in de activiteitsgraden in de leeftijdsklassen tot 50 jaar (zie afdeling 3.2.1) in belangrijke mate verklaard worden door de verstrenging in de voorwaarden voor het krijgen van werkloosheidsuitkeringen (activering van zoekgedrag; beperking van het recht op inschakelingsuitkeringen). Een deel van

de regionale differentiatie in de evolutie van de (op administratieve cijfers gebaseerde) werkloosheidsgraden kan dan verklaard worden door het feit dat dergelijke fenomenen een grotere

²⁵ Volgens FPB-definitie: werkzoekenden volgens administratieve cijfers plus oudere werklozen.

impact hebben gehad in Brussel en in Wallonië. Die hypothese wordt in elk geval niet tegengesproken door de evolutie van de regionale werkloosheidsgraden volgens de Enquête naar de Arbeidskrachten, die enkel actief werkzoekenden in aanmerking neemt en voor die periode de grootste toename noteert voor de Brusselse werkloosheidsgraad en een ongeveer gelijke stijging voor de Vlaamse en de Waalse werkloosheidsgraad.

Evoluties in 2014 en 2015

Vorig jaar zorgde de voorzichtige conjuncturele herneming er voor dat de Belgische werkzame bevolking terug steeg (+ 17 000 personen; 0,37 % groei), maar dat was nog onvoldoende om de stijging van de beroepsbevolking (+ 18 600 personen) op te vangen, zodat de werkloosheid nog licht toenam (+1 500 personen). De Belgische werkloosheidsgraad stabiliseerde op 12,4 %. De werkzame bevolking zou vorig jaar opnieuw het sterkst gegroeid zijn in Brussel (+0,74 %), wat, gezien het feit dat de groei van de beroepsbevolking (+0,56 %) nu op een minder hoog peil is komen te liggen in dat gewest, de Brusselse werkloosheidsgraad licht deed afnemen (tot 20,9 %). De Vlaamse werkloosheidsgraad bleef nog licht stijgen (tot 8,5 %). De groei van de werkzame bevolking versnelde er wel tot 0,37 %, maar dat volstond niet om de groei van de beroepsbevolking (+0,48 %) op te vangen, die al de eerste stimuli ondervond van de eindeloopbaanmaatregelen. In Wallonië lag de groei van de werkzame bevolking het laagst (0,24 %), maar bleef de groei van de beroepsbevolking opnieuw uiterst beperkt (0,03 %), zodat de werkloosheidsgraad licht daalde (tot 16,8 %).

Dit jaar sterkt de toename van de Belgische werkzame bevolking verder aan (+25 500 personen). De beperking van de inschakelingsuitkeringen in de tijd zorgt voor een neerwaartse schok op de beroepsbevolking, maar de eindeloopbaanmaatregelen verruimen het arbeidsaanbod, dat toeneemt met 21 200 personen. De werkloosheid daalt dit jaar dus met 4 300 personen en de werkloosheidsgraad zakt tot 12,3 %. Het feit dat nieuwe instromers in SWT nu beschikbaar moeten blijven voor de arbeidsmarkt (+ 6 300 personen), heeft een opwaarts effect op de werkloosheid.

Er moet weliswaar opgemerkt worden dat de jongste observaties (beschikbaar tot en met de maand mei) laten uitschijnen dat de werkloosheid dit jaar sterker zou zakken dan verwacht werd ten tijde van het opstellen van de nationale vooruitzichten, die als kader dienen voor deze regionale vooruitzichten. Dat heeft vooral te maken met de manier waarop de maatregelen inzake inschakelingsuitkeringen en activering van SWT'ers de werkloosheidscijfers hebben beïnvloed. Enerzijds worden personen die hun inschakelingsuitkering verliezen, na verloop van enkele maanden geschrapt uit de cijfers voor werkzoekenden. Hun eventuele herinschrijving als werkzoekende (hetzij op eigen initiatief, hetzij via het OCMW als leefloongerechtigde) gebeurt slechts na verloop van tijd. Het negatief effect van de maatregel op de gemeten werkloosheid (en beroepsbevolking) is dus op korte termijn groter dan verwacht. Anderzijds blijft er de nodige onduidelijkheid bestaan over de concrete invulling van de notie 'aangepaste beschikbaarheid' waaraan nieuw instromende SWT'ers moeten voldoen. Vooral nog worden nieuwe instromers daarom door de gewestelijke instellingen voor arbeidsbemiddeling nog niet tot de werkzoekenden geteld. Dat vertraagt het opwaarts effect van de maatregel op de administratief

gemeten werkloosheid. Beide effecten gaan dus in de richting van een lager werkloosheidscijfer voor 2015 dan wat hierboven vermeld werd²⁶.

De versnelling van de groei in de werkende bevolking geldt dit jaar voor de drie gewesten, maar is krachtiger in Brussel en Wallonië (respectievelijk tot 1,24 % en 0,50 % groei) dan in Vlaanderen (tot 0,46 % groei). Bovendien raken de maatregelen i.v.m. inschakelingsuitkeringen het Brusselse en Waalse arbeidsaanbod veel sterker, zodat de groei van de Vlaamse beroepsbevolking dit jaar aanzienlijk hoger ligt dan in beide andere gewesten (0,58 % tegenover 0,28 % in Brussel en 0,11 % in Wallonië). Zowel de Brusselse als de Waalse werkloosheidsgraad dalen om die redenen dit jaar fors (tot respectievelijk 20,2 % en 16,4 %), terwijl de Vlaamse werkloosheidsgraad licht blijft toenemen (tot 8,6 %)²⁷.

Vooruitzichten van 2016 tot 2020

Zowel de groei van de Belgische beroepsbevolking als die van de werkzame bevolking versnellen verder tijdens de eerste helft van de projectieperiode om daarna enigszins terug te vallen (zie afdelingen 3.2.1 en 3.2.2), maar voor de werkzame bevolking is dat profiel meer uitgesproken, zodat de afname van de werkloosheid eerst oploopt (tot gemiddeld -13 900 personen in de periode 2017-2018), maar daarna terugvalt (-7 000 personen in 2020). De Belgische werkloosheidsgraad daalt gedurende de gehele periode, sterker in 2017-2018 weliswaar, en komt uit op 11,1 % in 2020. Tijdens de periode 2015-2020 daalt de werkloosheid in de FPB-definitie met 53 700 personen, wat vrijwel volstaat om de stijging die plaatsvond sinds het uitbreken van de financiële crisis uit te wissen. Omdat de beroepsbevolking sinds 2008 nog sterk gegroeid is, zou de werkloosheidsgraad in 2020 wel beduidend onder het niveau van 2008 (11,7 %) komen te liggen.

Ook in elk gewest blijft de groei van de werkende bevolking in de periode 2016-2020 substantieel hoger liggen dan die van de beroepsbevolking. Ter herinnering blijven de interregionale verschillen in de groei van de binnenlandse werkgelegenheid licht in het voordeel van Vlaanderen spelen (groei van gemiddeld 0,84 % per jaar tegen 0,64 % in Brussel en 0,65 % in Wallonië; zie afdeling 3.1). Omdat het aandeel van Brusselaars in de werkgelegenheid op de eigen en de beide andere arbeidsmarkten echter verder toeneemt (zie afdeling 3.2), blijft de groei van de werkzame bevolking in Brussel (gemiddeld 1,00 % per jaar) ook tijdens deze periode hoger uitvallen dan in Vlaanderen (0,75 %), waar de groei op zijn beurt hoger ligt dan in Wallonië (0,64 %). Terzelfdertijd wordt het arbeidsaanbod in Brussel nu veel minder ondersteund door demografische factoren, zodat de toename van de Brusselse werkende bevolking zich vertaalt in een relatief sterke afname van de werkloosheidsgraad (figuur 23: tot 18,0 % in 2020). In Wallonië zouden de factoren die de jongste jaren verantwoordelijk waren voor de sterke neerwaartse dynamiek in de evolutie van de activiteitsgraden onder 50 jaar nu minder sterk doorwegen en hebben demografische evoluties een minder negatieve impact op de evolutie van de beroepsbevolking dan in Vlaanderen (afdeling 3.1). De impact van de eindeloopbaanmaatregelen is echter sterker in Vlaanderen, zodat in die periode ook het Vlaamse arbeidsaanbod licht sterker groeit dan het Waalse en de afname van de Vlaamse werkloosheidsgraad (daling tot 7,5 % in 2020)

²⁶ In de jongste Economische Begroting (INR, juni 2015) werd wel rekening gehouden met deze informatie. De werkloosheid voor 2015 komt daardoor 12 600 personen lager te liggen dan hierboven vermeld, de werkloosheidsgraad 0,21 ppt lager.

²⁷ De ondertussen lagere inschatting van de werkloosheid voor 2015 werd proportioneel verspreid over de drie gewesten, zodat de opwaartse vertekening op alle regionale werkloosheidsgraden even groot is.

vergelijkbaar is met die van de Waalse werkloosheidsgraad (daling tot 15,5 %). In Brussel en in Wallonië komt de werkloosheidsgraad daarmee beduidend lager te liggen dan in 2008, in Vlaanderen blijft de werkloosheidsgraad nog net boven zijn niveau uit 2008. Bij die laatste vaststelling moet wel de kanttekening gemaakt worden dat een belangrijk gedeelte van de uitbreiding van het Vlaams arbeidsaanbod op het conto van de activering van SWT'ers geschreven moet worden via de eis van 'aangepaste beschikbaarheid', zodat een gegeven niveau van de werkloosheidsgraad niet noodzakelijk nog dezelfde informatie bevat over het ontstaan van eventuele knelpunten bij het invullen van bijkomende arbeidsplaatsen.

Daar staat echter tegenover dat tijdens de projectieperiode binnen de FPB-werkloosheid ook een verdere verschuiving plaatsvindt van (niet-werkzoekende) 'oudere werklozen' naar minstens 'aangepast beschikbare' administratief werkzoekenden. Er wordt vanaf dit jaar immers van alle nieuwe instromers in de werkloosheid op oudere leeftijd verwacht dat zij beschikbaar blijven voor de arbeidsmarkt, zodat tegen het einde van de periode het eindeloopbaanstatuut van 'oudere werkloze' vrijwel volledig uitgedoofd is, en het verschil tussen FPB-werkloosheid en administratief werkzoekenden vervalt (zie tabel 13). Over de gehele periode 2015-2020 daalt het aantal werklozen in de definitie van het FPB met 13 800 personen (-11,8 %) in Brussel, met 24 200 personen (-9,2 %) in Vlaanderen en met 15 700 personen (-5,7 %) in Wallonië, terwijl het aantal administratief werkzoekenden slechts daalt met 7 200 personen in Brussel (-6,5 %) en zelfs licht toeneemt in Vlaanderen (met 5 000 personen; +2,2 %) en in Wallonië (met 5 500 personen; +2,2 %).

Een volledig ander beeld verkrijgt men door te kijken naar het totale aantal personen met een werkloosheidsuitkering (werkzoekende UVW's, oudere werklozen en SWT'ers). Onder invloed van de steeds maar stringenter voorwaarden voor het verkrijgen van een uitkering (activering van zoekgedrag; beperking in de tijd van de inschakelingsuitkeringen; verstrengde voorwaarden voor instroom in de eindeloopbaanstatuten), neemt het aantal gerechtigden op een werkloosheidsgebonden uitkering fors af in de drie gewesten: met 11 000 personen (-12,9 %) in Brussel, met 74 300 personen (-27,2 %) in Vlaanderen en met 63 700 personen (-26,7 %) in Wallonië.

Tabel 13 Regionale arbeidsmarktvooruitzichten

	2013	2014	2015	2016	2017- 2020	Gemiddelden		2014- 2020
						2000- 2006	2007- 2013	
1. Binnenlandse werkgelegenheid								
1.1. Totale binnenlandse werkgelegenheid, in duizendtallen (1)								
Het Rijk	4542,6	4559,8	4585,2	4622,0	4761,3	4196,4	4486,2	4661,3
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	689,0	689,6	692,7	696,6	715,2	653,4	679,8	702,6
Vlaams Gewest	2629,7	2642,5	2658,2	2682,4	2771,2	2422,5	2599,7	2706,8
Waals Gewest	1223,9	1227,7	1234,3	1243,0	1274,8	1120,5	1206,7	1251,9
1.2. Wijziging in duizendtallen								
Het Rijk	-12,4	17,2	25,5	36,8	34,8	39,2	33,6	31,2
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	0,7	0,6	3,1	4,0	4,6	3,1	5,1	3,8
Vlaams Gewest	-8,9	12,8	15,7	24,2	22,2	25,2	18,8	20,2
Waals Gewest	-4,1	3,8	6,6	8,6	8,0	10,9	9,7	7,3
1.3. Wijziging in procent								
Het Rijk	-0,3	0,4	0,6	0,8	0,7	0,9	0,8	0,7
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	0,1	0,1	0,5	0,6	0,7	0,5	0,8	0,5
Vlaams Gewest	-0,3	0,5	0,6	0,9	0,8	1,1	0,7	0,8
Waals Gewest	-0,3	0,3	0,5	0,7	0,6	1,0	0,8	0,6
2. Saldo van de grensarbeid (1)								
Het Rijk	78,9	78,8	78,8	78,8	78,8	69,4	78,6	78,8
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	27,3	26,9	26,9	26,9	26,9	23,9	27,5	26,9
Vlaams Gewest	26,3	24,8	23,8	23,3	23,1	24,1	27,8	23,5
Waals Gewest	25,3	27,0	28,0	28,5	28,8	21,4	23,3	28,4
3. Saldo van de pendelarbeid (1)								
Het Rijk	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	-277,6	-274,5	-272,2	-271,9	-271,9	-289,4	-280,1	-272,6
Vlaams Gewest	162,1	161,3	159,7	159,2	156,2	169,8	161,4	158,7
Waals Gewest	115,4	113,2	112,5	112,7	115,7	119,6	118,7	113,9
4. Werkende beroepsbevolking (15 jaar en ouder)								
4.1. Werkende beroepsbevolking, in duizendtallen (1)								
Het Rijk	4621,5	4638,5	4664,0	4700,8	4840,0	4265,7	4564,8	4740,0
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	438,7	442,0	447,4	451,7	470,2	387,9	427,2	457,0
Vlaams Gewest	2818,1	2828,6	2841,7	2864,9	2950,5	2616,3	2789,0	2888,9
Waals Gewest	1364,7	1367,9	1374,8	1384,2	1419,3	1261,5	1348,6	1394,2
4.2. Wijziging in duizendtallen								
Het Rijk	-13,0	17,0	25,5	36,8	34,8	41,0	34,1	31,2
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	0,4	3,2	5,5	4,3	4,6	5,7	6,2	4,5
Vlaams Gewest	-7,4	10,5	13,1	23,2	21,4	23,3	18,5	18,9
Waals Gewest	-6,0	3,3	6,9	9,3	8,8	12,0	9,5	7,8
4.3. Wijziging in procent								
Het Rijk	-0,3	0,4	0,5	0,8	0,7	1,0	0,8	0,7
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	0,1	0,7	1,2	1,0	1,0	1,5	1,5	1,0
Vlaams Gewest	-0,3	0,4	0,5	0,8	0,7	0,9	0,7	0,7
Waals Gewest	-0,4	0,2	0,5	0,7	0,6	1,0	0,7	0,6

	2013	2014	2015	2016	2017- 2020	Gemiddelden 2000- 2006	2007- 2013	2014- 2020
5. Werkgelegenheidsgraad								
5.1. Werkgelegenheidsgraad, FPB-definitie (1) (2)								
Het Rijk	63,7	63,8	64,1	64,6	66,5	62,6	63,8	65,1
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	56,4	56,4	56,8	57,0	58,3	59,2	57,8	57,4
Vlaams Gewest	67,9	68,1	68,4	69,0	71,4	66,0	67,8	69,7
Waals Gewest	58,5	58,7	58,9	59,2	60,7	57,5	58,4	59,7
5.2. Werkgelegenheidsgraad, EU2020 (1) (3)								
Het Rijk	67,2	67,3	67,6	68,0	70,0	65,6	67,4	68,6
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	56,8	58,7	59,1	59,4	60,9	58,6	58,8	59,9
Vlaams Gewest	71,9	71,9	72,2	72,8	75,3	69,3	71,9	73,5
Waals Gewest	62,3	61,8	62,1	62,5	63,9	60,8	62,3	62,9
6. Werkloosheid								
6.1. Werkloosheid, FPB-definitie, in duizendtallen (1)								
Het Rijk	654,5	656,0	651,7	645,1	602,4	664,0	636,0	630,5
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	117,1	117,0	113,1	111,8	103,2	97,9	111,5	109,1
Vlaams Gewest	259,4	263,8	268,6	264,9	239,6	279,1	244,4	255,7
Waals Gewest	278,0	275,3	270,2	268,5	259,6	287,0	280,1	265,7
6.2. Wijziging in duizendtallen								
Het Rijk	18,3	1,5	-4,3	-6,6	-10,7	10,2	-5,8	-7,5
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	1,1	-0,1	-3,9	-1,3	-2,1	3,0	1,2	-2,0
Vlaams Gewest	14,0	4,4	4,8	-3,7	-6,3	0,8	-2,5	-2,8
Waals Gewest	3,2	-2,7	-5,1	-1,6	-2,2	6,3	-4,5	-2,6
6.3. Wijziging in procent								
Het Rijk	2,9	0,2	-0,7	-1,0	-1,7	1,6	-0,7	-1,2
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	1,0	-0,1	-3,4	-1,2	-2,0	3,2	1,1	-1,8
Vlaams Gewest	5,7	1,7	1,8	-1,4	-2,5	0,4	-0,5	-1,1
Waals Gewest	1,2	-1,0	-1,9	-0,6	-0,8	2,3	-1,5	-1,0
6.4. Werkloosheidsgraad, FPB-definitie (1)								
Het Rijk	12,4	12,4	12,3	12,1	11,1	13,5	12,2	11,7
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	21,1	20,9	20,2	19,8	18,0	20,1	20,7	19,3
Vlaams Gewest	8,4	8,5	8,6	8,5	7,5	9,6	8,1	8,1
Waals Gewest	16,9	16,8	16,4	16,2	15,5	18,5	17,2	16,0
6.5. Werkloosheidsgraad, excl. oudere werklozen (1)								
Het Rijk	11,2	11,4	11,5	11,5	11,0	11,0	10,7	11,3
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	20,0	20,0	19,4	19,3	18,0	17,6	19,3	18,9
Vlaams Gewest	7,3	7,6	7,9	7,9	7,5	7,1	6,5	7,7
Waals Gewest	15,6	15,7	15,5	15,6	15,4	16,1	15,6	15,5

(1) In de kolom 2017-2020 wordt de waarde op het einde van de periode (2020) weergegeven.

(2) Administratief concept, gemeten als de verhouding tussen het totale aantal werkende personen (met inbegrip van de 65-plussers) en de bevolking tussen 15 en 64 jaar.

(3) Gemeten op basis van de Enquête naar de arbeidskrachten; leeftijdscategorie 20-64 jaar.

4. Inkomensrekeningen van de huishoudens

4.1. Inleiding

Dit hoofdstuk geeft de resultaten van de middellangetermijnvooruitzichten van de voornaamste aggregaten van de inkomensrekeningen van de huishoudens volgens woonplaats.

De vooruitzichten steunen op de door het INR gepubliceerde rekeningen voor de periode 1995-2012²⁸, die dit jaar voor de eerste keer werden opgesteld overeenkomstig de ESR2010-regels. De regionale boekhouding onderscheidt twee rekeningen voor de huishoudens. De eerste rekening, 'de rekening voor bestemming van de primaire inkomens', omvat de inkomens en lasten van de ingezetenen van een gewest die rechtstreeks voortvloeien uit een economische activiteit, hetzij de bezoldigingen van de werknemers, het gemengd inkomen van de zelfstandigen, het exploitatieoverschot en het netto-inkomen uit vermogen. Het saldo van die rekening vormt het primair inkomen van de huishoudens. De tweede rekening, 'de secundaire inkomensverdelingsrekening', heeft betrekking op de lopende overdrachten tussen de huishoudens en andere economische agenten (vooral de overheid). Wat de bestedingen betreft, omvat ze de belastingen op inkomen en vermogen, de sociale bijdragen en overige overdrachten. Wat de inkomsten betreft, omvat ze de sociale uitkeringen waar de huishoudens van genieten (meer bepaald werkloosheidsuitkeringen, werkloosheid met bedrijfstoeslag²⁹, pensioenen, kinderbijslag, ziekte- en invaliditeitsuitkeringen, leefloon, tegemoetkomingen voor personen met een handicap...³⁰). Wanneer we al die lopende overdrachten bij het saldo van de primaire inkomens van de huishoudens tellen, krijgen we het beschikbaar inkomen.

In wat volgt, worden de geobserveerde en de geraamde evoluties voorgesteld van de voornaamste rubrieken van de inkomensrekeningen van de huishoudens, in eerste instantie op nationaal niveau en vervolgens voor elk van de drie gewesten afzonderlijk. Alle bedragen in dit hoofdstuk zijn nominale bedragen (euro tegen lopende prijzen). We merken op dat de inflatie (nationaal indexcijfer van de consumptieprijzen) over de projectieperiode (2014-2020) gemiddeld beduidend lager ligt dan de inflatie van de laatste jaren. We verwachten niettemin een geleidelijke stijging van de inflatie vanaf 2016. De resultaten (in absolute termen) per gewest worden gegeven in de bijlagen.

4.2. Structuur en evolutie op nationaal niveau

Op nationaal niveau zou het beschikbaar inkomen van de huishoudens over de periode 2014-2020 met gemiddeld 2,1 % per jaar toenemen; wat sneller is dan de groei in de periode 2009-2013 (+1,4 %). Die versnelling wordt voornamelijk verwacht tijdens het tweede deel van de projectieperiode, met een groei die gestaag zou aantrekken tot 2,7 % tegen 2020.

---

²⁸ Instituut voor de Nationale Rekeningen (2015).

²⁹ Stelsel ter vervanging van het brugpensioenstelsel.

³⁰ Volgens het ESR worden de terugbetalingen voor gezondheidszorg beschouwd als uitkeringen in natura i.p.v. in geld. Ze worden dus in de nationale boekhouding opgenomen in een derde rekening, die van de 'inkomensverdeling in natura', die op dit ogenblik niet opgesplitst is per gewest, noch door het INR, noch in dit model.

De primaire inkomens gaan in dalende lijn sinds 2011 en die vertraging zou zich voortzetten tot 2015. Daarna zou de groei van de primaire inkomens duidelijk hernemen, met een maximum van 3,0 % in 2020. Over de volledige periode 2014-2020 zou het saldo van de primaire inkomens op jaarbasis met 1,9 % stijgen. De belangrijkste component van die inkomens, namelijk de werknemerslonen, vertoont een gelijkaardige evolutie. In 2014 en 2015 zou, ondanks het verwachte werkgelegenheidsherstel (zie hoofdstuk 3), de groei van de loonmassa verder afzakken in nominale termen (een trend die al zichtbaar is vanaf 2012). Dat wordt vooral verklaard door de bevrozing van de brutolonen vóór indexering in de privésector voor die twee jaren wegens het ontbreken van een interprofessioneel akkoord. In 2016 zouden de brutolonen vóór indexering een lichte groei laten optekenen. Daarnaast heeft de door de regering besliste indexsprong tot gevolg dat de lonen niet zullen worden aangepast (in de privésector en de overheidssector). Ten slotte zou vanaf 2017 de groei van de loonmassa opnieuw toenemen, en geleidelijk aan sterker worden tot op het einde van de projectieperiode. Die groeiversnelling wordt zowel gedreven door de geleidelijke toename van de brutolonen vóór indexering als door een sterker herstel van de werkgelegenheid (zie hoofdstuk 3). Globaal genomen zouden de werknemerslonen jaarlijks met gemiddeld 2,0 % toenemen over de volledige periode 2014-2020. Over dezelfde periode zou het netto-inkomen uit vermogen van de gezinnen die op Belgisch grondgebied verblijven een jaarlijkse groei van 2,6 % laten optekenen. Dit is een aanzienlijke verbetering ten opzichte van de resultaten voor de periode 2009-2013 (gemiddeld -3,4 %). Tot slot zou het gemengd inkomen van de zelfstandigen minder snel toenemen dan de twee vorige componenten aangezien het slechts met 1,2 % per jaar zou toenemen tijdens de projectieperiode.

De evolutie van het beschikbaar inkomen hangt, naast de primaire inkomens, af van de evolutie van de verschillende overdrachten die in de secundaire inkomensverdelingsrekeningen worden geregistreerd. De groei van het totaalbedrag aan sociale uitkeringen waar de gezinnen van genieten (jaargroei van 1,8 % tussen 2014 en 2016) zou de zwakke evolutie van het saldo van de primaire inkomens niet volledig kunnen compenseren. Vanaf 2017 zouden de sociale uitkeringen sneller groeien, maar over de volledige periode 2014-2020 zou de groei maximum 2,3 % per jaar bedragen, wat aanzienlijker lager is dan de gemiddelde groei die opgetekend werd gedurende de voorgaande periodes. We benadrukken hierbij de zwakke groei van de sociale uitkeringen in 2016 ten gevolge van de indexsprong (zie hoger). De groeivertraging van de sociale uitkeringen wordt grotendeels verklaard door een minder sterke toename van de pensioenen tijdens de projectieperiode ten opzichte van de voorgaande jaren. Zo zou het totaalbedrag van de pensioenen voor de werknemers van de privésector jaarlijks met 3,9 % toenemen tussen 2014 en 2020 (tegenover +5,1 % tussen 2007 en 2013). We verwachten ook een minder sterke groei van de andere minder belangrijke rubrieken, zoals de ziekte- en invaliditeitsuitkeringen, de kinderbijslag of de uitkeringen sociale voorziening, tijdens de projectieperiode. Voor bepaalde uitkeringencategorieën wordt er zelfs uitgegaan van een gemiddelde daling over de periode 2014-2020. Dat is het geval voor de brugpensioenen (ten gevolge van de recente eindeloopbaanmaatregelen), de loopbaanonderbrekingen en de werkloosheidsuitkeringen. Na een stijging in 2012 en 2013 zou het bedrag van de werkloosheidsuitkeringen met 2,5 % per jaar dalen tijdens de projectieperiode. Het grootste gedeelte van die daling zou plaatsvinden tussen 2014 en 2017 (-4,1 % op jaarbasis) dankzij de verbetering van het economische klimaat en een reeks maatregelen op het gebied van werkloosheid (hervorming van het stelsel van inschakelingsuitkeringen, versterkte degressiviteit, verstrenging van de toegangsvoorwaarden, enz.). Vervolgens zou die daling geleidelijk afzakken en zouden de werkloosheidsuitgaven licht stijgen tegen 2020.

Aan de zijde van de bestedingen in de secundaire inkomensverdelingsrekening zouden zowel de door de gezinnen betaalde belastingen op inkomen en vermogen als het totaalbedrag van de sociale bijdragen minder snel stijgen dan in het verleden. Voor die twee aggregaten zou de groei uitkomen op 1,9 % per jaar tussen 2014 en 2020, of een groeivoet die tweemaal lager is dan tijdens de periode 2007-2013. In het begin van de projectieperiode is de vertraging vooral toe te wijzen aan de impact van de verhoging van de forfaitaire beroepskosten die in mindering gebracht worden van de personenbelasting (voor 2015 en 2016, zie deel 2.2.7). We merken bovendien op dat de geraamde groei van de fiscale en parafiscale heffingen geleidelijk aan sterker wordt na 2016 en hierdoor de verwachte groei van het beschikbaar inkomen tempert in het tweede deel van de projectieperiode. Ten slotte zou het beschikbaar inkomen gemiddeld 2,4 % per jaar toenemen tussen 2014 en 2020.

Wat de structuur van de inkomensrekeningen van de huishoudens betreft, zou het aandeel van de primaire inkomens in het nationaal beschikbaar inkomen 125,8 % bedragen in 2020, of een daling van 0,5 procentpunt ten opzichte van 2012 (laatste observatie). Het aandeel van de werknemerslonen zou uitkomen op 98 % op het einde van de projectieperiode (+0,9 procentpunt) en dat van het netto-inkomen uit vermogen op bijna 14 % (nagenoeg ongewijzigd). De sociale uitkeringen zouden steeds meer doorwegen in het beschikbaar inkomen, volgens een trend die sinds de jaren 2000 waargenomen wordt. In 2020 zouden die uitkeringen goed zijn voor 38,1 % van het beschikbaar inkomen, of een toename met 1,8 procentpunt ten opzichte van 2012, die voornamelijk te wijten is aan de pensioenen en de ziekte- en invaliditeitsuitkeringen in de werknemersregeling van de privésector. Wat de heffingen betreft, zou het aandeel van de belastingen toenemen met 0,9 procentpunt over de projectieperiode en 25,1 % bedragen in 2020. Het aandeel van de sociale bijdragen zou stabiliseren rond 38 %.

Tabel 14 Inkomensrekeningen van de huishoudens: België

	Structuur in % van het beschikbaar inkomen			Groeivoeten (%) Gemiddelden			
	2004	2012	2020	2000- 2006	2007- 2013	2014- 2020	2017- 2020
1. Rekening voor bestemming van primaire inkomens							
Exploitatieoverschot (B.2n) en gemengd inkomen (B.3n)	17,5	15,3	14,0	1,9	0,7	0,6	0,8
Beloning van werknemers (D.1)	92,8	97,1	98,0	4,0	3,4	2,0	2,8
Netto-inkomen uit vermogen (D.4)	16,6	14,0	13,8	1,0	0,0	2,6	3,3
2. Saldo primaire inkomens (B.5n)	126,9	126,3	125,8	3,2	2,6	1,9	2,6
3. Secundaire inkomensverdelingsrekening							
a. Middelen							
Sociale uitkeringen, exclusief sociale overdrachten in natura (D.62)	33,4	36,3	38,1	4,0	4,5	2,3	2,7
b. Bestedingen							
Belastingen op inkomen, vermogen, ... (D.5)	23,9	24,2	25,1	3,5	3,9	1,9	3,2
Sociale premies (D.61)	35,5	37,8	38,0	3,7	3,9	1,9	2,7
Netto overige inkomensoverdrachten (D.7)	0,8	0,6	0,9	2,7	3,4	3,8	3,7
4. Beschikbaar inkomen (B.6n)	100,0	100,0	100,0	3,3	2,5	2,1	2,4
<i>p.m. Nationaal indexcijfer der consumptieprijzen</i>				2,1	2,3	1,0	1,4

4.3. Structuur en evolutie per gewest

4.3.1. Algemene overwegingen

De lonen vormen de belangrijkste post in de samenstelling van het beschikbaar inkomen. Het macro-economisch luik van het HERMREG-model geeft, in een eerste fase, regionale resultaten volgens werkplaats. Bijgevolg speelt de modellering van de pendelstromen – die de bewegingen van de werknemers tussen de gewesten weergeven – een belangrijke rol om de lonen volgens woonplaats te bepalen. Dat is vooral zo voor het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. De pendelstromen worden beschreven in hoofdstuk 3.

Wat het relatieve bezoldigingsniveau van de pendelaars en de ingezetenen in elk gewest betreft, bevestigt de analyse van de RSZ-Kruispuntbankgegevens volgens woon- en werkplaats dat de lonen van de Waalse pendelaars en – nog meer uitgesproken – van de Vlaamse pendelaars die in Brussel werken, hoger zijn dan die van de Brusselaars die in hun eigen gewest werken³¹. De resultaten in termen van lonen per hoofd die volgens deze methode worden verkregen, worden weergegeven in tabel 15.

Tabel 15 Regionale evolutie van de lonen per hoofd

	2000-2006	Groeivoet (%) - Gemiddelden		2017-2020
		2007-2013	2014-2020	
1. Volgens woonplaats				
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	2,0	2,5	1,2	1,8
Vlaams Gewest	2,9	2,6	1,3	1,9
Waals Gewest	2,6	2,7	1,3	1,9
2. Volgens werkplaats				
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	2,7	2,3	1,3	2,0
Vlaams Gewest	2,6	2,4	1,3	1,9
Waals Gewest	2,6	2,5	1,3	1,8

4.3.2. Brussels Hoofdstedelijk Gewest

Over de periode 2014-2020 zou de groei van het beschikbaar inkomen van de Brusselse huishoudens gemiddeld 2,0 % per jaar bedragen, wat 0,1 procentpunt lager is dan nationaal gemiddelde. Ten opzichte van de vorige periodes gaat het om een aanzienlijk tragere groei. Tussen 2014 en 2016 zou het beschikbaar inkomen in Brussel volgens hetzelfde tempo evolueren als tussen 2009 en 2013 (+1,5 %) en vervolgens geleidelijk versnellen tot 2,5 % op het einde van de projectieperiode. Die versnelling op middellange termijn wordt ook op nationaal niveau verwacht.

De belangrijkste componenten van de primaire inkomens zouden in Brussel iets sneller stijgen dan op nationaal niveau. De lonen van de werknemers die op het Brussels grondgebied verblijven, zouden

³¹ We integreren in deze modellering dus een geraamde coëfficiënt van het positief loonverschil dat de inkomende pendelaars in Brussel ontvangen. Die 'hogere loon-coëfficiënt' is gelijk voor de Vlaamse en Waalse pendelaars die in Brussel werken, maar evolueert in de tijd. De parameter kent in projectie een trendmatige stijging, die geleidelijk aan afvlakt en stagneert op het einde van de projectieperiode.

tussen 2014 en 2020 met 2,2 % per jaar stijgen (+0,2 procentpunt ten opzichte van België). Dat is evenwel een forse daling in vergelijking met de prestaties op regionaal vlak gedurende de twee voorgaande periodes (+3,7 % per jaar). De zwakke groei van de loonmassa (hoofdzakelijk tussen 2014 en 2016) kan verklaard worden door de blokkering van de brutolonen vóór indexering in de privé-sector en de indexsprong (zie deel 4.2). De groei van het gemengd inkomen van de zelfstandigen zou ook vertragen tijdens de projectieperiode (1,3 % per jaar). Het netto-inkomen uit vermogen zou daarentegen een veel gunstigere evolutie kennen dan in het verleden, met een geraamde groei van 2,8 % per jaar (of 0,2 procentpunt boven het nationaal niveau). Die heropleving zou het echter niet mogelijk maken de groei van het saldo van de Brusselse primaire inkomens te ondersteunen, die zou vertragen tot gemiddeld 2,0 % over de periode 2014-2020 tegenover 2,9 % tijdens de twee voorgaande periodes. Net zoals op nationaal niveau wordt er in het tweede deel van de projectieperiode een gunstigere dynamiek van het saldo van de primaire inkomens verwacht, dat tussen 2017 en 2020 jaarlijks met 2,9 % zou toenemen. Dat herstel zou voornamelijk op conto te schrijven zijn van de groeiversnelling van de loonmassa van de Brusselse inwoners (+2,8 % per jaar over dezelfde periode). Het totale looninkomen ontvangen door de Brusselse huishoudens zou, na een trage groei aan het begin van de projectieperiode, opnieuw aanknopen met een snellere groei als gevolg van de iets sterkere toename van het aantal werknemers die op het grondgebied van het gewest zijn gevestigd, maar vooral door de sterkere groei van de lonen per hoofd.

De analyse van de secundaire inkomensverdelingsrekening toont de rol van de verschillende sociale uitkeringen, alsook van de fiscale en parafiscale heffingen in de vorming van het beschikbaar inkomen.

Aan de middelenzijde zou het totaalbedrag aan sociale uitkeringen in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest aanzienlijk minder snel stijgen dan op nationaal niveau, met gemiddelde percentages van respectievelijk 1,8 % en 2,3 % per jaar tussen 2014 en 2020. In beide gevallen zou de groei van die uitkeringen bijna twee keer lager liggen dan de gemiddelde groei sinds 2000. Die vaststelling zou enkel gelden voor de eerste drie jaren van de projectieperiode (met onder meer de impact van de indexsprong in 2016), waarna de sociale uitkeringen gestaag zouden toenemen vanaf 2017. Globaal genomen situeren de voornaamste verschillen tussen Brussel en België zich op het niveau van de verwachte evolutie van de pensioenen. Die verschillen weerspiegelen de bijzondere karakteristieken van het Brusselse Gewest aangaande leeftijdsstructuur. Brussel heeft een beduidend jongere bevolking in vergelijking met de rest van het land. De groei van de pensioenen van de werknemers uit de privésector zou in Brussel gemiddeld 2,7 % per jaar bedragen, wat aanzienlijk lager is dan de 3,9 % die verwacht wordt voor het hele land. Zoals reeds werd waargenomen in het verleden, zou de omgekeerde situatie zich voordoen met betrekking tot de werkloosheidsuitkeringen, aangezien de nationale situatie in dat opzicht nu gunstiger is. Door de hervonden dynamiek van de arbeidsmarkt zou Brussel op middellange termijn nochtans baat hebben bij een terugval van zijn werkloosheidsuitgaven (-0,9 % per jaar tussen 2014 en 2020), maar de verbetering zou minder uitgesproken zijn dan voor het hele land (-2,5 % per jaar). Bovendien moet er beklemtoond worden dat de daling van de Brusselse werkloosheidsuitkeringen over de projectieperiode, naast de verbetering van de economische context, vooral het gevolg is van de verwachte forse daling van deze uitgaven in 2015 (-8,0 %). Die daling wordt gedeeltelijk verklaard door de beperking van de inschakelingsuitkeringen voor jonge werklozen in de tijd. Gezien de leeftijdsopbouw van de Brusselse bevolking, verwachten we dat die factor een belangrijkere rol zal spelen dan op nationaal niveau. Bovendien zouden de werkloosheidsuitkeringen op regionaal niveau

opnieuw toenemen vanaf 2018, terwijl ze op nationaal niveau verder zouden dalen tot 2019. Over de periode 2017-2020 zouden de werkloosheidsuitkeringen in Brussel een toename van 1,1 % laten optekenen, tegenover een terugval van 1,1 % voor het hele land.

Aan de bestedingszijde van de secundaire inkomensverdelingsrekening zou het totaalbedrag van de belastingen ten laste van de Brusselse huishoudens per jaar en over de hele projectieperiode met 1,9 % toenemen. Dit resultaat is identiek aan het resultaat voor België. Hoewel dit tempo trager lijkt dan gedurende de vorige periodes, is het voornamelijk het gevolg van de zeer zwakke groei die verwacht wordt tussen 2014 en 2016. Dit heeft te maken met de maatregelen aangaande de forfaitaire beroepskosten en de loonmatiging (zie deel 4.2). De groei van de fiscale heffingen zou vervolgens geleidelijk aan versnellen tot gemiddeld 3,2 % tussen 2017 en 2020. De sociale bijdragen zouden een soortgelijk groeitraject volgen, met een sterkere toename in het tweede deel van de projectieperiode (+2,7 % per jaar tussen 2017 en 2020). In beide gevallen zou de evolutie in lijn zijn met de voornoemde evolutie van de primaire inkomens, die er de belangrijkste determinant van vormen.

De structuur van de inkomensrekeningen van de huishoudens vertoont enkele belangrijke verschillen tussen Brussel en België. Wat de primaire inkomens betreft, ligt het aandeel van de lonen van de Brusselse werknemers lager aangezien de lonen 94,2 % bedragen van het beschikbaar inkomen in 2012 (laatste waarneming), tegenover 97,1 % op nationaal niveau. Gedurende de projectieperiode zou dat aandeel sterker toenemen in Brussel (+2,0 procentpunt tegen 2020), waardoor het verschil ten opzichte van het nationale percentage lichtjes wordt verkleind. Het totaalbedrag aan de sociale uitkeringen weegt ook minder door op het beschikbaar inkomen in Brussel (34,8 % in 2012) dan in het Rijk (36,3 %). Dat verschil zou op middellange termijn groter worden aangezien het aandeel van de sociale uitkeringen in Brussel met 0,4 procentpunt toeneemt tegen 2020, terwijl de toename in het hele land 1,8 procentpunt bedraagt. Dat resultaat wordt grotendeels verklaard door de bijzondere situatie van Brussel inzake pensioenen. Zo zou het aandeel van de pensioenen van de werknemersregeling dat reeds onder het nationale percentage ligt, in de komende jaren minder sterk stijgen in Brussel tot 8,3 % in 2020 (tegenover 11,3 % op nationaal niveau). Wat de werkloosheidsuitkeringen betreft, doet de omgekeerde situatie zich voor: ze maken 5,2 % uit van het beschikbaar inkomen tegenover 3,3 % voor België. Hun aandeel zou evenwel terugvallen op middellange termijn en dalen met 0,9 procentpunt tegen 2020. We kunnen nog benadrukken dat het aandeel van de uitgaven met betrekking tot leefloon en inkomensgarantie voor ouderen hoger blijft in Brussel en zelfs licht toeneemt tijdens de projectieperiode. Ten slotte zou het aandeel van de belastingen in het beschikbaar inkomen stijgen tot 22,3 % in 2020, wat evenwel beduidend lager is dan het voor België verwachte percentage (25,1 %). Op middellange termijn verwachten we eerder een quasi-stagning van de sociale bijdragen, zowel op nationaal als op regionaal niveau.

Tabel 16 Inkomensrekeningen van de huishoudens: Brussels Hoofdstedelijk Gewest

	Structuur in % van het beschikbaar inkomen			Groeivoeten (%) Gemiddelden			
	2004	2012	2020	2000- 2006	2007- 2013	2014- 2020	2017- 2020
1. Rekening voor bestemming van primaire inkomens							
Exploitatieoverschot (B.2n) en gemengd inkomen (B.3n)	16,8	15,9	14,8	2,1	1,2	0,6	0,6
Beloning van werknemers (D.1)	90,9	94,2	96,2	3,7	3,7	2,2	2,8
Netto-inkomen uit vermogen (D.4)	17,4	13,3	13,5	-0,1	-0,5	2,8	3,2
2. Saldo primaire inkomens (B.5n)	125,1	123,4	124,5	2,9	2,8	2,0	2,6
3. Secundaire inkomensverdelingsrekening							
a. Middelen							
Sociale uitkeringen, exclusief sociale overdrachten in natura (D.62)	34,3	34,8	35,2	3,5	3,8	1,8	2,4
b. Bestedingen							
Belastingen op inkomen, vermogen, ... (D.5)	22,0	21,3	22,3	2,7	3,6	1,9	3,2
Sociale premies (D.61)	34,7	36,0	36,2	3,1	4,0	1,9	2,7
Netto overige inkomensoverdrachten (D.7)	2,7	0,9	1,3	-3,8	-5,5	4,1	4,0
4. Beschikbaar inkomen (B.6n)	100,0	100,0	100,0	3,3	2,7	2,0	2,3
<i>p.m. Nationaal indexcijfer der consumptieprijzen</i>				2,1	2,3	1,0	1,4

4.3.3. Vlaams Gewest

Tijdens de periode 2014-2020 zou de groei van het beschikbaar inkomen in Vlaanderen gemiddeld 2,1 % per jaar bedragen, wat overeenstemt met het geraamde niveau voor België. Die groei zou vertragen ten opzichte van de voorgaande periodes. Net zoals op nationaal niveau zouden de eerste drie projectiejaren gekenmerkt worden door een relatief gematigde groei van het beschikbaar inkomen in Vlaanderen (+1,6 % per jaar, of een groeitempo dat meer dan tweemaal lager is dan de langetermijngroei). Vanaf 2017 verwacht men een steeds dynamischere evolutie, met een gemiddelde groei van 2,5 % over de periode 2017-2020.

Wat het saldo van de primaire inkomens in Vlaanderen betreft, vertoont de groei een algemene neerwaartse trend sinds 2011 die zou aanhouden tot 2015. Voor dat laatste jaar gaan de projecties uit van een bijzonder zwakke stijging (+0,5 %) door een terugval van het netto-inkomen uit vermogen en een sterke achteruitgang van de bezoldigingen van de werknemers (ook zichtbaar sinds 2011). De zeer bescheiden toename van de loonmassa in het Vlaamse Gewest in het begin van de projectieperiode is onder meer het gevolg van de nog niet zo dynamische arbeidsmarkt in 2014 en 2015, maar vooral van de blokkering van de lonen in de privé-sector tijdens die twee jaren en de indexsprong die zich vooral in 2016 zou manifesteren (zie deel 4.2). Daarna zou het saldo van de Vlaamse primaire inkomens opnieuw toenemen, en een continue groeiversnelling kennen tot op het einde van de projectie. Tussen 2017 en 2020 zou de groei 2,6 % per jaar bedragen, zoals op nationaal niveau. Dat herstel zou zowel te danken zijn aan de snellere groei van de bezoldigingen van de werknemers (+2,8 % per jaar over dezelfde periode), het gemengd inkomen van de zelfstandigen (+1,3 %) en het netto-inkomen uit vermogen (+3,4 %), in een context waarin de arbeidsmarkt dynamischer wordt, en de groei van de lonen per hoofd opnieuw sterker is.

De projecties inzake de secundaire inkomensverdelingsrekening van de Vlaamse huishoudens tonen dat het totaalbedrag aan sociale uitkeringen jaarlijks met 2,4 % zou stijgen tussen 2014 en 2020 (+0,1 pp t.o.v. het gehele land), d.i. een duidelijke terugval t.o.v. vroeger. In vergelijking met de voorgaande periodes merken we vooral een sterke vertraging in de groei van de pensioenen, zowel in de werknemersregeling (+3,9 % per jaar over de periode 2014-2020) als in de zelfstandigenregeling (+3,6 %). In de twee gevallen zou de vertraging zich voordoen in het eerste deel van de projectieperiode en zou er opnieuw een sterkere groei van de pensioenbedragen in Vlaanderen zijn op het einde van de periode (onder meer door de indexsprong in 2016). De werkloosheidsuitgaven zouden, na twee jaren van stijging, beduidend dalen in 2014 en 2015 (telkens met bijna -4 %). Die daling zou aanhouden tot 2019 maar steeds meer afzwakken, om uiteindelijk op het einde van de projectieperiode te komen tot een lichte toename. Over de volledige periode 2014-2020 zou de terugval van het globaal bedrag aan werkloosheidsuitkeringen in het noorden van het land 2,4 % per jaar bedragen. Bij de minder belangrijke rubrieken, zien we, ten opzichte van de voorgaande periodes, nog een aanzienlijke vertraging van de groei van de ziekte-en invaliditeitsuitkeringen en de belangrijkste uitkeringen sociale voorziening in geld.

Aan de zijde van de bestedingen in de secundaire inkomensverdelingsrekening zou de groei van de belastingen ten laste van de Vlaamse huishoudens en van de sociale bijdragen bijna 2 % per jaar bedragen tussen 2014 en 2020, een ritme dat tweemaal lager ligt dan het waargenomen gemiddelde sinds 2000. In het begin van de projectieperiode weerspiegelt die vertraging vooral de impact van de verhoging van de forfaitaire beroepskosten en van de loonblokkering (zie deel 4.2). In lijn met de snellere evolutie van de bezoldigingen van de werknemers en het netto-inkomen uit vermogen in de tweede helft van de projectieperiode, zou de groei van de belastingen en de sociale bijdragen ook blijven versnellen vanaf 2017 tot aan het einde van de projectieperiode.

Terwijl de evoluties voor de verschillende componenten van het beschikbaar inkomen meestal sterk gelijklopend zijn voor Vlaanderen en België, zijn er soms sterke verschillen in de structuur van dat inkomen.

Op basis van de laatst beschikbare waarnemingen over het jaar 2012 vertegenwoordigt het saldo van de primaire inkomens 129,2 % van het beschikbaar inkomen in het Vlaams Gewest, tegenover 126,3 % op nationaal niveau. Dat aandeel zou in beide gevallen afnemen in de loop van de projectieperiode. Het hoger aandeel in Vlaanderen weerspiegelt zich in de belangrijkste componenten van de primaire inkomens, ongeacht of het gaat om bezoldigingen van de werknemers (het grootste aandeel; 98 % in 2012), het netto-inkomen uit vermogen (15,1 %) of het gemengd inkomen van de zelfstandigen (12,6 %). Tegen 2020 zou het aandeel van die beide componenten achteruit gaan, terwijl de lonen van de Vlaamse loontrekkende werknemers zouden toenemen (+1,1 pp t.o.v. 2012).

In het Vlaams Gewest wegen de sociale uitkeringen minder in het beschikbaar inkomen (34,6 % in 2012) dan op Belgisch niveau (36,3 %). Het aandeel van de sociale uitkeringen zou in beide gevallen fors stijgen tegen 2020 (+1,9 pp in Vlaanderen en +1,8 pp op nationaal niveau). Die stijging kan grotendeels verklaard worden door het fors toegenomen aandeel van de pensioenen in de werknemersregeling dat op het einde van de projectie 11,6 % van het beschikbaar inkomen in Vlaanderen zou bedragen (+1,8 procentpunt ten opzichte van 2012). De uitkeringen voor de Vlaamse werklozen

vertegenwoordigen in 2012 een kleiner deel van het beschikbaar inkomen (2,2 %) in vergelijking met het nationaal aandeel (3,3 %). De aandelen zouden in beide gevallen afnemen in de projectieperiode. Het aandeel van de uitkeringen sociale voorziening ten gunste van de Vlaamse huishoudens is ook zwakker in vergelijking met de nationale waarde (respectievelijk 1,6 % en 2,1 % in 2012). Ten slotte merken we op dat de fiscale en parafiscale componenten die het beschikbaar inkomen beïnvloeden relatief belangrijker zijn in Vlaanderen dan voor België, wat in de lijn ligt van het hoger aandeel van de bezoldigingen van de werknemers en van het netto-inkomen uit vermogen in het noorden van het land. Zoals op nationaal niveau zou het aandeel van de belastingen op inkomen en vermogen voor de Vlaamse ingezetenen op middellange termijn duidelijk toenemen, namelijk van 24,9 % in 2012 tot 25,9 % in 2020. Voor de sociale bijdragen zou de groei beperkter zijn (+0,3 pp t.o.v. 2012) en 38,5 % bereiken op het einde van de projectieperiode, een trend die gemeenschappelijk is voor het gehele land.

Tabel 17 Inkomensrekeningen van de huishoudens: Vlaams Gewest

	Structuur in % van het beschikbaar inkomen			Groeivoeten (%) Gemiddelden			
	2004	2012	2020	2000- 2006	2007- 2013	2014- 2020	2017- 2020
1. Rekening voor bestemming van primaire inkomens							
Exploitatieoverschot (B.2n) en gemengd inkomen (B.3n)	18,3	16,1	14,9	2,2	0,8	0,7	0,9
Beloning van werknemers (D.1)	94,3	98,0	99,1	4,0	3,3	2,0	2,8
Netto-inkomen uit vermogen (D.4)	17,2	15,1	14,9	1,3	0,3	2,6	3,3
2. Saldo primaire inkomens (B.5n)	129,8	129,2	128,8	3,3	2,6	1,9	2,6
3. Secundaire inkomensverdelingsrekening							
a. Middelen							
Sociale uitkeringen, exclusief sociale overdrachten in natura (D.62)	31,6	34,6	36,5	4,3	4,7	2,4	2,7
b. Bestedingen							
Belastingen op inkomen, vermogen, ... (D.5)	24,6	24,9	25,9	3,7	3,9	2,0	3,2
Sociale premies (D.61)	36,0	38,2	38,5	3,8	3,9	1,9	2,8
Netto overige inkomensoverdrachten (D.7)	0,8	0,7	0,9	3,1	5,4	3,7	3,6
4. Beschikbaar inkomen (B.6n)	100,0	100,0	100,0	3,4	2,5	2,1	2,5
<i>p.m. Nationaal indexcijfer der consumptieprijzen</i>				2,1	2,3	1,0	1,4

4.3.4. Waals Gewest

De groei van het beschikbaar inkomen van de huishoudens in Wallonië zou 2,1 % per jaar bedragen over de periode 2014-2020, d.i. nauwelijks meer dan de geraamde groei voor België. Ten opzichte van de vijf jaren volgend op de crisis (2009-2013), is dit een stijging met 0,6 procentpunt. De toename van het Waals beschikbaar inkomen zou, ondanks een gunstigere economische context, relatief gematigd blijven tijdens de eerste drie jaren van de projectieperiode, net zoals op nationaal niveau. Pas vanaf 2017 trekt de groei van het beschikbaar inkomen gestaag aan tot gemiddeld 2,5 % tussen 2017 en 2020.

In tegenstelling tot de voorgaande periodes, zou de geraamde groei van het saldo van de primaire inkomens in het Waals Gewest trager evolueren dan het beschikbaar inkomen (1,9 % over de periode 2014-2020). Dat resultaat wordt verklaard door de zwakke prestaties die verwacht worden tussen 2014 en 2016, aangezien het saldo van de primaire inkomens zich niet zou herstellen na de lange

crisisperiode. Het saldo van de primaire inkomens zou groeien met 1,1 % per jaar over de eerste drie jaren van de projectieperiode, of een terugval van 0,4 procentpunt ten opzichte van het gemiddelde tussen 2009 en 2013. Die terugval is voornamelijk te wijten aan de zeer zwakke groei van de bezoldigingen van de Waalse werknemers in het begin van de projectieperiode (zie commentaar in deel 4.2 met betrekking tot de nationale context). Pas vanaf 2017 en meer uitgesproken vanaf 2018 zou de loonmassa een sterk groei kennen (aangedreven door de heropleving van de werkgelegenheid maar vooral door de gestage groei van de lonen per hoofd) en gemiddeld 2,6 % per jaar bedragen over de periode 2017-2020. Wat het gemengd inkomen van de zelfstandigen betreft, gaat de projectie uit van een gematigde groei van 1,0 % per jaar tussen 2014 en 2020, een groeitempo dat nagenoeg identiek is aan dat van de vorige periode, maar dat aanzienlijk lager is dan het langetermijngemiddelde. Ten slotte zou de groei van het netto-inkomen uit vermogen ontvangen door de Waalse huishoudens daartegen sterk hernemen ten opzichte van de gemiddelde waarden sinds 2000 en de uiterst negatieve waarden tussen 2011 en 2013. Over de volledige projectieperiode wordt verwacht dat dat netto-inkomen met gemiddeld 2,7 % per jaar groeit.

De analyse van de secundaire inkomensverdelingsrekening van de Waalse huishoudens geeft ons inzicht in de rol van de sociale uitkeringen en de verschillende vormen van heffingen in de samenstelling van het beschikbaar inkomen.

Wat de middelen betreft, zou de groei van de sociale uitkeringen waarvan de Waalse gezinnen genieten, jaarlijks gemiddeld 2,4 % bedragen tussen 2014 en 2020, wat net onder het nationaal resultaat ligt, maar veel lager is dan het gemiddelde van de voorgaande periodes. Om die vertraging te verklaren, kan men in het bijzonder verwijzen naar de sterke inkrimping van de werkloosheidsuitkeringen die over de gehele projectieperiode zouden terugvallen met 3,2 % per jaar. Het gaat om een meer uitgesproken daling dan de daling die verwacht wordt voor het Rijk (-2,5 %). De terugval van het totaalbedrag van de Waalse werkloosheidsuitkeringen zou het sterkst zijn tussen 2014 en 2017 (gemiddeld -5,2 %) en zou zich vervolgens bestendigen aan een gematigder tempo tot 2019 alvorens licht te stijgen aan het einde van de projectieperiode. In vergelijking met de vorige periode zouden de pensioenen in de werknemersregeling van de privésector veel trager dalen en dus een hoog tempo aanhouden (4,1 % per jaar over de periode 2014-2020). De projectie geeft ook voor andere, minder belangrijkere rubrieken een tragere evolutie, in het bijzonder voor de ziekte- en invaliditeitsuitkeringen, de kinderbijslag, of ook de uitgaven voor uitkeringen sociale voorzieningen (in het bijzonder de inkomensgarantie voor ouderen en het leefloon).

Aan de bestedingszijde van de secundaire inkomensverdelingsrekening zou er zich een lichte vertraging van de groei van de fiscale en parafiscale heffingen op de Waalse huishoudens voordoen ten opzichte van die van België. Zowel op regionaal als op nationaal niveau groeien die heffingen minder sterk in vergelijking met de voorgaande periodes. In het begin van de projectieperiode speelt ook hier de impact van de verhoging van de forfaitaire aftrek voor beroepskosten en de loonblokkering (zie deel 4.2). Tussen 2014 en 2020 zouden de belastingen op inkomen en vermogen van de Waalse ingezetenen met 1,7 % per jaar toenemen, terwijl de sociale bijdragen met 1,8 % stijgen (tegenover een toename van 4,0 % in de twee gevallen over de periode 2007-2013).

De structuur van de inkomensrekeningen van de Waalse huishoudens vertoont belangrijke verschillen met die van het hele land.

Het saldo van de primaire inkomens in Wallonië draagt beduidend minder bij tot de vorming van het beschikbaar inkomen dan op nationaal niveau, met een aandeel van 121,4 % in 2012, tegenover 126,3 % voor België. Bovendien zou tegen 2020 het Waalse aandeel verder dalen. De voornaamste componenten van de primaire inkomens wegen minder zwaar door in het Waals Gewest, of het nu gaat om de werknemerslonen (96,1 % in 2012), het netto-inkomen uit vermogen (11,8 %) of het gemengd inkomen van de zelfstandigen (10,6 %).

Het is weinig verrassend dat, vergeleken met de Belgische situatie, de sociale uitkeringen een groter gewicht hebben in het Waals beschikbaar inkomen (respectievelijk 40,3 % en 36,3 % in 2012). Het aandeel neemt sterk toe tijdens de projectieperiode (toename van 1,9 procentpunt in Wallonië tegen 2020). Het verschil met het nationaal niveau is het duidelijkst bij de werkloosheidsuitkeringen met een aandeel van 4,8 % in het zuiden van het land in 2012, tegenover 3,3 % in België. De situatie van Wallonië is ook minder gunstig op het vlak van pensioenen. De pensioenen voor de werknemers uit de privésector vertegenwoordigen 10,0 % van het Waals beschikbaar inkomen in 2012 (0,3 procentpunt meer dan het nationaal aandeel). We merken op dat het aandeel van de werkloosheidsuitkeringen zou afnemen over de projectieperiode, terwijl het aandeel van de pensioenuitgaven voor de werknemers uit de privésector zou toenemen. Tot slot is het relatief aandeel van de belastingen kleiner op regionaal niveau, met een aandeel van 23,7 % in het Waals beschikbaar inkomen in 2012. Het aandeel van de sociale bijdragen bedraagt 37,7 % voor hetzelfde jaar, een waarde die nagenoeg identiek is aan de nationale waarde.

Tabel 18 Inkomensrekeningen van de huishoudens: Waals Gewest

	Structuur in % van het beschikbaar inkomen			Groeivoeten (%) Gemiddelden			
	2004	2012	2020	2000- 2006	2007- 2013	2014- 2020	2017- 2020
1. Rekening voor bestemming van primaire inkomens							
Exploitatieoverschot (B.2n) en gemengd inkomen (B.3n)	16,0	13,5	12,1	1,2	0,0	0,4	0,7
Beloning van werknemers (D.1)	90,5	96,1	96,2	4,0	3,4	2,0	2,6
Netto-inkomen uit vermogen (D.4)	14,9	11,8	11,8	0,4	-0,7	2,7	3,2
2. Saldo primaire inkomens (B.5n)	121,4	121,4	120,0	3,1	2,6	1,9	2,5
3. Secundaire inkomensverdelingsrekening							
a. Middelen							
Sociale uitkeringen, exclusief sociale overdrachten in natura (D.62)	36,9	40,3	42,2	3,6	4,4	2,4	2,8
b. Bestedingen							
Belastingen op inkomen, vermogen, ... (D.5)	23,2	23,7	24,2	3,5	3,9	1,7	3,0
Sociale premies (D.61)	34,8	37,7	37,4	3,6	4,0	1,8	2,6
Netto overige inkomensoverdrachten (D.7)	0,3	0,4	0,6	30,7	6,2	4,0	4,0
4. Beschikbaar inkomen (B.6n)	100,0	100,0	100,0	3,0	2,4	2,1	2,5
<i>p.m. Nationaal indexcijfer der consumptieprijzen</i>				2,1	2,3	1,0	1,4

4.4. Inkomens per hoofd

Om de resultaten van de projectie in perspectief te zetten, is het interessant om de twee grote saldi van de inkomensrekeningen van de huishoudens, uitgedrukt in nominale termen, te relateren tot de bevolking van elk gewest.

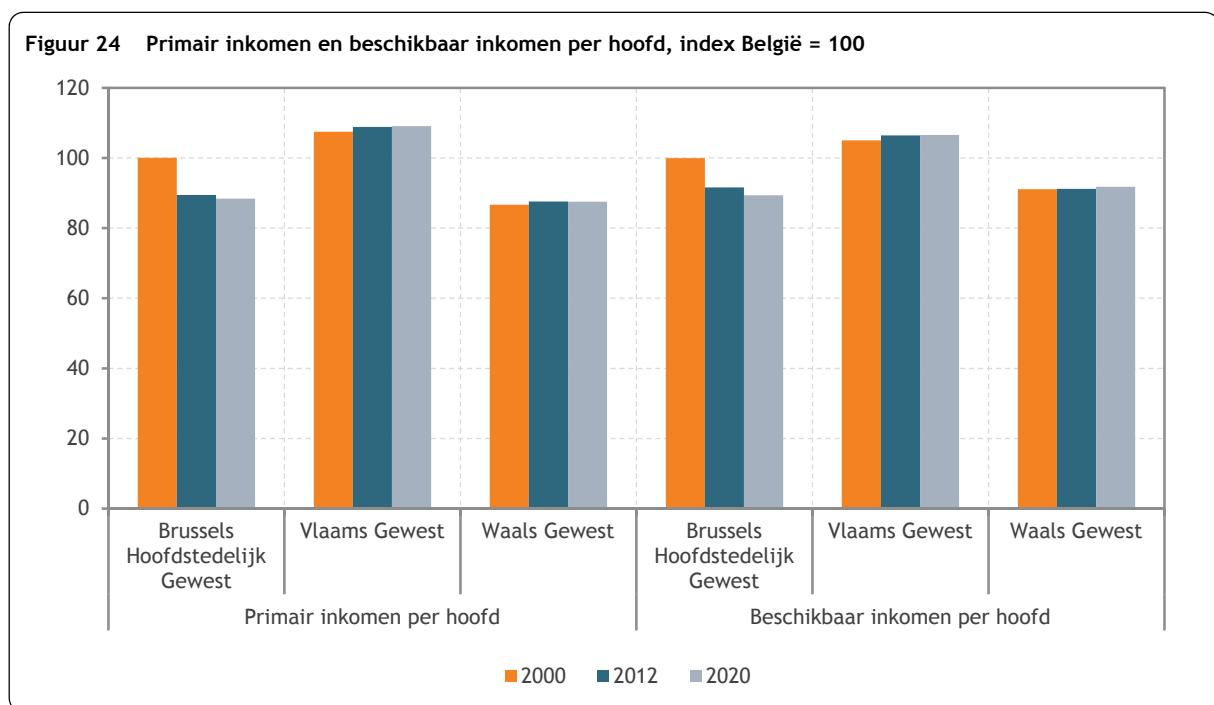
Hierboven stelden we vast dat de verwachte groei van het saldo van de primaire inkomens van alle huishoudens van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest iets hoger zou zijn dan in de naburige gewesten. Rekening houdend met de sterkere groei van de Brusselse bevolking over de projectieperiode (zie deel 3.2.1), zou het groeiverschil t.o.v. de twee andere gewesten licht negatief worden indien we de bedragen per hoofd vergelijken. Zo zou de groei van het saldo van de primaire inkomens per inwoner over de periode 2014-2020 kleiner zijn in Brussel (1,4 % per jaar) dan in Vlaanderen en Wallonië (beide 1,5 %). Dat negatief groeiverschil van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest ten opzichte van het Vlaams en Waals Gewest zou echter veel minder uitgesproken zijn dan tijdens de periode 2007-2013, vooral omdat de verwachte groei van de Brusselse bevolking duidelijk meer aansluit bij die van de twee andere gewesten (tijdens de periode 2014-2020, groei van gemiddeld 0,6 % per jaar in het Brussels Gewest, 0,4 % in het Vlaams Gewest en in het Waals Gewest) dan tijdens de periode 2007-2013 (respectievelijk gemiddeld 1,8 %, 0,7 % en 0,6 % per jaar). We merken op dat het groeiritme in nominale termen van het primair inkomen per hoofd in het Vlaams en Waals Gewest in de projectie lager zou zijn dan tijdens de periode 2007-2013, terwijl het omgekeerde geldt in Brussel.

Het Brussels Hoofdstedelijk Gewest zou eveneens een negatief groeiverschil voor het beschikbaar inkomen per inwoner kennen ten opzichte van de twee andere gewesten. Dat inkomen zou met gemiddeld 1,4 % per jaar toenemen van 2014 tot 2020, in vergelijking met 1,7 % in Vlaanderen en Wallonië. Voor die twee laatste gewesten en analoog met wat geldt voor het primair inkomen per hoofd, zou het gaan om een lichte daling t.o.v. de gemiddeld waargenomen resultaten tijdens de periode 2007-2013, terwijl er zich in het Brussels Gewest een duidelijke versnelling zou voordoen. Op middellange termijn zouden de drie gewesten opnieuw aanknopen met een iets snellere groei van het beschikbaar inkomen per hoofd, nl. 1,7 % per jaar in Brussel tussen 2017 en 2020, 2,1 % in Vlaanderen en 2,0 % in Wallonië.

Tabel 19 Evolutie van de primaire en beschikbare inkomens per hoofd

	Bedragen in lopende euro's			Groeivoeten (%) Gemiddelden			
	2004	2012	2020	2000-2006	2007-2013	2014-2020	2017-2020
1. Saldo primaire inkomens per hoofd (B.5n)							
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	19113	21387	23696	1,9	1,1	1,4	2,0
Vlaams Gewest	21478	26023	29240	2,9	1,9	1,5	2,3
Waals Gewest	17271	20946	23464	2,7	1,9	1,5	2,1
2. Beschikbaar inkomen per hoofd (B.6n)							
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	15275	17335	19037	2,3	0,9	1,4	1,7
Vlaams Gewest	16542	20146	22693	3,0	1,8	1,7	2,1
Waals Gewest	14230	17258	19549	2,6	1,8	1,7	2,0
<i>p.m. Nationaal indexcijfer der consumptieprijzen</i>				2,1	2,3	1,0	1,4

Figuur 24 geeft de evolutie van de twee variabelen van het inkomen per hoofd in de vorm van een index met als referentie de nationale waarde. Wat Brussel betreft, stellen we vast dat de relatieve positie van het gewest in termen van (primair en beschikbaar) inkomen per inwoner zou blijven achteruitgaan in de projectie, waardoor deze sinds jaren ingezette trend zich doorzet³². Die neerwaartse trend zou echter minder uitgesproken zijn dan in het verleden, en nog minder voor het primair inkomen dan voor het beschikbaar inkomen (door de relatief zwakke groei van de sociale uitkeringen in Brussel tijdens de projectie ten opzichte van de twee andere gewesten). In Vlaanderen zou de waarde van die indicatoren nagenoeg identiek zijn in het begin en op het einde van de projectie, wat aangeeft dat de positie van Vlaanderen stabiel zou blijven t.o.v. de nationale waarde. Tot slot zou Wallonië een lichte verbetering van haar positie optekenen voor het beschikbaar inkomen per inwoner, terwijl het verloop van het primair inkomen vrijwel niet zou wijzigen. Gezien deze trends, zou het beschikbaar inkomen per inwoner in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest vanaf 2014 voor het eerst onder dat van Wallonië liggen.

³² Tussen de verschillende factoren die het mogelijk maken om de tragere groei van het inkomen per hoofd (zowel primair als beschikbaar) in Brussel ten opzichte van het nationaal gemiddelde te verklaren, noteren we het fenomeen van de peri-urbanisatie of de oprukkende stadsranden (het vertrek naar de stadsrand van ingezetenen met gemiddelde en hoge inkomens) en de demografische karakteristieken (sterke groei en verjonging van de bevolking, hoger aandeel van de jonge ingezetenen en van de burgers uit internationale immigratie). Die factoren verklaren gedeeltelijk het aanzienlijke aandeel in Brussel van personen die geen of slechts relatief weinig inkomen hebben, of genieten van een inkomen via de sociale uitkeringen en dat betrekking heeft op een relatief lagere bedrag per hoofd.

5. Overheidsfinanciën

5.1. Inleiding

Dit hoofdstuk geeft de belangrijkste resultaten van de Regionale Vooruitzichten aangaande de overheidsfinanciën, waarbij men zich beperkt tot de gemeenschappen en gewesten. Het maken van die regionale vooruitzichten gebeurt vanuit een bottom-up benadering en vanuit institutionele invalshoek.

Vooreerst worden de vooruitzichten³³ voor het geheel van de gemeenschappen en gewesten voorgesteld voor de periode 2013-2020, zoals opgenomen in de nationale Economische Vooruitzichten 2015-2020 van mei 2015. Deze resultaten zijn een aggregatie van de vooruitzichten voor de verschillende gefedereerde entiteiten (het Vlaamse Gewest (incl. de Vlaamse Gemeenschap), het Waalse Gewest, het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, de Franse Gemeenschap, de Duitstalige Gemeenschap, de Vlaamse Gemeenschapscommissie, de Franse Gemeenschapscommissie en de Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie en een interregionale eenheid³⁴).

Nadien worden de resultaten voor het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, het Vlaamse Gewest (incl. Vlaamse Gemeenschap), het Waalse Gewest en de Franse Gemeenschap belicht.

De projectie is gerealiseerd bij ongewijzigd beleid. Dat wil concreet zeggen dat ze rekening houdt met de bestaande wettelijke bepalingen, de beslissingen die gekend zijn eind april 2015, de begrotingen voor het jaar 2015 en de maatregelen op middellange termijn die met voldoende precisie werden aangekondigd.

De evolutie van de uitgaven (exclusief de bezoldigingen) op korte termijn (2014 en 2015) is gebaseerd op een vergelijkende analyse van de meest recente opeenvolgende begrotingen³⁵ van de verschillende deelgebieden. De projectie houdt voor 2014 ook rekening met de voorlopige raming van de overheidsrekeningen 2014 van maart 2015.

De uitgaven voor bezoldigingen daarentegen berusten niet op begrotingscijfers, maar worden bepaald door de loonindexering, de evolutie van de tewerkstelling, de loonherwaarderingen in het kader van de huidige ondertekende sectorale akkoorden en de loondrift.

De vooruitzichten houden vanaf 2015 rekening met de impact van de hervorming van de Bijzondere Financieringswet (BFW) en met de overdracht van bevoegdheden, die uitgevoerd werden in het kader van de Zesde Staatshervorming. De impact van de staatshervorming wordt verrekend conform het advies van het INR van 10 februari 2015 aangaande de boekhoudkundige registratie van de effecten van de staatshervorming in het ESR. Alle overgedragen bevoegdheden in het kader van de hervorming, ook

---

³³ In deze Vooruitzichten zijn de cijfers van de gemeenschappen en gewesten voor 2013 coherent met de Nationale Rekeningen 2013 die gepubliceerd werden in september 2014, en stemmen niet volledig overeen met de nieuwe observaties in de voorlopige raming van de overheidsrekeningen 2014, waarbij rekening gehouden is met nieuwe correcties op het niveau van alternatieve financiering, gedelegeerde opdrachten en PPS. We observeren hierdoor een breuk in de tijdreeks in 2014 op het niveau van investeringen en kapitaaloverdrachten aan bedrijven.

³⁴ De interregionale entiteit omvat onder meer de niet-verdeelde uitgaven en inkomsten over de verschillende gefedereerde entiteiten (o.a. onderzoek en ontwikkeling, investeringen aangaande Viapass, schadeverzekeringen).

³⁵ Provisies en onderbenuttingspercentages uit de begrotingen werden niet opgenomen.

die bevoegdheden die voor rekening van de gemeenschappen en gewesten (o.a. de gezinsbijslag) door entiteit I beheerd worden, worden onmiddellijk verrekend in de rekening van de gemeenschappen en gewesten.

Wat de personenbelasting betreft, merken we op dat de gekohierde regionale opcentiemen in 2015 slechts een deel bedragen van de totale opcentiemen van het aanslagjaar 2015 (eerste betrokken aanslagjaar). Deze manier van verrekenen heeft een éénmalig negatief effect op de vorderingensaldi van de gewesten. De projectie van de gewestelijke personenbelasting houdt rekening met een inkohiering die per hypothese constant wordt gehouden op het niveau van het aanslagjaar 2014.

Wat de evolutie van overige inkomsten op middellange termijn (vanaf 2016) betreft, worden het merendeel van de overdrachten van de federale overheid berekend op basis van de Bijzondere Financieringswet, rekening houdend met de aanpassingen voor het definitief regime dat ingaat vanaf 2018³⁶. De overige fiscale en niet-fiscale inkomsten evolueren met de inflatie of de economische groei.

De middellangetermijnvooruitzichten aangaande de primaire uitgaven berusten op een hypothese van ongewijzigd beleid, waarbij de trend van de jongste jaren voor de meeste uitgavencategorieën, gecorrigeerd voor eenmalige verrichtingen, wordt doorgetrokken tot en met 2020.

5.2. Gemeenschappen en gewesten

De rekening van de gemeenschappen en gewesten vertoont in 2014 en 2015 een belangrijk tekort, ondanks de gerealiseerde en aangekondigde besparingsmaatregelen. De uitbreiding van de overheidsperimeter en het verrekenen van alternatief gefinancierde projecten en PPS-constructies in het ESR vormen belangrijke verklarende factoren³⁷. Naast een tegenvallende groei en inflatie draagt in 2015 ook de zesde staats hervorming, met een overdracht van bevoegdheden, een gewijzigde financiering en boekhoudkundige registratie van de personenbelasting van de gefedereerde entiteiten, bij tot de achteruitgang van het vorderingensaldo. De daaropvolgende jaren zouden gekenmerkt worden door opeenvolgende maar afnemende tekorten. In 2020 zouden de gemeenschappen en gewesten een vorderingenoverschot boeken.

De evolutie van de uitgaven en inkomsten in 2014 is gebaseerd op de voorlopige realisaties van de verschillende gemeenschappen en gewesten³⁸ en houdt rekening met de voorlopige ramingen van het INR van de toevoegingen en correcties aan deze realisaties voor het opstellen van de ESR-rekeningen.

De lichte stijging van de uitgaven in 2014 is het gevolg van een toename van de investeringen, voornamelijk in Vlaanderen door het PPS-project 'Scholen van Morgen' en het project 'Viapass'. Die

---

³⁶ De projectie weerhoudt een technische hypothese aangaande het transitiemechanisme van de BFW. De overgangsbedragen worden vanaf 2015 berekend op basis van de 'regionale opcentiemen' en de 'fiscale ontvangsten' die voortvloeien uit de projectie.

³⁷ Vooral de verrekening van diverse alternatieve gefinancierde investeringsprojecten en PPS-projecten in het ESR doet het nominaal niveau van de uitgaven aanzienlijk toenemen, ten opzichte van Vooruitzichten van mei 2014.

³⁸ Het betreft hier de economische hergroepering van voorlopige gerealiseerde uitgaven en inkomsten voor 2014 van de Vlaamse Gemeenschap, het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, het Waalse Gewest, de Franse Gemeenschap, de Duitstalige Gemeenschap en de Vlaamse, Franse en Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissies.

stijging wordt gedeeltelijk gecompenseerd door een daling van de overdrachten aan bedrijven, te wijten aan een geringere subsidietoekenning en een daling van de investeringsbijdragen (o.a. aan het Vlaamse Infrastructuurfonds).

De krimp van de inkomsten in 2014 vindt zijn ontstaan in de daling van de successierechten en niet-fiscale ontvangsten. Hoewel ze profiteren van de hogere opbrengst van de fiscale regularisatie in vergelijking met 2013, zijn de successierechten in 2014 lager doordat de ontvangsten van 2013 ondersteund werden door een inkorting van de aangiftetermijn met een maand. De overige fiscale ontvangsten zijn zo goed als stabiel in procent van het bbp; de eenmalige verhoging van de registratierechten ten gevolge van een anticiperend gedrag op de hervorming van de woonbonus en de nieuwe fiscale inkomsten uit de deelname van België aan de derde fase van de Europese markt voor emissierechten compenseert de daling van de opbrengst uit verkeersbelastingen. De vermindering van de niet-fiscale ontvangsten is te wijten aan het niet uitkeren van een dividend door KBC aan het Vlaamse Gewest.

De vooruitzichten van de gemeenschappen en gewesten in 2015 zijn gebaseerd op de oorspronkelijke begrotingen van de verschillende gefedereerde entiteiten en integreren de maatregelen van de Vlaamse en Waalse begrotingscontrole.

De regionale financiën worden in 2015 sterk beïnvloed door de staats hervorming, die werd geïntegreerd in overeenstemming met het advies van het INR van 10 februari 2015 (zie inleiding).

Die overdracht van bevoegdheden is de verklarende factor voor de sterke toename van de uitgaven in 2015. De belangrijkste wijzigingen worden geobserveerd op het niveau van de niet-sociale overdrachten en sociale uitkeringen.

Op het niveau van de niet-sociale overdrachten, verklaart de integratie van de dienstencheques, de activering van de werkloosheidsuitkeringen, de jongerenbonus non-profit de stijging van de regionale loonsubsidies. Daarnaast nemen ook de overige overdrachten aan bedrijven toe door de regionalisering van de gerichte bijdrageverminderingen. De overdrachten aan gezinnen en izw's stijgen licht in procent van het bbp door de verrekening van de belastingverminderingen op dienstencheques en op energiebesparende uitgaven in een woning.

De sociale uitkeringen groeien het sterkst ten opzichte van het bbp; enerzijds doordat de gefedereerde entiteiten vanaf 2015 instaan voor de financiering en uitkering van de gezinsbijslag (kinderbijslag, de geboorte- en adoptiepremies) en anderzijds omdat de uitgaven voor gezondheidszorgen nu ook de uitgaven voor residentiële zorg, voor geestelijke zorg, voor preventie en organisatie van de 1ste lijnszorg en voor hulp aan personen omvatten. Ook de overgedragen bevoegdheid 'tegemoetkoming hulp aan bejaarden' draagt bij tot de toename van de sociale uitkeringen.

Abstractie makend van de forse uitgavengroei ten gevolge van de zesde staats hervorming, wordt 2015 gekenmerkt door een vrij restrictief uitgavenbeleid, met besparingsmaatregelen die de uitgaven voor werkingskosten (lonen en overige werkingskosten) en overdrachten beperken. Zo begrenzen de besliste maatregelen in de administratie van de verschillende gefedereerde entiteiten (het gedeeltelijk niet vervangen van personeel) en in het onderwijs van de Vlaamse Gemeenschap (de beperking van de

toename van het onderwijzend personeel), de groei van de lonen. Bovendien worden de uitgaven voor de overige werkingskosten, zowel in de administratie als op het niveau van de geconsolideerde instellingen verder onder controle gehouden.

Op het niveau van de overdrachten aan gezinnen en izw's gaat het onder meer om de afbouw van de renovatiepremies (Vlaanderen), de hervorming van de energiepremies (Wallonië) en de vermindering van werkingssubsidies aan verschillende instellingen en organisaties. Ook de overdrachten aan de lagere overheid worden gereduceerd. Zo worden sommige overheidsstructuren afgebouwd (o.a. Vlaams Provinciefonds) en toelagen voor gemeentelijke investeringsopdrachten uitgesteld of beperkt.

Op het niveau van de ontvangsten, heeft de staatshervorming vooral een impact op de fiscale ontvangsten en de overdrachten van de overheid. De evolutie van de fiscale ontvangsten wordt ondersteund door de regionalisering van een gedeelte van de personenbelasting: de gewestelijke opcentiemen en de niet- terugbetaalbare fiscale uitgaven (o.a. woonbonus). We merken op dat de registratie van deze ontvangsten in ESR gebeurt op het moment van de inkohiering. Gezien de inkohiering van het eerste aanslagjaar met regionalisering van een gedeelte van de personenbelasting (aanslagjaar 2015 met betrekking tot de inkomsten van 2014) pas aanvat in de herfst van 2015 en eindigt in de loop van 2016, heeft de regionale opbrengst uit personenbelasting in 2015 geen betrekking op een volledig jaar. Dit eenmalig boekhoudkundig element is goed voor ongeveer 1 % van het bbp. De achteruitgang van de overige fiscale ontvangsten is het gevolg van een nieuwe daling van de successierechten te wijten aan een lagere opbrengst uit fiscale regularisatie ten opzichte van 2014. Die krimp wordt echter gedeeltelijk gecompenseerd door verscheidenen maatregelen op het niveau van schenkingsrechten, afvalheffing voor intercommunales (Vlaams Gewest), oppervlaktewaterheffing (Waals Gewest) en belastingen op gsm-masten (Brussels Gewest).

De niet-fiscale ontvangsten nemen toe in 2015 dankzij de dividenduitkering door KBC en de stijging van de geregionaliseerde verkeersboetes. Ondanks dat de federale overdrachten verminderen ter compensatie van de gedeeltelijke regionalisering van de personenbelasting en door een bijdrage aan de sanering van de overheidsfinanciën van 1,25 miljard, nemen de overdrachten van de overheid globaal genomen toe door bijkomende dotaties voor de overgedragen bevoegdheden.

Vanaf 2016 verbetert het vorderingensaldo voortdurend, ten gevolge van een krimp in de uitgaven bij vrij stabiele ontvangsten in procent van het bbp.

Het budgettair gedrag op middellange termijn is gebaseerd op een hypothese van ongewijzigd beleid. Dit vertaalt zich in het doortrekken van de geobserveerde trends van de laatste jaren voor de meeste uitgavencategorieën. Die hypothese impliceert een verderzetten van een vrij restrictief uitgavenbeleid en verklaart zo de trendmatige daling in procent van het bbp op middellange termijn van verscheidene uitgaven. In 2016 draagt ook de indexsprong bij tot de daling van de uitgaven.

De loonuitgaven dalen in procent van het bbp vanaf 2016. De werkgelegenheid neemt slechts matig toe (met 0,1 % gemiddeld per jaar over de periode 2016-2020): in de administratie door de besliste maatregelen, en in het onderwijs als gevolg van de stabiele omkaderingsgraad. Daarnaast anticipeert de gebruikte methodologie niet op eventuele loonwaarderingen die voortvloeien uit toekomstige akkoorden.

De uitgaven voor gezondheidszorg die als enige sneller groeien dan het bbp op middellange termijn, evolueren volgens de weerhouden groei hypothesen voor de uitgaven voor acute en langdurige zorg. Daar waar bij langdurige zorg vooral de vergrijzing speelt, zijn de acute zorguitgaven afhankelijk van de evolutie van het inkomen, de demografie en de medische technologische vooruitgang.

We merken op dat in 2016 nog een bevoegdheidsoverdracht plaatsvindt, namelijk de bouw-, renovatie- en herconditioneringswerken aan ziekenhuisinfrastructuren, wat zich vertaalt in een toename van de overdrachten aan bedrijven.

Ondanks de verhoging van de overdrachten van de federale overheid om die bevoegdheid 'ziekenhuisinfrastructuur' te financieren, kennen de overdrachten van de gezamenlijke overheid een lichte daling in 2016 door de bijkomende vermindering van de dotaties van de BFW met 1,25 miljard, als bijdrage aan de sanering van de overheidsfinanciën. Daarna doet de gedeeltelijke koppeling aan de economische groei van die dotaties de overdrachten van de overheid dalen. Dit effect wordt nog versterkt in 2018³⁹ door de herziening van de overgedragen middelen ter financiering van de geregionaliseerde fiscale uitgaven. De niet-fiscale uitgaven kennen op middellange termijn⁴⁰ eenzelfde verloop, gezien de progressieve terugbetaling tot 2017 door KBC van de door Vlaanderen verleende steun tijdens de financiële crisis.

De evolutie van fiscale ontvangsten wordt in 2016 louter door het verloop van de personenbelasting bepaald. In tegenstelling tot 2015, heeft de opbrengst uit de personenbelasting in 2016 betrekking op een volledig jaar. De verschillende maatregelen aangaande de fiscale uitgaven⁴¹ in Vlaanderen en Wallonië (hervorming van de woonbonus en de afschaffing van de belastingvermindering voor de beveiliging van woningen), ondersteunen de groei van de personenbelasting vanaf 2016, evenals de herziening van de factor 'regionale fiscale autonomie', vanaf 2018. De verhoging van de forfaitaire beroepskosten, die beslist werd op federaal niveau, en de indexsprong zwakken echter tot in 2018 de dynamiek van de gewestelijke personenbelasting af. We merken op dat de projectie geen rekening houdt met de kilometerheffing voor vrachtwagens, ter vervanging van het eurovignet, gezien het tarief van deze belasting nog niet vastgelegd is. De projectie weerhoudt daarom de opbrengsten uit het eurovignet.

---

³⁹ In de BFW is voorzien dat sommige bedragen aangepast zullen worden op basis van de realisaties van het aanslagjaar 2015 en rekening houdend met de rapporten van het Rekenhof. In deze vooruitzichten hebben we verondersteld dat die aanpassingen zullen plaatsvinden in 2018 en de correcties aangaande het verschil tussen de voorlopige en definitieve bedragen over de periode 2015-2017 vanaf 2018.

⁴⁰ De projectie veronderstelt dat er in 2016 geen KBC-dividend zal worden uitbetaald.

⁴¹ De Waalse maatregel aangaande de vermindering van de aftrekbaarheid van dienstencheques beïnvloedt het verloop van de overdrachten aan gezinnen (terugbetaalbaar belastingkrediet).

Tabel 20 Rekening van de gemeenschappen en gewesten
in procent van het bbp

	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	Verschil 2015 2016- 2020	
Ontvangsten	15,7	15,5	17,9	18,7	18,6	18,6	18,6	18,7	2,3	0,8
Fiscale en parafiscale ontvangsten, waaronder:	2,4	2,4	3,5	4,4	4,4	4,4	4,5	4,5	1,1	1,0
Belasting op het gezinsinkomen	0,0	0,0	1,2	2,1	2,1	2,1	2,1	2,2	1,2	1,0
Overige belastingen	2,4	2,4	2,3	2,3	2,3	2,3	2,3	2,3	-0,0	0,0
Niet-fiscale ontvangsten	1,7	1,6	1,7	1,6	1,6	1,6	1,6	1,5	0,1	-0,1
Overdrachten binnen de overheid	10,1	10,2	11,4	11,3	11,3	11,3	11,3	11,3	1,2	-0,1
Toegerekende sociale premies	1,4	1,4	1,3	1,3	1,3	1,3	1,3	1,3	-0,1	0,0
Uitgaven	15,8	15,9	19,2	19,2	18,9	18,7	18,7	18,6	3,3	-0,6
Finale primaire uitgaven	11,7	11,8	15,2	15,3	15,0	14,9	14,8	14,8	3,4	-0,5
Werkingskosten en investeringen	7,5	7,6	7,7	7,7	7,4	7,3	7,2	7,2	0,1	-0,6
Bezoldigingen	4,3	4,4	4,4	4,4	4,3	4,2	4,2	4,2	0,1	-0,3
Aankopen van goederen en diensten, belastingen	1,9	2,0	2,0	1,9	1,9	1,9	1,9	1,8	-0,0	-0,1
Investeringen	1,2	1,3	1,3	1,4	1,3	1,2	1,2	1,2	0,0	-0,2
Niet-sociale overdrachten, waaronder:	2,0	1,9	2,6	2,8	2,8	2,8	2,7	2,7	0,8	0,1
Loonsubsidies	0,1	0,1	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6	0,5	-0,0
Overige overdrachten aan bedrijven	1,0	0,9	1,1	1,3	1,3	1,3	1,3	1,3	0,2	0,1
Niet-sociale overdrachten aan gezinnen en izw's	0,8	0,8	0,9	0,9	0,9	0,9	0,9	0,9	0,0	-0,0
Sociale uitkeringen, waaronder:	2,3	2,3	4,9	4,8	4,8	4,8	4,8	4,9	2,6	-0,0
Gezondheidszorg	0,7	0,7	1,7	1,7	1,7	1,7	1,7	1,7	0,9	0,1
Gezinsbijslag	0,1	0,1	1,5	1,5	1,5	1,4	1,4	1,4	1,5	-0,1
Overdrachten binnen de overheid	2,5	2,5	2,5	2,5	2,5	2,4	2,4	2,4	-0,0	-0,1
Rentelasten	0,2	0,2	0,2	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,0	-0,1
Toegerekende sociale premies	1,4	1,4	1,3	1,3	1,3	1,3	1,3	1,3	-0,1	0,0
Primair saldo	0,0	-0,2	-1,1	-0,4	-0,2	-0,0	0,1	0,2	-0,9	1,3
Vorderingensaldo	-0,2	-0,3	-1,3	-0,5	-0,3	-0,1	-0,0	0,1	-0,9	1,4

5.3. Het Brussels Hoofdstedelijk Gewest

Het vorderingensaldo van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest dat nog positief was in 2014, wordt negatief vanaf 2015 voor de rest van de projectieperiode. In de vorige versie van de Regionale Vooruitzichten toonde de rekening van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest echter een begrotingsoverschot over de ganse periode. Die achteruitgang van de Brusselse overheidsfinanciën volgt uit de minder gunstige macro-economische context in het begin van de periode waardoor inkomsten uit de gewestelijke belastingen en de personenbelasting beduidend lager liggen dan voorheen. We merken op dat de Brusselse overheid voor 2015 nog geen begrotingsaanpassing heeft ingediend.

Het positief saldo in 2014 was, naast het vrij gematigde groei van de uitgaven, voornamelijk het gevolg van de herfinanciering van de Brusselse instellingen, waardoor de overdrachten vanwege de federale overheid (internationale ambtenaren, mobiliteit en veiligheid) en de overige gewesten (pendeldotatie) fors toenamen. De positieve impact hiervan op het vorderingensaldo werd enigszins afgezwakt door de bijdrage in de sanering van de overheidsfinanciën (ongeveer 18 miljoen euro) en de weerslag van de impact van de inkorting van de indieningstermijn voor successierechten in 2013.

In 2015 worden de ontvangsten en uitgaven voornamelijk beïnvloedt door het in werking treden van de staathervorming. Zoals hoger aangehaald, wordt het niveau van de ontvangsten beïnvloed door de slechts (éénmalige) gedeeltelijke verrekening van de gewestelijke personenbelasting in het ESR. De geraamde impact bedraagt ongeveer 330 miljoen euro. Ook de verhoogde bijdrage in de sanering (130 miljoen euro), met een daling van de overdrachten van de federale overheid ten opzichte van 2014 tot gevolg, en de lagere opbrengsten van de gewestelijke belastingen (ondanks de nieuwe belasting op pylonen, gsm-masten) hebben hun impact op het verloop van de ontvangsten⁴². Wat de uitgaven betreft, stellen we op het vlak van arbeidsmarkt een forse toename vast bij de loonsubsidies (ongeveer 240 miljoen euro) door onder meer de integratie van de dienstencheques en bij de overige overdrachten aan bedrijven door de doelgerichte bijdrageverminderingen (ongeveer 210 miljoen euro). Daarnaast nemen ook de werkingskosten toe (met ongeveer 40 miljoen euro) door de overdracht van personeel en de overdrachten aan de lagere overheid (met ongeveer 50 miljoen) door de regionalisering van de herinschakeling van leefloners op de Brusselse arbeidsmarkt. We merken nog op dat de staathervorming de bevoegdheden op het vlak van gezinsbijslag en een gedeelte van de gezondheidszorg niet overdraagt aan het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, maar aan de Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie.

Op middellange termijn leidt de weerhouden hypothese van ongewijzigd beleid tot een verloop van de Brusselse financiën waarbij het niveau van de ontvangsten lager zou liggen dan dat van de uitgaven. In de projectie werd echter geen rekening gehouden met de invoering van de kilometerheffing op de Brusselse gewest- en gemeentewegen voor vrachtwagens. Het tekort neemt sterk af in 2016, hoofdzakelijk door de opbrengst uit de personenbelasting die dan betrekking heeft op een volledig jaar. Nadien zou het tekort zich zo goed als stabiliseren rond 150 miljoen euro.

---

⁴² De niet-fiscale ontvangsten daarentegen kennen een lichte stijging in 2015 door regionalisering van de verkeersboetes en de verkoop van groenestroomcertificaten van de verbrandingsoven van Brussel-Net.

Tabel 21 Rekening van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest
in miljoen euro

	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Ontvangsten	3754	4028	4333	4405	4488	4605	4725
Fiscale en parafiscale ontvangsten, waaronder:	1470	1889	2259	2303	2364	2433	2507
Belasting op het inkomen van gezinnen	0	425	776	785	806	834	865
Overige belastingen	1470	1464	1483	1518	1559	1599	1642
Niet fiscale ontvangsten	450	457	463	468	475	482	489
Verkoop van goederen en diensten	374	368	372	376	382	387	393
Externe overdrachten	26	39	39	40	40	41	42
Inkomen uit vermogen	51	51	51	52	53	53	54
Overdrachten binnen de overheid, waaronder:	1796	1647	1577	1599	1615	1656	1693
Van de federale overheid	1608	1452	1379	1404	1418	1457	1491
Van de lagere overheid	145	145	147	148	151	153	155
Van de gemeenschappen en gewesten	37	50	51	46	46	46	46
Toegerekende sociale bijdragen	38	35	35	35	34	35	35
Uitgaven	3660	4351	4479	4552	4645	4750	4866
Finale primaire uitgaven	2545	3183	3298	3349	3415	3488	3568
Werkingskosten en investeringen	1862	1932	2008	2042	2085	2132	2185
Bezoldigingen	945	958	959	968	983	1000	1020
Aankopen van goederen en diensten, belast.	525	575	593	613	635	658	683
Investeringen	392	400	456	461	467	474	482
Niet-sociale overdrachten, waaronder:	573	1113	1150	1164	1183	1204	1228
Loonsubsidies	0	242	246	249	255	261	268
Overige overdrachten aan bedrijven	305	583	593	601	610	620	631
Niet-sociale overdrachten aan gezinnen en izw's	267	287	309	313	317	322	328
Sociale uitkeringen, waaronder:	110	138	140	143	147	151	156
Pensioenen	35	36	36	35	35	36	36
Geneeskundige zorgen	87	96	98	101	105	109	113
Werkloosheid en brugpensioenen	0	4	4	5	5	5	5
Overdrachten binnen de overheid, waaronder:	984	1051	1074	1102	1135	1171	1210
Aan de lagere overheid	611	678	701	726	753	783	814
Aan de gemeenschappen en gewesten	373	371	371	375	381	387	395
Rentelasten	92	83	73	66	60	56	53
Toegerekende sociale bijdragen	38	35	35	35	34	35	35
Primair saldo	186	-240	-73	-81	-96	-89	-89
Vorderingensaldo	94	-323	-146	-147	-157	-145	-142

5.4. Het Vlaamse Gewest

Ondanks de genomen besparingsmaatregelen vertoont de rekening van het Vlaamse Gewest een belangrijk tekort in 2014 en 2015. Op middellange termijn zou Vlaanderen opeenvolgende maar afnemende tekorten kennen. Vanaf 2019 zou de rekening opnieuw in evenwicht zijn. De projectie houdt rekening met de belangrijkste en duidelijk identificeerbare maatregelen uit de begrotingscontrole 2015 en de meerjarenraming 2015-2020 van november 2014.

Vooraf de uitbreiding van de overheidsperimeter en het verrekenen van alternatief gefinancierde projecten (o.a. VIPA) en PPS-constructies (o.a. Scholen van Morgen) in het ESR hadden een belangrijke negatieve impact op het vorderingensaldo van het Vlaamse Gewest in 2014. Daarnaast werden een aantal éénmalige verkopen van gebouwen en gronden niet gerealiseerd, waardoor de investeringsuitgaven een grotere stijging kenden dan voorzien. Op het niveau van de ontvangsten dragen de gematigde groei van de toegewezen middelen van de BFW, de niet-uitkering van het KBC-dividend (impact op de niet-fiscale ontvangsten van ongeveer 300 miljoen euro) en de weerslag van de impact van inkorting van het indieningstermijn van de successierechten in 2013 bij tot de terugloop van het vorderingensaldo.

In 2015 is de sterke achteruitgang van het saldo vooral het gevolg van de éénmalige impact van de boekhoudkundige registratie van de opcentiemen op de personenbelasting (zie hoger), die geraamd wordt op 2,4 miljard euro. Daarnaast speelt ook de bijdrage in de sanering van de overheidsfinanciën van 750 miljoen euro (bijdrage die oploopt tot 1,5 miljard euro in 2016), waardoor de overdrachten binnen de (federale) overheid sterk teruglopen. De uitkering van het KBC-dividend⁴³ (170 miljoen euro) en de geregionaliseerde verkeersboetes (135 miljoen euro) doen de niet-fiscale inkomsten stijgen en dragen zo bij tot de beperking van het verlies aan fiscale inkomsten en overdrachten binnen de overheid. Structurele begrotingsmaatregelen, waartoe beslist werd tijdens de begrotingscontrole 2015, zoals de hervorming van de schenkingsrechten (56 miljoen euro in 2015, 114 miljoen euro vanaf 2016) en de verhoging van de afvalheffing voor intercommunales (14 miljoen euro in 2015 en 27 miljoen euro vanaf 2016) beperken enigszins de impact van de minder gunstige macro-economische context en de daling van de opbrengst uit fiscale regularisatie op de gewestelijke belastingen (overige fiscale ontvangsten).

De bevoegdheidsoverdrachten in het kader van de staathervorming doen de Vlaamse uitgaven sterk toenemen in 2015. De bezoldigingen stijgen door een nieuwe effectieve sociale bijdrage voor de gezinsbijslag van de kinderen van het personeel van bepaalde overheidsinstellingen, de verhoogde responsabiliseringsbijdrage en de overdracht van personeel door de regionalisering van enkele instellingen. De totale impact van deze drie factoren bedraagt ongeveer 380 miljoen euro. Naast die forse toename als gevolg van de staathervorming, begrenzen structurele maatregelen, zoals het gedeeltelijk niet vervangen van personeel in de administratie en de beperking van de toename van het onderwijzend personeel, enigszins de groei van de lonen in Vlaanderen.

De uitgaven die in 2015 het sterkst toenemen zijn de sociale uitkeringen (meer dan 6 miljard euro) door enerzijds de regionalisering van de gezondheidszorg, waardoor de rust- en verzorgingstehuizen,

---

⁴³ In 2016 zou er zoals in 2014 geen dividend worden uitgekeerd door KBC.

geestelijke gezondheidszorg en een gedeelte van de eerstelijnszorg en preventie een nieuwe gemeenschapsbevoegdheid wordt. Anderzijds stijgen de sociale uitkeringen door de integratie van de gezinsbijslag (ongeveer 3,4 miljard euro), die volledig ten laste is van de gemeenschappen en gewesten⁴⁴. Ook de sociale uitkeringen voor werkloosheid en brugpensioenen vermeerderen door de overdracht van de loopbaanonderbreking in de openbare sector, terwijl de overige sociale uitkeringen toenemen door de integratie van het betaald educatief verlof en de tegemoetkoming voor hulp aan bejaarden (THAB).

De overdracht van de bevoegdheden op het vlak van arbeidsmarktbeleid, zoals de dienstencheques, de activering van de werkloosheidsuitkeringen en de jongerenbonus non-profit doen de loonsubsidies aangroeien met meer dan 1 miljard euro. De regionalisering van de doelgerichte bijdrageverminderingen doet de overige overdrachten aan bedrijven toenemen met ongeveer 675 miljoen euro; een stijging die men niet volledig terugvindt tabel 22 doordat de kapitaalsubsidies aan bedrijven sterk dalen door een aantal begrotingsmaatregelen (oorspronkelijke en aangepaste begroting 2015) zoals een daling in de verrekening van sommige alternatief gefinancierde investeringsprojecten, het uitstellen van de uitbreiding van de slibverwerking in rivieren en een daling van de subsidies aan de waterdistributiemaatschappijen.

De overdrachten aan de lagere overheid stijgen globaal genomen in 2015, onder meer door de regionalisering van de herinschakeling van de leefloners op de arbeidsmarkt (ongeveer 90 miljoen euro) en door het decretaal voorziene groeipad van 3,5 procent voor het Gemeentefonds en het Stedenfonds (ongeveer 80 miljoen euro). Die stijging van de overdrachten aan de lagere overheid wordt echter afgezwakt door de afschaffing van het Provinciefonds (ongeveer 40 miljoen euro) en de afbouw van de subsidies aan lokale besturen voor rioleringswerken⁴⁵. We merken op dat de toename van de overdrachten aan de lagere overheid echter volledig wordt gecompenseerd door een daling van de overdrachten aan de Sociale Zekerheid, nl. aan het Zorgfonds. Achter deze daling schuilt een verhoging van de bijdrage van de gerechtigden in de Zorgverzekering van 25 naar 50 euro⁴⁶, die 104 miljoen opbrengt voor het Zorgfonds.

De Vlaamse investeringen nemen toe in 2015, in het bijzonder door de investeringsuitgaven in het kader van de Scholen van Morgen. Die stijging wordt enigszins afgezwakt door een éénmalige verkoop van gronden en terreinen (ongeveer 80 miljoen) waartoe beslist werd tijdens de begrotingscontrole. Daarnaast vertonen de overdrachten aan het buitenland een sterke groei, die voortvloeit uit een kapitaaloverdracht aan Nederland vanaf 2015 in het kader van de verdere uitgraving van het kanaal Gent-Terneuzen.

Vanaf 2016 berust de evolutie van de Vlaamse overheidsfinanciën op middellange termijn op de hypothese van ongewijzigd beleid. Dit beleid vertaalt zich in het verderzetten van het vrij restrictief uitgavenbeleid van de jongste jaren.

---

⁴⁴ De gezinsbijslagen van de ambtenaren die voorheen ten laste waren van de gemeenschappen en gewesten, en in het ESR opgenomen werden zowel onder de sociale uitkeringen als onder de toegerekende sociale premies, worden vanaf 2015 enkel nog verrekend in de sociale uitkeringen waardoor de toegerekende sociale premies in 2015 afnemen.

⁴⁵ Maatregel uit de Vlaamse begrotingscontrole (structurele besparing van 30 miljoen).

⁴⁶ Voor de personen die recht hebben op een verhoogde tegemoetkoming is er een verhoging van 10 naar 25 euro.

De bezoldigingen stijgen zo goed als niet in 2016. De indexsprong zorgt ervoor dat de overschrijding van de spilindex genegeerd wordt, waardoor de lonen niet aangepast worden aan de evolutie van de prijzen. De volgende jaren nemen de bezoldigingen slechts in geringe mate toe als gevolg van de weerhouden hypothese van een matige groei van de werkgelegenheid door de bezuinigingsmaatregelen in de administratie en de stabiele omkaderingsgraad in het onderwijs.

Het verloop van de investeringen en de kapitaaloverdrachten (aan bedrijven en izw's) op middellange termijn wordt beïnvloed door de weerhouden hypothese aangaande de evolutie van de alternatief gefinancierde projecten (inclusief PPS), die rekening houdt op de meerjarenraming daaromtrent van november 2014. De kapitaaloverdrachten aan bedrijven nemen ook fors toe in 2016 door de integratie in de projectie van een bevoegdheidsoverdracht op het vlak van gezondheidszorg waarbij de bouw-, renovatie- en herconditioneringswerken van de Vlaamse ziekenhuisinfrastructuur (kapitaaluitgaven) ten laste vallen van de Vlaamse Gemeenschap.

Op het niveau van de ontvangsten, wordt het verloop van de fiscale ontvangsten vanaf 2016 voornamelijk bepaald door de opcentiemen op personenbelasting, die dan betrekking hebben op een volledig jaar. De hervorming van de woonbonus en de afschaffing van de belastingvermindering voor beveiliging van woningen milderen de impact van de verhoging van de forfaitaire beroepskosten op de geregionaliseerde personenbelasting. De vooruitzichten aangaande de overige fiscale ontvangsten houden nog geen rekening met de opbrengsten uit de invoering van de kilometerheffing voor vrachtwagens, maar weerhouden de inkomsten uit het eurovignet voor de gehele periode. De projectie van de niet-fiscale ontvangsten houdt rekening met de meerjarenraming van het Vlaams Gewest aangaande de dividenden en de vervroegde aflossing van de lening door KBC.

De bovenstaande hypothesen aangaande uitgaven en inkomsten leiden in projectie tot een vorderingstekort voor Vlaanderen dat langzaam afneemt en zich vanaf 2019 omzet in een begrotingsoverschot.

Tabel 22 Rekening van het Vlaamse Gewest
in miljoen euro

	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Ontvangsten	34670	40636	43762	44908	46124	47621	49276
Fiscale en parafiscale ontvangsten	5512	8579	11316	11593	11973	12418	12929
Belasting op het inkomen van gezinnen	0	3048	5626	5753	5960	6233	6551
Sociale werkgeversbijdragen	29	29	29	29	29	29	29
Overige sociale bijdragen	11	11	11	11	11	11	11
Overige belastingen	5471	5490	5649	5799	5973	6144	6337
Niet fiscale ontvangsten	2163	2505	2356	2456	2448	2499	2555
Verkoop van goederen en diensten	1420	1444	1440	1458	1478	1499	1523
Externe overdrachten	510	644	665	688	712	738	765
Inkomen uit vermogen	234	416	251	310	258	262	266
Overdrachten binnen de overheid	23592	26306	26758	27458	28222	29067	30015
Van de federale overheid	23497	26233	26684	27384	28147	28991	29939
Van de sociale zekerheid	43	22	22	22	22	23	23
Van de lagere overheid	38	38	39	39	39	40	40
Van de gemeenschappen en gewesten	13	13	13	13	13	13	13
Toegerekende sociale bijdragen	3403	3246	3332	3402	3482	3637	3777
Uitgaven	35347	43729	44993	45533	46408	47612	48861
Finale primaire uitgaven	26529	35083	36166	36530	37211	38116	39072
Werkingskosten en investeringen	16346	17053	17201	17133	17305	17597	17938
Bezoldigingen	9844	10283	10333	10440	10615	10821	11061
Aankopen van goederen en diensten, belast.	4699	4682	4736	4793	4875	4946	5025
Investeringen	1803	2087	2132	1900	1814	1830	1851
Niet-sociale overdrachten	4072	5635	6310	6452	6623	6812	7015
Loonsubsidies	279	1407	1426	1445	1480	1519	1561
Overige overdrachten aan bedrijven	1832	2024	2508	2598	2696	2801	2913
Niet-sociale overdrachten aan gezinnen en izw's	1905	2028	2199	2229	2265	2307	2353
Overdrachten aan het buitenland	56	176	178	180	182	185	188
Sociale uitkeringen	6111	12395	12656	12944	13283	13707	14119
Pensioenen	3269	3376	3472	3551	3640	3805	3955
Geneeskundige zorgen	2245	4612	4744	4922	5135	5351	5562
Werkloosheid en brugpensioenen	0	103	103	104	106	108	110
Gezinsbijslag	181	3446	3459	3467	3477	3489	3507
Overige	416	858	877	900	925	954	985
Overdrachten binnen de overheid	5267	5245	5352	5472	5600	5751	5912
Aan de sociale zekerheid	241	125	138	152	166	180	195
Aan de lagere overheid	4942	5060	5153	5263	5376	5512	5658
Aan de gemeenschappen en gewesten	83	60	60	58	58	58	59
Rentelasten	148	156	143	130	115	108	100
Toegerekende sociale bijdragen	3403	3246	3332	3402	3482	3637	3777
Primair saldo	-528	-2937	-1088	-494	-169	117	515
Vorderingensaldo	-676	-3093	-1231	-625	-285	7	413

5.5. Het Waalse Gewest

De rekening van het Waalse Gewest vertoont een tekort over de gehele periode. Dit tekort neemt sterk toe in 2015 en vermindert langzaam tegen het einde van de projectieperiode. De projectie integreert de maatregelen van de begrotingscontrole maar houdt geen rekening met de kilometerheffing voor vrachtwagens.

De Waalse financiën worden in 2014 gekenmerkt door een vorderingentekort dat toeneemt ten opzichte van 2013. Die toename volgt uit de terugloop van de fiscale ontvangsten, in het bijzonder van de verkeersbelastingen en de successierechten, en uit een gematigde groei van overdrachten van de BFW. De uitbreiding van de overheidsperimeter verklaart mee het tekort, maar beïnvloedt meer het niveau van de uitgaven dan hun evolutie.

De ontvangsten en uitgaven van het Waalse Gewest kennen in 2015 een sterke toename als gevolg van de zesde staathervorming en de akkoorden tussen de Franstalige entiteiten (i.e. de bevoegdheidsoverdrachten aangaande gezinsbijslag en gezondheidszorg van de Franse Gemeenschap naar het Waalse Gewest (en de Franse Gemeenschapscommissie)). De uitgavenstijging die volgt uit de staathervorming doet zich voornamelijk voor op het niveau van de niet-sociale overdrachten (loonsubsidies en gerichte socialebijdrageverminderingen) en de sociale uitkeringen (geneeskundige zorgen en gezinsbijslag). Die stijging wordt echter afgezwakt door de besparingsmaatregelen van de Waalse overheid (bv. gedeeltelijke vervanging van het uittredend personeel in de administratie). Op het niveau van de ontvangsten, leidt de staathervorming hoofdzakelijk tot een toename van de overdrachten van de Franse Gemeenschap en een daling van de overdrachten van de federale overheid (gedeeltelijk te wijten aan een hogere bijdrage in de sanering van de overheidsfinanciën), en een stijging van de fiscale ontvangsten door de gedeeltelijke regionalisering van de personenbelasting. De opbrengst uit de personenbelasting slaat in 2015 niet op een volledig jaar, wat de achteruitgang van de Waalse financiën verklaart. De impact van deze boekhoudkundige registratie wordt geraamd op 1 miljard euro. Wat betreft de overige fiscale ontvangsten, weerhoudt de projectie de hypothese dat de ontvangsten in 2015 opnieuw het niveau van 2013 zullen bereiken. De evolutie van de verkeersbelastingen en de in 2015 besliste fiscale maatregelen laten een stijging van de fiscale ontvangsten toe desondanks de verwachte lagere opbrengsten uit fiscale regularisatie.

In 2016 heeft de opbrengst uit personenbelasting betrekking op een volledig jaar waardoor de Waalse financiën een aanzienlijke verbetering kennen. Deze verbetering wordt niettemin getemperd door een afname van de overdrachten binnen de overheid ten gevolge van een verhoging van de bijdrage in de sanering van de overheidsfinanciën. Voor 2016 noteren we ook nog de impact van de bevoegdheidsoverdracht aangaande ziekenhuisinfrastructuur. Bij ongewijzigd beleid, zou het tekort van het Waalse Gewest vanaf 2017 zeer lichtjes afnemen. Ondanks het restrictief karakter van het ongewijzigd beleid voor de meeste uitgavencategorieën, is er slechts een langzame verbetering van het saldo door de dynamiek van de gezondheidszorguitgaven en de matige groei van de personenbelasting tot 2018 ten gevolge van de zwakke groei van de reële lonen en de verhoging van de forfaitaire beroepskosten (die beslist werd door de federale overheid).

Tabel 23 Rekening van het Waalse Gewest
in miljoen euro

	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Ontvangsten	7666	11174	12429	12596	12834	13144	13500
Fiscale en parafiscale ontvangsten	2495	3898	5057	5152	5283	5439	5628
Belasting op het inkomen van gezinnen	0	1342	2470	2505	2564	2650	2758
Overige belastingen	2495	2556	2587	2648	2719	2789	2870
Niet fiscale ontvangsten	534	626	633	641	649	658	669
Overdrachten binnen de overheid, waaronder:	4498	6530	6617	6679	6776	6917	7071
Van de federale overheid	4029	2817	2744	2737	2758	2817	2879
Van de gemeenschappen en gewesten	446	3713	3873	3941	4018	4099	4191
Toegerekende sociale premies	138	120	122	124	125	129	133
Uitgaven	8133	12744	13032	13192	13417	13691	13989
Finale primaire uitgaven	5383	9966	10237	10374	10567	10798	11047
Werkingskosten en investeringen	2843	2962	2965	2985	3022	3064	3118
Bezoldigingen	1236	1309	1295	1298	1314	1333	1360
Aankopen van goederen en diensten, belast.	1124	1196	1209	1222	1238	1254	1273
Investeringen	483	457	461	465	470	477	484
Niet-sociale overdrachten, waaronder:	1963	3106	3319	3351	3401	3469	3541
Loonsubsidies	151	690	694	709	732	758	785
Overige overdrachten aan bedrijven	1271	1845	2035	2061	2092	2124	2160
Niet-sociale overdrachten aan gezinnen en izw's	540	569	589	579	576	585	594
Sociale uitkeringen	577	3899	3953	4038	4143	4265	4388
Pensioenen	120	124	126	128	131	135	139
Geneeskundige zorgen	330	1389	1431	1488	1556	1624	1690
Werkloosheid en brugpensioenen	0	26	26	27	27	28	28
Gezinsbijslag	18	2101	2107	2127	2156	2198	2243
Overige	108	259	263	268	274	281	288
Overdrachten binnen de overheid	2396	2418	2455	2493	2536	2584	2636
Aan de lagere overheid	2193	2258	2293	2331	2373	2418	2468
Aan de gemeenschappen en gewesten	203	160	162	162	164	166	168
Rentelasten	216	240	218	201	189	180	173
Toegerekende sociale premies	138	120	122	124	125	129	133
Primair saldo	-251	-1330	-385	-385	-395	-367	-316
Vorderingensaldo	-467	-1570	-603	-586	-583	-546	-488

5.6. De Franse Gemeenschap

Het tekort van de Franse Gemeenschap nam in 2014 toe als gevolg van de bescheiden evolutie van de toegewezen middelen vanuit de BFW, die hoofdzakelijk voortvloeide uit de ongunstige macro-economische context, en door de dynamiek van sommige primaire uitgavencategorieën.

De aanhoudende zwakke inflatie en geringe groei van het bbp leiden in 2015 tot een nieuwe achteruitgang van de financiën van de Franse Gemeenschap, en dit ondanks de besparingsmaatregelen die bij de initiële begrotingsopmaak werden genomen (bv. gedeeltelijke vervanging van uittredend personeel in de administratie). De projectie houdt geen rekening met de maatregelen van de begrotingscontrole 2015, gezien die nog niet gekend waren bij het afsluiten van deze projectie. Die maatregelen zouden echter maar een geringe impact hebben gehad op de vooruitzichten.

De rekening van Franse Gemeenschap wordt in 2015 beïnvloed door de staathervorming en de akkoorden tussen de Franstalige entiteiten, die leiden tot een toename van de inkomsten en uitgaven. De overdrachten van de federale overheid nemen toe als gevolg van de financiering van de aan de Franse Gemeenschap overgedragen bevoegdheden. Gezien de Franse Gemeenschap het merendeel van die nieuwe bevoegdheden heeft overgedragen aan het Waalse Gewest en aan de Franse Gemeenschapscommissie (o.a. gezinsbijslag, een belangrijk deel van de gezondheidszorg), is er op het niveau van uitgaven een stijging van de overdrachten aan deze twee laatste entiteiten. De stijging van de bezoldigingen in 2015 is het gevolg van de overdracht van bevoegdheden maar ook van een verhoging van de responsabiliseringsbijdrage voor pensioenen en de nieuwe effectieve sociale bijdrage voor de gezinsbijslag, die gecompenseerd wordt door een daling van de gezinsbijslag (sociale uitkeringen).

Bij ongewijzigd beleid, zouden de financiën van de Franse Gemeenschap verbeteren vanaf 2016, en opnieuw in evenwicht zijn in 2017. De evolutie van de toegewezen middelen via de BFW wordt ondersteund door een sterkere economische groei en door een positief afrekeningssaldo in 2016 (dat negatief was in 2015). De Franse Gemeenschap geniet ook van een gunstig prijseffect tot in 2018: de inflatieparameter die weerhouden is voor de berekening van de toegewezen middelen door de BFW overtreft de groei van de index van de lonen en de overdrachten aan de lagere overheid voor het gesubsidieerd onderwijs. Dit prijseffect is aanzienlijk in 2016 ten gevolge van de indexsprong. De dynamiek van de uitgaven bij ongewijzigd beleid weerspiegelt het beleid van de jongste jaren en is bijgevolg erg gematigd doordat de groei van de overheidstewerkstelling zwakker is dan in het verleden en dat de gebruikte methodologie niet anticipeert op eventuele loonwaarderingen die voortvloeien uit toekomstige sectorale akkoorden.

We merken op dat krachtens de akkoorden tussen de Franstalige entiteiten, de Franse Gemeenschap slechts een gedeelte van de in 2016 aan haar overgedragen bevoegdheid 'ziekenhuisinfrastructuur' behoudt. Die bevoegdheidsoverdracht leidt tot een stijging van de overdrachten van de federale overheid en een stijging van kapitaaloverdrachten aan bedrijven, maar ook tot een stijging van de overdrachten aan de gefedereerde entiteiten.

**Tabel 24 Rekening van de Franse Gemeenschap
in miljoen euro**

	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Ontvangsten	14049	17489	18054	18494	18981	19549	20155
Fiscale en parafiscale ontvangsten	1	1	1	1	1	1	1
Niet fiscale ontvangsten	685	687	695	704	713	724	735
Overdrachten binnen de overheid	11328	14889	15441	15801	16227	16690	17179
Van de federale overheid	11070	14629	15179	15537	15961	16421	16908
Van de lagere overheid	31	31	31	32	32	33	33
Van de gemeenschappen en gewesten	227	230	231	232	234	236	238
Toegerekende sociale premies	2034	1911	1938	1990	2039	2134	2240
Uitgaven	14282	17782	18094	18372	18716	19167	19676
Finale primaire uitgaven	9631	9813	9943	10092	10288	10532	10806
Werkingskosten en investeringen	6722	6917	6971	7048	7172	7296	7438
Bezoldigingen	5151	5401	5431	5489	5578	5680	5796
Aankopen van goederen en diensten, belast.	1426	1375	1391	1407	1440	1461	1484
Investeringskosten	145	141	150	151	153	156	159
Niet-sociale overdrachten	619	632	670	678	687	697	708
Overige overdrachten aan bedrijven	40	32	63	64	64	65	66
Niet-sociale overdrachten aan gezinnen en izw's	578	600	607	614	622	631	642
Sociale uitkeringen	2290	2264	2302	2366	2429	2539	2659
Pensioenen	1915	1967	2000	2058	2113	2215	2326
Geneeskundige zorgen	171	197	201	206	212	219	226
Werkloosheid en brugpensioenen	0	12	12	12	12	13	13
Gezinsbijslag	119	0	0	0	0	0	0
Overige	85	88	89	90	91	93	94
Overdrachten binnen de overheid	2491	5939	6104	6190	6298	6420	6558
Aan de lagere overheid	2002	2016	2016	2032	2063	2102	2148
Aan de gemeenschappen en gewesten	488	3923	4088	4158	4235	4317	4410
Rentelasten	126	120	110	100	91	82	73
Toegerekende sociale premies	2034	1911	1938	1990	2039	2134	2240
Primair saldo	-107	-174	91	224	356	463	552
Vorderingensaldo	-233	-294	-19	124	265	382	479

6. Energieverbruik en broeikasgasemissies

6.1. Methodologie

Het model HERMREG omvat een module die de regionale evolutie van het energieverbruik en van de broeikasgasemissies berekent. De methodologie voor de berekening van deze evoluties wordt beschreven in *Regionale economische vooruitzichten 2014-2019*⁴⁷. De resultaten van deze module worden hieronder voorgesteld.

6.2. Context

Tegen 2020 heeft Europa een aantal nieuwe doelstellingen vastgelegd. De Europese Unie wil haar broeikasgasemissies en het energieverbruik met 20 % verminderen t.o.v. 1990 en het aandeel hernieuwbare energie verhogen tot 20 %. De emissiereductie zal tegen 2020 oplopen tot 30 % als er een nieuwe internationale overeenkomst tot stand komt.

De voorop gestelde daling met 20 % van de broeikasgasemissies is omgezet naar aparte doelstellingen voor de sectoren die deelnemen aan het Europees systeem voor handel in emissierechten (ETS-sectoren)⁴⁸ en de sectoren die niet onder het systeem vallen (niet-ETS-sectoren)⁴⁹. Voor de broeikasgasemissies afkomstig van de ETS-sectoren geldt er een Europees systeem van plafonnering en uitwisseling. Die uitstoot moet tegen 2020 op Europees niveau dalen met 21 % t.o.v. 2005.

Meer dan de helft van alle broeikasgasemissies valt niet onder de ETS. Voor die niet-ETS-sectoren wordt tegen 2020 gestreefd naar een emissiereductie van 10 % ten opzichte van 2005 voor de EU in haar geheel. De Commissie heeft voor elke lidstaat een specifieke doelstelling gedefinieerd. Voor België is een reductiedoelstelling tegen 2020 van -15 % t.o.v. 2005 overeengekomen. Er is nog geen politieke beslissing genomen omtrent de regionale verdeling van het nationale objectief tegen 2020 voor de niet-ETS-sectoren.

6.3. Evoluties van de broeikasgasemissies⁵⁰

In de volgende punten worden de resultaten van een regionalisering van de nationale projectie van de broeikasgasemissies die berekend werden m.b.v. het HERMES- en het HERMREG-model, besproken per gewest. Voorliggende regionale projectie kan echter verschillen van andere regionale projecties berekend door de gewesten omwille van technische redenen (verschillen in modellering en hypothesen).

---

⁴⁷ Regionale economische vooruitzichten 2014-2019, FPB, BISA, SVR, IWEPS, p. 101, juli 2014.

⁴⁸ De sectoren die zouden deelnemen aan het Europees systeem voor handel in emissierechten na 2012 zijn de luchtvaartsector, de elektriciteitssector, de warmteproductie, de ijzer- en staalsector, de metaalsector, de chemiesector, de vervaardiging van niet-metaalhoudende minerale producten, de papier- en pulpsector en de niet-energiegebonden CO₂- en N₂O-procesemissies.

⁴⁹ Hieronder vallen gebouwen, vervoer, bouw, diensten, landbouw, afval en industriële installaties die onder de ETS-minimumdrempel van 25 000 ton CO₂ vallen.

⁵⁰ De energiebalans voor 2012, 2015 en 2020 en de evolutie van de verschillende broeikasgassen (CO₂, CH₄, N₂O en gefluoreerde gassen) worden weergegeven in de elektronische bijlage.

6.3.1. Rijk

In 2012 daalden de broeikasgasemissies met 3 % mede door de zwakke economische activiteit. Het niveau van de uitstoot in 2012 bleef ver onder het niveau van 2008, namelijk 116,5 Mt CO₂-equivalenten in 2012 tegen 135,8 Mt CO₂-equivalenten in 2008. In 2013 daalden de emissies met 0,6 %. Vervolgens zouden de emissies verder afnemen in de periode 2014-2020 met gemiddeld 0,5 % per jaar. In 2020 zouden ze zelfs meer dan 20 % onder het niveau van het referentiejaar dalen en 111,9 Mt CO₂-equivalenten bedragen.

Dat gunstig resultaat is vooral te danken aan de jaarlijkse afname van de energiegebonden CO₂-emissies dankzij de structurele wijziging in het energieverbruik ten gunste van minder vervuilende en/of hernieuwbare energie. Ook de daling van de N₂O-emissies en de gefluoreerde gassen draagt bij tot dit resultaat. De uitstoot van de niet-energiegebonden CO₂-emissies (vooral de emissies afkomstig van afval) en de CH₄-emissies (vooral de emissies afkomstig van landbouw) zou jaarlijks blijven toenemen tijdens de projectieperiode.

De voorbije jaren nam ondanks het stilleggen van enkele kerncentrales de uitstoot afkomstig van de elektriciteitsproductie sterk af. Die daling werd veroorzaakt door een daling van de productie op basis van fossiele brandstoffen, een sterke ontwikkeling van de productie op basis van hernieuwbare energiebronnen en door een hoge netto-import van elektriciteit. Gedurende de periode 2015-2020 zou de uitstoot echter opnieuw toenemen met gemiddeld 0,4 % per jaar door een herneming van de productie op basis van fossiele brandstoffen (aardgas).

De uitstoot van de industrie was sinds het begin van de jaren 2000 gedaald. Deze daling was mede te verklaren door de herstructureringen die zijn doorgevoerd (die met name het aandeel van de vaste brandstoffen in de industriële processen sterk deden afnemen, voornamelijk in de staalsector) maar ook door de toepassing van energiebesparende technologieën die minder uitstoot veroorzaken. De sectorakkoorden en de Nationale Toewijzingsplannen hebben hierbij een cruciale rol gespeeld. De daling van de uitstoot afkomstig van de industrie was bijzonder sterk de laatste jaren en was met name te wijten aan de terugval van de industriële productie in 2009 (daling van de uitstoot met meer dan 20 %). Tijdens de periode 2015-2020 zou de uitstoot licht afnemen mede dankzij het toenemend gebruik van hernieuwbare energiebronnen. De emissieplafonds tegen 2020 voor de installaties die vallen onder het Europees CO₂-emissiehandelssysteem zouden bijdragen tot een beperking van de uitstoot door de industrie. De uitstoot zou dan 20,1 Mt bedragen in 2020 tegenover 33 Mt in 1990.

De dalende trend van de evolutie van de emissies afkomstig van transport, die de voorbije jaren geobserveerd werd, zou zich verder zetten gedurende de projectieperiode. Deze daling zou, net zoals in de voorbije jaren, te danken zijn aan de vernieuwing van het wagenpark door minder vervuilende wagens, door de CO₂-normen ⁵¹ en het gebruik (hoewel beperkt) van biobrandstoffen (9,4 % biobrandstoffen in 2020). De uitstoot zou 22,5 Mt bedragen in 2020 tegenover 20,5 Mt in 1990.

---

⁵¹ Er geldt een Europese doelstelling om tegen 2015 de uitstoot van voertuigen te beperken tot 130 gram CO₂ per kilometer. Tegen 2020 moet de uitstoot van het nieuwe wagenpark van een constructeur beantwoorden aan een CO₂-norm van 95 gram per kilometer, pas in 2021 moet het volledige wagenpark voldoen aan de regel.

De emissies afkomstig van de diensten en gezinnen zouden licht afnemen gedurende de projectieperiode. Deze gunstige evolutie kan verklaard worden door een lichte afname van het totaal energieverbruik en door een toename van het aandeel van energieproducten met een lager carbongehalte in het energiegebruik. De maatregelen genomen in het kader van het klimaatbeleid zouden deze evolutie versterken. De uitstoot zou in 2020 26,7 Mt bedragen tegen 27,6 Mt in 1990.

In 2012 nam de uitstoot afkomstig van de industriële processen sterk af (-4,5 %). De uitstoot zou zich quasi stabiliseren in de periode 2014-2020. De landbouwemissies zouden licht toenemen gedurende deze periode en de emissies afkomstig van afvalverwerking zouden afnemen met gemiddeld 2,1 % per jaar.

6.3.2. Brussels Hoofdstedelijk Gewest

In 2012 bedroeg het finaal energieverbruik van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest 5 % van het nationaal verbruik. De uitstoot van de broeikasgassen was ongeveer 4 Mt CO₂-equivalenten en vertegenwoordigden de emissies 3 % van de nationale emissies. De emissies waren hoofdzakelijk afkomstig van de verwarming van gebouwen (residentiële sector en tertiaire sector) en transport. In 2013 namen de emissies toe en bedroegen 4,2 Mt CO₂-equivalenten.

Gedurende de periode 2014-2020 zouden de totale broeikasgasemissies afnemen met gemiddeld 1,2 % per jaar. In 2020 zou het niveau van de emissies in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest 3,9 Mt CO₂-equivalenten bedragen d.i. iets minder dan in het referentiejaar. Hierbij zou 2,6 Mt CO₂-equivalenten afkomstig zijn van de verwarming van gebouwen, dit zou evenveel bedragen als in het referentiejaar. De uitstoot afkomstig van transport zou 0,7 Mt bedragen, dit zou iets minder bedragen als in het referentiejaar. De emissies afkomstig van de verwarming van gebouwen zouden afnemen met gemiddeld 0,4 % per jaar in de periode 2014-2020. De emissies afkomstig van transport zouden afnemen met gemiddeld 1,4 % per jaar in de periode 2014-2020.

6.3.3. Vlaams Gewest

In 2012 bedroeg het finaal energieverbruik van het Vlaamse Gewest 64 % van het nationaal verbruik. De uitstoot van de broeikasgassen was ongeveer 75 Mt CO₂-equivalenten. Dit betekende een daling met meer dan 10 Mt CO₂-equivalenten t.o.v. het referentiejaar. De emissies vertegenwoordigden 64 % van de nationale emissies. De sectoren die in het Vlaamse Gewest een belangrijk aandeel hadden in de evolutie van de broeikasgasemissies zijn de transformatie van energie, de transportsector, de industrie (wat betreft de energiegebonden emissies) en de verwarming van gebouwen (residentiële sector en tertiaire sector). In 2013 daalden de emissies tot 74,6 Mt CO₂-equivalenten.

Gedurende de periode 2014-2020 zouden de totale broeikasgasemissies licht afnemen met gemiddeld 0,3 % per jaar. In 2020 zou het niveau van de emissies in het Vlaamse Gewest 72,9 Mt CO₂-equivalenten bedragen. Dit zou bijna 15 Mt minder zijn dan in het referentiejaar.

De emissies afkomstig van de transformatie van energie namen in 2013 en vooral in 2014 sterk af mede door stijgende productie van hernieuwbare energie, de afbouw van de productie op basis van steenkool en de hoge netto-import van elektriciteit. Vervolgens zou de uitstoot in de periode 2015-2020 toenemen

met gemiddeld 0,5 % per jaar. In 2020 zou de uitstoot dan 16,8 Mt bedragen tegenover 23,2 Mt in het referentiejaar.

De energiegebonden emissies afkomstig van de industrie zouden in de periode 2014-2020 sterk toenemen met gemiddeld 1,2 % per jaar ondanks de verdere toepassing van energiebesparende technologieën, het toenemend gebruik van hernieuwbare energiebronnen en de doelstellingen tegen 2020 voor de installaties die vallen onder het Europees CO₂-emissiehandelssysteem. De uitstoot zou dan 12,4 Mt bedragen in 2020 tegenover 15,1 Mt in het referentiejaar.

De energiegebonden emissies afkomstig van de verwarming van gebouwen zouden met gemiddeld 0,4 % per jaar afnemen gedurende de periode 2014-2020 dankzij de structurele wijziging van het energieverbruik (stijging van het aandeel van aardgas en doorbraak van hernieuwbare energie) en 17,2 Mt bedragen in 2020 (16,5 Mt in 1990). De transportemissies zouden licht afnemen met gemiddeld 0,5 % per jaar tijdens de periode 2014-2020 dankzij de vernieuwing van het wagenpark door minder vervuulende wagens en het hoger gebruik (hoewel beperkt) van biobrandstoffen. De uitstoot zou 14,6 Mt bedragen in 2020 tegen 12,5 Mt in 1990. De emissies afkomstig van de industriële processen zouden zich quasi stabiliseren gedurende de projectieperiode. De emissies afkomstig van afval zouden afnemen. De uitstoot afkomstig van landbouw zou licht toenemen.

6.3.4. Waals Gewest

In 2012 bedroeg het finaal energieverbruik van het Waals Gewest 31 % van het nationaal verbruik. De uitstoot van de broeikasgassen was ongeveer 37 Mt CO₂-equivalenten. Dit betekende een daling met meer dan 15 Mt CO₂-equivalenten t.o.v. het referentiejaar. De emissies vertegenwoordigden 32 % van de nationale emissies. In het Waals Gewest werd de evolutie van de broeikasgasemissies vooral bepaald door de evolutie van de industriële emissies, de transportemissies en de uitstoot afkomstig van de verwarming van gebouwen (residentiële sector en tertiaire sector). In 2013 bedroegen de emissies ongeveer evenveel als in 2012.

Gedurende de periode 2014-2020 zouden de totale broeikasgasemissies licht afnemen met gemiddeld 0,8 % per jaar. In 2020 zou het niveau van de emissies in het Waals Gewest 35 Mt CO₂-equivalenten bedragen tegenover 54,7 Mt in het referentiejaar. Hierbij zouden de energiegebonden emissies afkomstig van de industrie 7,6 Mt bedragen tegenover 17,7 Mt in 1990. Deze spectaculaire daling is toe te schrijven aan de herstructurering van de Waalse industrie waarbij onder andere verschillende hoogovens werden gesloten.

De emissies afkomstig van transport zouden gedurende periode 2014-2020 afnemen met gemiddeld 1,1 % per jaar en de emissies afkomstig van de verwarming van gebouwen met gemiddeld 1 % per jaar. De uitstoot zou in 2020 respectievelijk 7,1 en 7 Mt bedragen tegenover 7,1 en 8,5 Mt in het referentiejaar. De emissies afkomstig van de industriële processen zouden zich quasi stabiliseren in de periode 2014-2020 en zouden 5,6 Mt bedragen in 2020 tegenover 6,5 Mt in 2009. De emissies afkomstig van afvalverwerking zouden afnemen gedurende de projectieperiode. De uitstoot afkomstig van landbouw zou licht toenemen.

**Tabel 25 Evolutie van de totale broeikasgasemissies per sector
in Mt CO₂-equivalenten**

	1990[1]	2012[2]	2015[3]	2020[3]	Gemiddelde jaarlijkse groei voeten 2014-2020[3]
Het Rijk					
1. Energie	112,2	94,4	91,8	89,9	-0,6
1.A. Verbranding van brandstoffen	111,3	93,9	91,4	89,4	-0,6
1.A1. Transformatie van energie	30,1	23,2	19,2	20,1	-1,8
1.A2. Industrie	33,0	19,6	20,3	20,1	0,6
1.A3. Transport	20,5	23,6	23,6	22,5	-0,7
1.A4. Diensten, gezinnen, landbouw	27,6	27,5	28,2	26,7	-0,6
1.A5. Overige	0,2	0,0	0,0	0,0	0,0
1.B. Vluchtige emissies	0,9	0,5	0,5	0,5	-0,0
2. Industriële processen	17,1	11,2	11,0	11,0	0,1
3. Gebruik van oplosmiddelen	0,2	0,2	0,2	0,2	0,0
4. Landbouw	12,6	9,3	9,4	9,6	0,5
5. Afval	3,5	1,5	1,4	1,3	-2,1
Totaal	145,7	116,5	113,8	111,9	-0,5
Brussels Hoofdstedelijk Gewest					
1. Energie	3,9	3,8	3,8	3,6	-1,2
1.A. Verbranding van brandstoffen	3,9	3,7	3,8	3,6	-1,2
1.A1. Transformatie van energie	0,2	0,3	0,2	0,2	-8,2
1.A2. Industrie	0,1	0,1	0,1	0,1	2,1
1.A3. Transport	0,9	0,8	0,8	0,7	-1,4
1.A4. Diensten, gezinnen, landbouw	2,6	2,5	2,7	2,6	-0,4
1.A5. Overige	0,0	0,0	0,0	0,0	-,-
1.B. Vluchtige emissies	0,1	0,0	0,0	0,0	-0,0
2. Industriële processen	0,0	0,2	0,2	0,2	-0,7
3. Gebruik van oplosmiddelen	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
4. Landbouw	0,0	0,0	0,0	0,0	0,3
5. Afval	0,0	0,0	0,0	0,0	-0,1
Totaal	4,0	4,0	4,1	3,9	-1,2
Waals Gewest					
1. Energie	40,3	26,9	26,1	24,8	-1,1
1.A. Verbranding van brandstoffen	40,1	26,8	26,0	24,7	-1,1
1.A1. Transformatie van energie	6,6	3,9	3,0	3,0	-3,2
1.A2. Industrie	17,7	7,8	8,0	7,6	-0,2
1.A3. Transport	7,1	7,7	7,5	7,1	-1,1
1.A4. Diensten, gezinnen, landbouw	8,5	7,5	7,4	7,0	-1,0
1.A5. Overige	0,2	0,0	0,0	0,0	0,0
1.B. Vluchtige emissies	0,2	0,1	0,1	0,1	-0,0
2. Industriële processen	8,4	5,7	5,7	5,6	0,1
3. Gebruik van oplosmiddelen	0,1	0,1	0,1	0,1	0,0
4. Landbouw	4,8	4,0	4,1	4,1	0,4
5. Afval	1,2	0,5	0,5	0,4	-3,6
Totaal	54,7	37,3	36,3	35,0	-0,8

VOORUITZICHTEN

	1990[1]	2012[2]	2015[3]	2020[3]	Gemiddelde jaarlijkse groeivoeten 2014-2020[3]
Vlaams Gewest					
1. Energie	68,0	63,7	62,0	61,4	-0,4
1.A. Verbranding van brandstoffen	67,3	63,4	61,6	61,1	-0,4
1.A1. Transformatie van energie	23,2	19,0	16,0	16,8	-1,4
1.A2. Industrie	15,1	11,7	12,2	12,4	1,2
1.A3. Transport	12,5	15,1	15,3	14,6	-0,5
1.A4. Diensten, gezinnen, landbouw	16,5	17,5	18,1	17,2	-0,4
1.A5. Overige	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
1.B. Vluchtige emissies	0,7	0,3	0,3	0,3	-0,0
2. Industriële processen	8,7	5,2	5,1	5,1	0,1
3. Gebruik van oplosmiddelen	0,1	0,1	0,1	0,1	0,0
4. Landbouw	7,9	5,2	5,3	5,4	0,5
5. Afval	2,2	0,9	0,9	0,8	-1,3
Totaal	87,0	75,2	73,4	72,9	-0,3

[1] Cijfers van het referentiejaar zijn vastgelegd in het *Report of the Review of the Initial Report of Belgium*, december 2007.

[2] De cijfers voor 2012 stemmen overeen met de inventariswaarden voor 2012 afkomstig uit de nationale en regionale emissie-inventarissen van april 2014, behalve voor de energiegebonden CO₂-emissies, die werden endogeen berekend voor 2012 met HERMES en HERMREG.

[3] Regionale economische vooruitzichten 2015-2020.

7. Besluit

Om in te spelen op de groeiende vraag naar instrumenten die in staat zijn regionale economische vooruitzichten op te stellen, zijn het Federaal Planbureau en de drie gewestelijke studiediensten (BISA, IWEPS en SVR) eind 2005 gestart met de ontwikkeling van een multiregionaal en multisectoraal model: HERMREG. In zijn huidige versie is HERMREG een top-down macro-econometrisch middellangetermijnmodel. HERMREG sluit perfect aan bij het nationale HERMES-model dat de nationale en internationale context levert aan HERMREG.

Met behulp van HERMREG werden regionale middellangetermijnvooruitzichten tot en met 2020 opgesteld m.b.t. het bbp, werkgelegenheid, beroepsbevolking, pendel, werkloosheid, loonmassa en productiviteit. Het model bevat eveneens een berekeningsmodule voor het energieverbruik en de broeikasgasemissies (BKG) die het mogelijk maakt de nationale BKG-vooruitzichten regionaal op te delen. Ten slotte is er een module over overheidsfinanciën die vooruitzichten aangaande de inkomsten en de uitgaven voor de verschillende gewesten en gemeenschappen geeft, en een module bestemd voor de berekening van de inkomens van de huishoudens per gewest.

De regionale projecties zijn coherent met de nationale vooruitzichten die in mei 2015 werden gepubliceerd, die zelf gebaseerd zijn op de economische informatie die eind april 2015 beschikbaar was. De projecties houden rekening met een internationale scenario dat gekenmerkt wordt door een groeiherstel in de eurozone.

Onder impuls van die conjunctuurverbetering zou de groei van de Belgische economie aantrekken tot 1,2 % in 2015, 1,6 % in 2016 en 1,7 % in 2017 en nadien enigszins vertragen (1,5 % in 2020).

In 2014 heeft de economische groei zich gedeeltelijk hersteld in Vlaanderen en Wallonië en kwam uit op respectievelijk 1,2 % en 1 % terwijl in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest de groei bescheidener was (0,6 %).

Het verdere herstel van de Belgische binnenlandse vraag zou, samen met een snellere groei van de export, de activiteit in elk gewest moeten stimuleren. Het bbp in volume zou in 2015 tussen 1,1 % en 1,3 % toenemen naargelang het gewest. In 2016 zou de economische groei verder aantrekken in Vlaanderen (1,7 %) en in Wallonië (1,5 %), maar zich stabiliseren in Brussel (1,1 %).

Op middellange termijn (2017-2020) zou Vlaanderen een groeioverschot optekenen van gemiddeld 0,1 ppt per jaar t.o.v. het Belgisch gemiddelde (1,6 %). Wallonië en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest zouden met een ongunstig groeiverschil kampen van 0,1 ppt t.o.v. de nationale groei.

In 2015 en 2016 zou de netto-jobcreatie aantrekken in de drie gewesten en iets sterker in Vlaanderen (resp. 0,6 % en 0,9 % in 2015 en 2016). Op middellange termijn (2017-2020), samen met de geleidelijke heropleving van de economische groei, zou het tempo van de netto-jobcreatie in Vlaanderen en in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest ongeveer gelijk zijn (0,7 % à 0,8 % per jaar). In het Waals Gewest zou de jobcreatie iets lager liggen (0,6 % per jaar).

In absolute aantallen komt de netto-jobcreatie gemiddeld 21 500 eenheden per jaar in de periode 2015-2020 in Vlaanderen (129 000 gecumuleerd over de hele periode), 7 800 in Wallonië (of 47 000

gecumuleerd), en ongeveer 4 300 in het Brussels Gewest (26 000 gecumuleerd). Op middellange termijn zouden de bedrijfstakken 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening' en 'overige marktdiensten (inclusief dienstenchequewerkgelegenheid) in elk gewest de drijvende kracht vormen achter de werkgelegenheidsgroei, zoals geobserveerd in het recente verleden.

Door de verrekening van de pendeldynamiek (zowel intergewestelijke als grensoverschrijdende pendelarbeid) krijgt men een projectie van de werkgelegenheid naar regio van woonplaats van de werknemers (ook 'werkende beroepsbevolking' genoemd). Die nuancering is bijzonder belangrijk voor het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, dat gekenmerkt wordt door het feit dat zijn ingezetenen slechts ongeveer de helft van de banen op het grondgebied innemen. Tijdens de afgelopen vijftien jaar is het aandeel van de Brusselse ingezetenen op de eigen arbeidsmarkt en op die van de andere gewesten steeds groter geworden. Die trend zet zich door in de projectie; over de periode 2014-2020 zou de groei van de werkende beroepsbevolking dynamischer zijn in Brussel (gemiddeld 1,0 % per jaar) dan in het Vlaams Gewest (0,7 %) en in Wallonië (0,6 %).

Het arbeidsaanbod op middellange termijn zou in Brussel veel minder ondersteund worden door de demografische impulsen dan in het recente verleden, omdat het externe migratiesaldo zou dalen. Het arbeidsaanbod zou jaarlijks toenemen met gemiddeld 0,4 % tijdens de periode 2014-2020. De relatief dynamische groei van de Brusselse werkende beroepsbevolking zou bijgevolg leiden tot een vrij sterke afname van de werkloosheidsgraad in het gewest (van 20,9 % in 2014 tot 18,0 % in 2020).

Het Vlaamse arbeidsaanbod dat gemiddeld met 0,5 % per jaar zou toenemen, gaat gebukt onder de demografische ontwikkelingen (o.a. gelinkt aan de vergrijzing), maar wordt ondersteund door de recent aangenomen eindeloopbaanmaatregelen, waarvan de impact duidelijk groter is in Vlaanderen dan in de andere gewesten. De Vlaamse werkloosheidsgraad zou dalen van 8,5 % in 2014 tot 7,5 % in 2020.

De negatieve impact van de demografische ontwikkelingen zou geringer zijn in Wallonië dan in het Vlaams Gewest en de factoren die de laatste jaren verantwoordelijk waren voor de daling van de activiteitsgraad van de min-50-jarigen zouden dus minder sterk doorwegen. Het Waalse arbeidsaanbod zou bijgevolg gemiddeld met 0,3 % per jaar toenemen en de werkloosheidsgraad van het gewest zou dalen van 16,8 % in 2014 tot 15,5 % in 2020.

In het Brussels Hoofdstedelijk Gewest zou de verwachte reële productiviteitsgroei per hoofd in de marktbedrijfstakken het geringst zijn van de drie gewesten (0,7 % per jaar, zowel over de volledige projectieperiode als over de periode 2017-2020). Die evolutie zou in contrast staan met de groeivoeten van vóór het uitbreken van de crisis eind 2008, en in het bijzonder over de periode 2000-2006.

Op middellange termijn (2017-2020) zouden Vlaanderen en Wallonië een reële productiviteitsgroei per hoofd van 0,9 % per jaar laten optekenen in alle marktbedrijfstakken; in Wallonië zou dit in zekere zin een inhaalbeweging zijn na een duidelijk minder gunstige evolutie vóór 2014 (gemiddeld -0,2 % over de periode 2007-2013).

In vergelijking met de productiviteit, lijkt de verwachte loonevolutie per hoofd op middellange termijn, die vrij homogeen is in de drie gewesten, zeer gematigd. Bijgevolg zouden de reële loonkosten per

eenheid product dalen in de marktbedrijfstakken van de drie gewesten over de gehele periode 2014-2020.

Tijdens de projectieperiode (net zoals tijdens de periode 2006-2013), zou het beschikbaar gezinsinkomen gemiddeld een vergelijkbare groei vertonen in de drie gewesten (in nominale termen 2,0 % per jaar in Brussel en 2,1 % in Vlaanderen en Wallonië). Dat resultaat zou evenwel verschillen in de evoluties van de componenten van het beschikbaar inkomen verhullen, vooral voor het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, terwijl de groeivoeten van de verschillende Waalse en Vlaamse componenten meer vergelijkbaar zijn. Het Brussels Hoofdstedelijk Gewest zou zo gekenmerkt worden door een groei die gemiddeld lager uitkomt voor de wettelijke uitkeringen sociale verzekering in geld en, omgekeerd, hoger is voor de bezoldigingen van de werknemers, wat aansluit bij de iets sterkere groei van de werkende beroepsbevolking in Brussel.

Gekoppeld aan de demografische vooruitzichten die uitgaan van een snellere groei van de Brusselse bevolking (gemiddeld 0,6 % per jaar over de periode 2014-2020) ten opzichte van Vlaanderen (0,4 %) en Wallonië (0,4 %), leiden de verwachte evoluties van de inkomsten tot een snellere groei van het beschikbaar inkomen per inwoner in Vlaanderen (1,7 %) en in Wallonië (1,7 %) dan in Brussel (1,4 %).

Het HERMREG-model berekent ook regionale vooruitzichten voor de broeikasgasemissies. Volgens de vooruitzichten zouden de broeikasgasemissies tussen 2014 en 2020 licht dalen, zowel op nationaal niveau als voor de drie Gewesten, als gevolg van een gematigde stijging van het finaal energieverbruik en structurele wijzigingen in dat verbruik ten gunste van minder vervuilende of hernieuwbare energiebronnen.

Wat de overheidsfinanciën betreft, toont de projectie bij ongewijzigd beleid (gebaseerd op de beschikbare informatie van eind april 2015) dat de gezamenlijke rekening van de gemeenschappen en gewesten erop zou achteruitgaan in 2015, vooral als gevolg van de eenmalige impact van de verrekeningswijze van de regionale personenbelasting. Vanaf 2016 zou de rekening voortdurend verbeteren en op het einde van de periode opnieuw een evenwicht bereiken. Het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, dat in 2014 nog een overschot boekte, zou in 2015 een tekort vertonen dat aanhoudt op middellange termijn. Het Waals Gewest zou over de volledige periode een tekort vertonen. De Franse Gemeenschap en het Vlaams Gewest die eveneens een tekort laten optekenen in het begin van de periode, zouden opnieuw aanknopen met een evenwicht en op het einde van de periode een overschot boeken.

In de komende jaren worden ook andere regionale ontwikkelingen in overweging genomen, zoals de invoering van een bottom-up structuur in het model.

8. Bibliografie

- Bassilière, D., Bossier, F., Caruso, F., Hendrickx, K., Hoorelbeke, D., Lohest, O. (2008a), Uitwerking van een regionaal projectiemodel, een eerste toepassing van het HERMREG model op de nationale economische vooruitzichten 2007-2012, FPB – BISA – IWEPS – SVR, januari 2008.
- Bassilière, D., Bossier, F., Caruso, F., Hoorelbeke, D., Lohest, O. (2008b), Vijfentwintig jaar regionale ontwikkelingen - Een overzicht op basis van de databank van het HERMREG-model, Planning Paper 104, FPB – BISA – IWEPS – SVR, april 2008.
- Bassilière, D., Baudewyns, D., Bossier, F., Bracke, I., Caruso, F., Hendrickx, K., Hoorelbeke, D. (2008c), Regionale economische vooruitzichten 2007-2013, september 2008.
- Bassilière, D., Baudewyns, D., Bossier, F., Bracke, I., Caruso, F., Hendrickx, K., Hoorelbeke, D., Laine, B., Meunier, O. (2010), Regionale economische vooruitzichten 2009-2015, juli 2010.
- Bassilière, D., Baudewyns, D., Bossier, F., Bracke, I., Caruso, F., Hendrickx, K., Hoorelbeke, D., Laine, B., Meunier, O., Michiels, P.F.M. (2011), Regionale economische vooruitzichten 2010-2016, juni 2011.
- Bassilière, D., Baudewyns, D., Bossier, F., Bracke, I., Caruso, F., Hendrickx, K., Hoorelbeke, D., Laine, B., Meunier, O., Michiels, P.F.M. (2012), Regionale economische vooruitzichten 2011-2017, mei 2012.
- Bassilière, D., Baudewyns, D., Bossier, F., Bracke, I., Caruso, F., Hendrickx, K., Hoorelbeke, D., Laine, B., Meunier, O., Michiels, P.F.M. (2013), Regionale economische vooruitzichten 2013-2018, juli 2013.
- Bassilière, D., Baudewyns, D., Bossier, F., Bracke, I., Caruso, F., Hendrickx, K., Hoorelbeke, D., Laine, B., Meunier, O., Michiels, P.F.M. (2014), Regionale economische vooruitzichten 2014-2019, juli 2014.
- Bracke, I., Vandille, G. (2005), Regionale emissievoorzichten, Working Paper 5-05, FPB, maart 2005.
- Federaal Planbureau, Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie (2015), Demografische vooruitzichten 2014-2060, Bevolking, huishoudens en prospectieve sterftequotienten, maart 2015.
- Federaal Planbureau (2015), Economische vooruitzichten 2015-2020, mei 2015.
- Gentil, Gina (2008), Regionalisering van de rekening van de Gemeenschappen en Gewesten: methodologie en resultaten, Federaal Planbureau, REPO 2706, december 2008.
- Instituut voor de Nationale Rekeningen (2014), ESR 2010 – Het nieuwe referentiekader voor de nationale rekeningen, september 2014.
- Instituut voor de Nationale Rekeningen (2015), Regionale rekeningen 2013, februari 2015.
- Instituut voor de Nationale Rekeningen (2015), Aanrekeningen in het kader van de uitvoering van de hervorming van de bijzondere financieringswet, Advies INR, 10/02/2015.
- Laloy, L. (2009), Rémunérations et pensions des salariés des administrations publiques : hypothèses et méthodologies de projection dans les Perspectives économiques 2009-2014 de mai 2009, Federaal Planbureau, nota ADDG 6934, december 2009.
- Nationale Klimaatcommissie (2013), Report by Belgium for the Assessment of Projected Progress, maart 2013.

United Nations Framework Convention on Climate Change (2007), Report of the Review of the Initial Report of Belgium, december 2007.

Vandresse, M. (2015), Une modélisation de l'évolution future de la migration internationale pour la Belgique, Working Paper 02-15, maart 2015.

9. Bijlage

9.1. Bijdrage van de bedrijfstakken tot de groei van de toegevoegde waarde en de werkgelegenheid

Tabel 26 Bijdrage van de bedrijfstakken tot de groei van de toegevoegde waarde en van de werkgelegenheid: Brussels Hoofdstedelijk Gewest in procentpunt

	2013	2014	2015	2016	2017-2020	Gemiddelden		
						2000-2006	2007-2013	2014-2020
1. Toegevoegde waarde in volume								
1.1. Landbouw	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,01	0,00	0,00
1.2. Energie	-0,12	0,07	0,05	0,05	0,03	0,37	-0,14	0,04
1.3. Verwerkende nijverheid	-0,12	-0,04	-0,01	-0,02	0,00	0,03	-0,22	-0,01
a. Intermediaire goederen	-0,03	-0,02	-0,02	-0,02	-0,02	-0,03	-0,11	-0,02
b. Uitrustingsgoederen	-0,06	0,00	-0,01	0,00	0,01	0,04	-0,10	0,01
c. Verbruiksgoederen	-0,03	-0,02	0,01	-0,01	0,01	0,01	-0,01	0,00
1.4. Bouw	0,02	0,06	0,02	0,01	0,04	0,14	0,02	0,04
1.5. Marktdiensten	0,18	0,43	1,16	0,91	1,35	1,04	0,32	1,13
a. Vervoer en communicatie	0,07	-0,19	0,12	0,03	0,16	0,39	-0,11	0,08
b. Handel en horeca	-0,05	0,00	0,10	0,14	0,21	-0,07	-0,06	0,15
c. Krediet en verzekeringen	-0,56	0,06	0,42	0,35	0,44	0,52	0,12	0,37
d. Gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening	0,05	0,10	0,17	0,11	0,09	0,03	0,08	0,10
e. Overige marktdiensten	0,67	0,46	0,35	0,29	0,45	0,17	0,28	0,42
1.6. Niet-verhandelbare diensten	0,51	0,15	-0,08	0,09	0,08	0,43	0,36	0,07
a. Overheid en onderwijs	0,52	0,15	-0,08	0,08	0,08	0,44	0,37	0,07
b. Huishoudelijke diensten	-0,02	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	-0,02	0,00
1.7. Totaal	0,48	0,67	1,14	1,03	1,51	2,01	0,34	1,27
2. Werkgelegenheid								
2.1. Landbouw	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
2.2. Energie	-0,01	-0,02	0,02	0,01	0,01	0,01	0,02	0,01
2.3. Verwerkende nijverheid	-0,09	-0,14	-0,08	-0,08	-0,05	-0,15	-0,24	-0,07
a. Intermediaire goederen	-0,07	-0,04	-0,02	-0,03	-0,02	-0,05	-0,09	-0,03
b. Uitrustingsgoederen	0,00	-0,04	-0,02	0,00	0,00	-0,04	-0,11	-0,01
c. Verbruiksgoederen	-0,01	-0,05	-0,04	-0,05	-0,03	-0,07	-0,04	-0,03
2.4. Bouw	0,08	-0,07	0,00	0,01	0,01	-0,01	0,06	0,00
2.5. Marktdiensten	0,10	0,33	0,64	0,66	0,73	0,28	0,68	0,65
a. Vervoer en communicatie	-0,11	0,01	0,04	0,03	-0,01	-0,11	-0,04	0,01
b. Handel en horeca	-0,09	-0,10	-0,09	-0,02	0,08	-0,04	-0,10	0,02
c. Krediet en verzekeringen	-0,19	-0,12	-0,01	-0,02	0,01	0,00	-0,10	-0,02
d. Gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening	0,17	0,17	0,20	0,18	0,17	0,20	0,19	0,17
e. Overige marktdiensten	0,32	0,38	0,51	0,49	0,47	0,23	0,73	0,47
2.6. Niet-verhandelbare diensten	0,03	-0,02	-0,13	-0,04	-0,04	0,36	0,26	-0,05
a. Overheid en onderwijs	0,15	-0,05	-0,14	-0,08	-0,06	0,40	0,36	-0,07
b. Huishoudelijke diensten	-0,12	0,03	0,01	0,05	0,02	-0,03	-0,10	0,02
2.7. Totaal	0,10	0,09	0,45	0,57	0,66	0,49	0,77	0,54

Tabel 27 Bijdrage van de bedrijfstakken tot de groei van de toegevoegde waarde en van de werkgelegenheid:
Vlaams Gewest
in procentpunt

	2013	2014	2015	2016	2017- 2020	Gemiddelden		
						2000- 2006	2007- 2013	2014- 2020
1. Toegevoegde waarde in volume								
1.1. Landbouw	0,04	0,02	0,02	0,01	0,04	0,04	0,00	0,03
1.2. Energie	-0,01	0,07	0,09	0,05	0,04	0,00	0,10	0,05
1.3. Verwerkende nijverheid	-0,03	0,16	0,23	0,21	0,22	0,31	0,04	0,21
a. Intermediaire goederen	0,04	0,14	0,10	0,10	0,09	0,14	0,06	0,10
b. Uitrustingsgoederen	-0,03	0,04	0,06	0,03	0,05	0,09	-0,13	0,05
c. Verbruiksgoederen	-0,04	-0,02	0,08	0,08	0,08	0,09	0,12	0,07
1.4. Bouw	-0,12	0,18	0,00	0,11	0,09	0,24	0,09	0,09
1.5. Marktdiensten	0,18	0,70	0,88	1,24	1,26	1,39	0,80	1,12
a. Vervoer en communicatie	-0,25	-0,09	0,07	0,15	0,12	0,10	0,08	0,09
b. Handel en horeca	0,10	0,07	0,09	0,22	0,32	0,42	0,07	0,24
c. Krediet en verzekeringen	0,05	0,02	0,03	0,08	0,08	0,02	0,05	0,06
d. Gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening	0,07	0,18	0,27	0,19	0,16	0,05	0,12	0,18
e. Overige marktdiensten	0,21	0,52	0,42	0,60	0,58	0,81	0,49	0,55
1.6. Niet-verhandelbare diensten	0,27	0,09	-0,05	0,06	0,05	0,15	0,12	0,04
a. Overheid en onderwijs	0,29	0,09	-0,05	0,05	0,05	0,14	0,13	0,04
b. Huishoudelijke diensten	-0,02	0,00	0,00	0,01	0,00	0,00	-0,01	0,00
1.7. Totaal	0,32	1,22	1,18	1,67	1,69	2,14	1,15	1,55
2. Werkgelegenheid								
2.1. Landbouw	0,01	-0,05	0,02	0,01	0,00	-0,04	-0,05	0,00
2.2. Energie	0,01	-0,01	0,00	0,01	0,01	0,01	0,02	0,01
2.3. Verwerkende nijverheid	-0,32	-0,29	-0,18	-0,19	-0,10	-0,24	-0,29	-0,15
a. Intermediaire goederen	-0,13	-0,08	-0,06	-0,07	-0,03	-0,02	-0,11	-0,05
b. Uitrustingsgoederen	-0,04	-0,09	-0,03	-0,01	-0,01	-0,09	-0,09	-0,02
c. Verbruiksgoederen	-0,14	-0,11	-0,09	-0,11	-0,07	-0,12	-0,09	-0,08
2.4. Bouw	-0,12	-0,14	0,02	0,08	0,06	0,04	0,08	0,03
2.5. Marktdiensten	0,14	0,92	0,81	1,00	0,86	1,10	0,93	0,88
a. Vervoer en communicatie	-0,12	-0,02	-0,03	0,02	-0,01	0,03	-0,03	-0,01
b. Handel en horeca	-0,15	0,02	-0,03	0,02	0,08	0,11	0,03	0,05
c. Krediet en verzekeringen	-0,01	-0,01	-0,01	0,00	0,00	-0,03	-0,02	0,00
d. Gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening	0,20	0,22	0,35	0,34	0,30	0,32	0,33	0,30
e. Overige marktdiensten	0,22	0,72	0,53	0,62	0,48	0,67	0,62	0,54
2.6. Niet-verhandelbare diensten	-0,06	0,05	-0,07	0,00	0,00	0,19	0,05	0,00
a. Overheid en onderwijs	0,05	0,02	-0,08	-0,05	-0,02	0,18	0,11	-0,02
b. Huishoudelijke diensten	-0,11	0,03	0,01	0,05	0,01	0,01	-0,06	0,02
2.7. Totaal	-0,34	0,49	0,60	0,91	0,82	1,06	0,74	0,75

**Tabel 28 Bijdrage van de bedrijfstakken tot de groei van de toegevoegde waarde en van de werkgelegenheid:
 Waals Gewest
 in procentpunt**

	2013	2014	2015	2016	2017- 2020	Gemiddelden		
						2000- 2006	2007- 2013	2014- 2020
1. Toegevoegde waarde in volume								
1.1. Landbouw	0,01	0,02	0,01	-0,01	0,02	0,00	0,00	0,01
1.2. Energie	-0,08	0,06	0,03	0,04	0,03	0,10	0,03	0,04
1.3. Verwerkende nijverheid	-0,07	0,13	0,16	0,18	0,18	0,57	-0,09	0,17
a. Intermediaire goederen	0,09	0,13	0,08	0,09	0,08	0,46	-0,17	0,09
b. Uitrustingsgoederen	-0,07	0,01	0,04	0,04	0,04	0,07	-0,01	0,03
c. Verbruiksgoederen	-0,10	0,00	0,04	0,05	0,06	0,04	0,09	0,05
1.4. Bouw	-0,04	0,14	0,00	0,06	0,09	0,18	0,11	0,08
1.5. Marktdiensten	0,47	0,51	0,94	1,07	1,14	0,99	0,64	1,01
a. Vervoer en communicatie	-0,18	-0,10	-0,01	0,10	0,14	0,13	0,01	0,08
b. Handel en horeca	-0,05	0,07	0,10	0,15	0,22	0,18	0,02	0,17
c. Krediet en verzekeringen	0,09	0,03	0,03	0,04	0,05	0,01	0,07	0,04
d. Gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening	0,05	0,24	0,37	0,28	0,24	0,08	0,19	0,26
e. Overige marktdiensten	0,57	0,28	0,45	0,49	0,49	0,58	0,35	0,46
1.6. Niet-verhandelbare diensten	0,16	0,14	-0,08	0,09	0,08	0,28	0,13	0,06
a. Overheid en onderwijs	0,18	0,14	-0,08	0,08	0,08	0,29	0,15	0,06
b. Huishoudelijke diensten	-0,02	0,01	0,00	0,01	0,00	0,00	-0,02	0,00
1.7. Totaal	0,45	1,02	1,07	1,43	1,54	2,13	0,82	1,38
2. Werkgelegenheid								
2.1. Landbouw	-0,01	-0,03	-0,02	-0,03	-0,03	-0,05	-0,04	-0,03
2.2. Energie	-0,01	0,00	0,00	0,01	0,00	-0,01	0,03	0,00
2.3. Verwerkende nijverheid	-0,32	-0,17	-0,21	-0,16	-0,09	-0,08	-0,12	-0,13
a. Intermediaire goederen	-0,17	-0,09	-0,10	-0,07	-0,05	-0,01	-0,08	-0,06
b. Uitrustingsgoederen	-0,06	-0,07	-0,04	-0,02	0,00	-0,02	-0,01	-0,02
c. Verbruiksgoederen	-0,09	-0,02	-0,07	-0,06	-0,04	-0,05	-0,02	-0,05
2.4. Bouw	-0,13	-0,15	0,05	0,10	0,07	0,06	0,10	0,04
2.5. Marktdiensten	0,21	0,66	0,83	0,83	0,73	0,83	0,86	0,75
a. Vervoer en communicatie	-0,08	-0,02	-0,04	0,00	-0,01	0,00	-0,05	-0,01
b. Handel en horeca	-0,13	0,02	0,03	0,02	0,05	0,07	0,06	0,04
c. Krediet en verzekeringen	-0,02	-0,01	-0,02	-0,01	-0,01	-0,02	-0,01	-0,01
d. Gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening	0,19	0,24	0,39	0,37	0,34	0,32	0,35	0,33
e. Overige marktdiensten	0,25	0,44	0,48	0,45	0,36	0,46	0,50	0,40
2.6. Niet-verhandelbare diensten	-0,09	0,00	-0,12	-0,06	-0,05	0,22	0,00	-0,05
a. Overheid en onderwijs	0,02	-0,03	-0,13	-0,11	-0,07	0,25	0,09	-0,08
b. Huishoudelijke diensten	-0,11	0,03	0,01	0,05	0,02	-0,03	-0,08	0,02
2.7. Totaal	-0,34	0,31	0,54	0,70	0,63	0,98	0,82	0,58

9.2. Inkomensrekeningen van de huishoudens - Gedetailleerde resultaten

Tabel 29 Inkomensrekeningen van de huishoudens: Brussels Hoofdstedelijk Gewest
in miljoen euro

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
1. Rekening voor bestemming van primaire inkomens									
Exploitatieoverschot (B.2n) en gemengd inkomen (B.3n)	3162	3265	3276	3326	3325	3353	3379	3395	3407
Beloning van werknemers (D.1)	18720	19065	19315	19570	19817	20200	20751	21406	22158
Netto inkomen uit vermogen (D.4)	2643	2570	2698	2685	2742	2876	2991	3060	3113
2. Saldo primaire inkomens (B.5n)	24525	24900	25288	25581	25884	26429	27122	27862	28678
3. Secundaire inkomensverdelingsrekening									
a. Middelen									
Uitkeringen sociale verzekering in geld (D.621)	4422	4605	4639	4728	4760	4843	4951	5102	5271
Uitkeringen overige sociale verzekeringen (D.622)	1799	1832	1821	1791	1808	1829	1855	1899	1942
Uitkeringen sociale voorziening in geld (D.623)	705	743	748	786	828	843	858	885	908
b. Bestedingen									
Belastingen op inkomen, vermogen, ... (D.5)	4231	4490	4533	4501	4525	4619	4753	4926	5126
Sociale premies (D.61)	7165	7291	7358	7440	7499	7639	7842	8070	8344
Netto overige inkomensoverdrachten (D.7)	177	218	182	218	248	247	262	276	290
4. Beschikbaar inkomen (B.6n)	19879	20080	20424	20727	21008	21439	21929	22476	23039

Tabel 30 Inkomensrekeningen van de huishoudens: Vlaams Gewest
in miljoen euro

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
1. Rekening voor bestemming van primaire inkomens									
Exploitatieoverschot (B.2n) en gemengd inkomen (B.3n)	20643	21138	21104	21322	21343	21547	21772	21979	22152
Beloning van werknemers (D.1)	125633	128276	129947	130800	132341	134527	138162	142714	147851
Netto inkomen uit vermogen (D.4)	19396	18585	19361	19123	19451	20384	21208	21740	22187
2. Saldo primaire inkomens (B.5n)	165672	167999	170412	171245	173136	176458	181142	186432	192190
3. Secundaire inkomensverdelingsrekening									
a. Middelen									
Uitkeringen sociale verzekering in geld (D.621)	29264	30579	31244	32659	33059	33837	34695	35797	37069
Uitkeringen overige sociale verzekeringen (D.622)	13031	13445	13547	13296	13475	13669	13917	14326	14739
Uitkeringen sociale voorziening in geld (D.623)	2082	2154	2136	2238	2356	2400	2441	2521	2584
b. Bestedingen									
Belastingen op inkomen, vermogen, ... (D.5)	31872	33669	33986	33773	33964	34623	35640	37018	38597
Sociale premies (D.61)	48980	50227	50821	51067	51479	52363	53773	55453	57419
Netto overige inkomensoverdrachten (D.7)	945	1090	984	1108	1223	1221	1279	1341	1406
4. Beschikbaar inkomen (B.6n)	128253	129191	131548	133490	135361	138157	141502	145265	149159

Tabel 31 Inkomensrekeningen van de huishoudens: Waals Gewest
in miljoen euro

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
1. Rekening voor bestemming van primaire inkomens									
Exploitatieoverschot (B.2n) en gemengd inkomen (B.3n)	8251	8441	8365	8447	8421	8491	8561	8623	8669
Beloning van werknemers (D.1)	58972	60171	60855	61461	62232	63157	64727	66786	69057
Netto inkomen uit vermogen (D.4)	7232	7035	7377	7326	7462	7807	8113	8302	8456
2. Saldo primaire inkomens (B.5n)	74455	75647	76598	77234	78115	79455	81401	83712	86183
3. Secundaire inkomensverdelingsrekening									
a. Middelen									
Uitkeringen sociale verzekering in geld (D.621)	16860	17605	17899	18610	18810	19242	19759	20439	21222
Uitkeringen overige sociale verzekeringen (D.622)	6186	6425	6452	6315	6403	6488	6596	6795	6989
Uitkeringen sociale voorziening in geld (D.623)	1683	1741	1739	1848	1939	1975	2010	2074	2126
b. Bestedingen									
Belastingen op inkomen, vermogen, ... (D.5)	14511	15504	15376	15392	15471	15732	16148	16740	17402
Sociale premies (D.61)	23103	23703	23922	24071	24270	24646	25257	26017	26889
Netto overige inkomensoverdrachten (D.7)	226	320	243	311	361	356	381	401	422
4. Beschikbaar inkomen (B.6n)	61346	61891	63147	64234	65164	66425	67980	69861	71805

9.3. Verklarende woordenlijst

- De **beroepsbevolking** (of het **arbeidsaanbod**) bestaat uit de werkende en de (werkzoekende) werkloze inwoners. De FPB-definitie van de beroepsbevolking omvat ook de oudere werklozen.
- De **activiteitsgraad** is het procentuele aandeel van de beroepsbevolking in de bevolking op arbeidsleeftijd (15-64).
- De **binnenlandse werkgelegenheid** van een regio is het aantal banen in een regio, of nog de **werkgelegenheid naar werkplaats**. Indien men hierbij het pendelsaldo en de grensarbeid optelt bekomt men het aantal werkende inwoners van een regio, of de **werkgelegenheid naar woonplaats**, of nog de **werkende beroepsbevolking**.
- Het **pendelsaldo** van een gewest is gelijk aan het aantal inwoners werkzaam in de twee andere gewesten min het aantal inwoners uit de twee andere gewesten die werken in dat gewest. Een positief pendelsaldo geeft dus aan dat er meer inwoners uitstromen om elders te werken dan dat er instromen.
- De verhouding van de werkende beroepsbevolking t.o.v. de bevolking op arbeidsleeftijd is de **werkgelegenheidsgraad**.
- De **administratieve werkloosheid** omvat de personen die als werkzoekende zijn ingeschreven bij de regionale bemiddelingsinstellingen. Dit concept heeft een exhaustief karakter waardoor het een basis vormt die coherent is met de overige boekhoudkundige aggregaten die in het model worden gebruikt (in het bijzonder de werkgelegenheid). Dit concept is dus geschikt voor een raming van de middellangetermijnevolutie van het arbeidsaanbod, waarbij rekening moet gehouden worden met een volledige opsplitsing van de bevolking per sociaaleconomische categorie.
- De **werkloosheid volgens de FPB-definitie** komt overeen met een uitgebreid concept van de administratieve werkloosheid, Het omvat ook de oudere werklozen die vrijgesteld zijn van inschrijving als werkzoekende. Omdat deze niettemin deel uitmaken van het arbeidsaanbod, wordt dit uitgebreid concept weerhouden in de voorgestelde vooruitzichten.
- De **werkloosheid volgens de 'Enquête naar de arbeidskrachten'** (EAK) wordt opgesteld op basis van een enquête bij een steekproef van de bevolking. Deze enquêtes worden uitgevoerd door het ADSEI (het vroegere NIS) en bezorgd aan Eurostat, dat het methodologisch kader ervan definieert, De hoedanigheid van werkloze wordt erkend na een individueel interview waarin wordt nagegaan of de werkloze reëel beschikbaar is voor de arbeidsmarkt en actief naar werk zoekt.
- De **werkloosheidsgraad** geeft het procentuele aandeel werklozen in de beroepsbevolking weer.
- De **reële (arbeids)productiviteit per hoofd** is de toegevoegde waarde (in kettingeuro's) gedeeld door de binnenlandse werkgelegenheid.
- De loonkosten (in kettingeuro's) gedeeld door de binnenlandse werkgelegenheid geeft de **reële loonkosten per hoofd**.
- De **energiebalans** is het boekhoudkundig kader voor de energiestromen. De kolommen geven de gebruikte en beschikbare energiebronnen in de economie weer en de rijen de verschillende bewerkingen m.b.t. energie.
- Het begrip '**marktbedrijfstukken**' slaat op het geheel van alle bedrijfstukken, behalve de bedrijfstuk 'niet-verhandelbare diensten'.
- Onder **tertiaire sector** verstaat men de som van de marktdiensten en de bedrijfstuk 'niet-verhandelbare' diensten. De **primaire sector** bestaat enkel uit de bedrijfstuk 'landbouw'. De bedrijfstukken 'energie', 'verwerkende nijverheid' en 'bouw' vormen de **secundaire sector**.
- De **bedrijfstukken** in het HERMES-HERMREG-systeem komen overeen met volgende hergroepering van NACE-BEL 2008 bedrijfstukken:

VOORUITZICHTEN

Benaming van de bedrijfstak	NACE-BEL2008 (A38)
1. Landbouw	Landbouw, bosbouw en visserij (AA)
2. Energie	Vervaardiging van cokes en geraffineerde aardolieproducten (CD) + Productie en distributie van elektriciteit, gas, stoom en gekoelde lucht (DD) + Distributie van water; afval- en afvalwaterbeheer en sanering (EE)
3. Verwerkende nijverheid	
a. Intermediaire goederen	Winning van delfstoffen (BB) + Vervaardiging van chemische producten (CE) + Vervaardiging van farmaceutische grondstoffen en producten (CF) + Vervaardiging van producten van rubber en kunststof en van anderen niet metaalhoudende minerale producten (CG) + Vervaardiging van metalen in primaire vorm en van producten van metaal, exclusief machines en apparaten (CH)
b. Uitrustingsgoederen	Vervaardiging van informaticaproducten en van elektronische en optische producten (CI) + Vervaardiging van elektrische apparatuur (CJ) + Vervaardiging van machines, apparaten en werktuigen n.e.g. (CK) + Vervaardiging van transportmiddelen (CL)
c. Consumptiegoederen	Vervaardiging van voedingsmiddelen, dranken en tabaksproducten (CA) + Vervaardiging van textiel, kleding, leer en producten van leer (CB) + Houtindustrie, vervaardiging van papier en papierwaren, drukkerijen (CC) + Vervaardiging van meubelen en overige industrie, reparatie en installatie van machines en apparaten (CM)
4. Bouw	Bouwnijverheid (FF)
5. Marktdiensten	
a. Vervoer en communicatie	Vervoer en opslag (HH) + Telecommunicatie (JB)
b. Handel en horeca	Groot- en detailhandel; reparatie van auto's en motorfietsen (GG) + Verschaffen van accommodatie en maaltijden (II)
c. Krediet en verzekeringen	Financiële activiteiten en verzekeringen (KK)
d. Gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening	Menselijke gezondheidszorg (QA) + Maatschappelijke dienstverlening (QB)
e. Overige marktdiensten	Uitgeverijen, audiovisuele diensten en uitzendingen (JA) + Informaticadiensten en dienstverlenende activiteiten op gebied van informatica (JC) + Exploitatie van en handel in onroerend goed (LL) + Rechtskundige en boekhoudkundige dienstverlening, hoofdkantoren, adviesbureaus, architecten en ingenieurs, technische testen en toetsen (MA) + Speur- en ontwikkelingswerk op wetenschappelijk gebied (MB) + Reclamewezen en marktonderzoek; overige gespecialiseerde wetenschappelijke en technische activiteiten (MC) + Administratieve en ondersteunende diensten (NN) + Kunst, amusement en recreatie (RR) + Overige diensten (SS)
6. Niet-verhandelbare diensten	
a. Overheidsdiensten en onderwijs	Openbaar bestuur en defensie; verplichte sociale verzekeringen (OO) + Onderwijs (PP)
b. Huishoudelijke diensten	Huishoudens als werkgever; niet-gedifferentieerde productie van goederen en diensten door huishoudens voor eigen gebruik (TT)